

55 PAMÁTKY, PŘÍRODA, ŽIVOT

2023

PAMÁTKY, PŘÍRODA, ŽIVOT

Ročník: 55

Rok vydání: 2023

Časopis Oblastního muzea v Chomutově

MK ČR E 22661

ISSN 0231-5076

ISBN 978-80-87898-36-9

Vydává:

Oblastní muzeum v Chomutově,
příspěvková organizace
Palackého 86, 430 01 Chomutov

Vedoucí a výkonná redaktorka:

Mgr. Milena Bílková, Th.D.

Redakční rada:

Mgr. Renáta Klucová

Mgr. Jiří Kopica

Romana Lichtenberková

Ing. Čestmír Ondráček

PhDr. Lenka Ondráčková

Mgr. Markéta Prontekarová

Jazykový redaktor:

Michal Bečvář

Autoři ručí za věcnou správnost
a původnost publikovaných článků
i za vypořádání autorských práv
na použití obrazového materiálu.

Uzávěrka 55. ročníku:

30. 11. 2023

© Oblastní muzeum v Chomutově, 2023

© Texty a přílohy:

Michal Bečvář, Milena Bílková,
Ondřej Bouška, Roman Dušek,
Radek Fišer, Jan Hirsch, Ladislava
Charvátová, Jiří Kopica, Martin Kuča,
Čestmír Ondráček, Antonín Přichystal,
Jiří Šlajsna, Radek Zozulák

Doporučení k citování z časopisu:

Památky, příroda, život 55, 2023.

Mezinárodně uznávaná zkratka

pro přírodovědné obory:

Památ. – Přír. – Život.

Periodicita: 1× ročně (od roku 2018)

Náklad: 200 ks

Grafický design a sazba textu:

MgA. Ondřej Bouška

Tisk:

Paper Jam, Michelská 350/67,
141 00 Praha 4

Překlad resumé do německého jazyka:

Jürgen Ostmeyer

Fotografie na obálce:

Koniklec otevřený (*Pulsatilla patens*)

Foto: Radek Fišer

Autoři článků v 55. ročníku:

Ing. Čestmír Ondráček, Oblastní muzeum v Chomutově

(ondracek@muzeumchomutov.cz),

Bc. Radek Fišer, Správa chráněné krajinné oblasti Slavkovský
les (radek.fiser@nature.cz),

Mgr. Jiří Šlajsna, Oblastní muzeum a galerie v Mostě
(slajsna.j@omgm.cz),

Mgr. Jan Hirsch, Oblastní muzeum v Chomutově
(hirsch@muzeumchomutov.cz),

Radek Zozulák, Oblastní muzeum v Chomutově
(zozulak@muzeumchomutov.cz),

Michal Bečvář, Oblastní muzeum v Chomutově
(becvar@muzeumchomutov.cz),

Ladislava Charvátová (soukromá autorka),

Mgr. Milena Bílková, Th.D., Oblastní muzeum v Chomutově
(bilkova@muzeumchomutov.cz),

Mgr. Renáta Klucová, Oblastní muzeum v Chomutově
(klucova@muzeumchomutov.cz)

Obsah

- 5** Botanický inventarizační průzkum dobývacího prostoru
Braňany II (okr. Most)
Čestmír Ondráček
- 23** Nové zvláště chráněné území na Kadaňsku
Radek Fišer
- 31** Nález škrabadla na zahradě rekreační chaty na katastru
obce Chbany–Poláky (okr. Chomutov)
Martin Kuča – Antonín Přichystal – Jiří Šlajсна
- 35** Annaberský alchymista David Beuther a hermetický spis
ze sbírek Oblastního muzea v Chomutově
Jiří Šlajсна
- 43** Osobnost mecenášky Marie Janky a tiskařský štoček
ze sbírky Oblastního muzea v Chomutově
Jan Hirsch
- 51** Malíř Louis Zimmermann z Orasína
Radek Zozulák
- 65** Archivovaná historie Jirkova ve skicářích
Ernsta Hennricha (1876–1954)
Michal Bečvář
- 79** Vzpomínky na práci v okresním vlastivědném muzeu
Ladislava Charvátová
- 90** Kniha a výstava
„Sto let muzea v Chomutově“
Milena Bílková – Renáta Klucová

Terénní úpravy v jižní části lomu. V pozadí zleva vrch Bořeň (k. 539), Želenický vrch (k. 456) a Zlatník (k. 522), jaro 2021
foto: Čestmír Ondráček

Botanický inventarizační průzkum dobývacího prostoru Braňany II (okr. Most)

Čestmír Ondráček

Popis sledovaného území

Botanický průzkum byl proveden v dobývacím prostoru lomu Braňany II (označovaný též jako dobývací prostor Černý vrch) v okrese Most. Zájmové území se nachází přibližně 1,15–1,95 km jihojihozápadně od křižovatky ulic P. Bezruč, Mostecká a Bílinská v Braňanech. Terénní průzkum se uskutečnil v průběhu vegetační sezóny roku 2021 a částečně též roku 2022.

Dobývací prostor má oválný tvar s prodlouženou osou sever–jih. Stráně jsou stupňovitě upravené, s četnými erozními rýhami. Dno je částečně bez vegetace, část je mechanicky upravována, část zaujímají vodní plochy s navazujícími mokřady a zbývající část je prozatím ponechána ladem.

Dobývací prostor se vyznačuje pestrými stanovištními podmínkami. Jsou zde zastoupeny biotopy strmých svahů a teras s iniciálními rostlinnými společenstvy, rozsáhlé plochy ruderalní a plevelné vegetace, vodní plochy, mělké mokřady a lesíky náletových dřevin.

Pestrá je i geologická skladba substrátů. Nacházejí se zde výchozy čedičových hornin, výchozy hnědouhelných ložisek, mocné vrstvy třetihorních jílu i kvartérních usazenin a zeminy.

Iniciální rostlinná společenstva hostí celou řadu běžných (plevelných a ruderalních) druhů rostlin a na druhé straně i velmi vzácné druhy, které vzhledem ke své malé konkurenční schopnosti a specifickým nárokům na substrát nenacházejí v okolní přírodě podmínky k růstu.

V zájmovém území DP lom Braňany II se hojně nacházejí např.: třtina křovištní (*Calamagrostis epigejos*), ječmen hřivnatý (*Hordeum jubatum*), lipnice smáčkнутá (*Poa compressa*), heřmánkovec nevonný (*Tripleurospermum inodorum*), turanka kanadská (*Conyza canadensis*), komonice bílá (*Melilotus albus*), pelyněk černobýl (*Artemisia vulgaris*), řeřicha chlumní (*Lepidium campestre*), podběl lékařský (*Tussilago farfara*), škarda smrdutá mákolistá (*Crepis foetida* subsp. *rhoeadifolia*), jestřabina lékařská (*Galega officinalis*), tolice dětelová (*Medicago lupulina*) aj.

K zajímavým nálezům patří křez zední (*Diplotaxis muralis*), konopice úzkolistá (*Galeopsis angustifolia*), hvozdíček prorostlý (*Petrorhagia prolifera*), pcháč bělohlavý (*Cirsium eriophorum*), užanka

Vymezení zájmového území zdroj: mapy.cz

lékařská (*Cynoglossum officinale*), řepeň polabská (*Xanthium album*), sadec konopáč (*Eupatorium cannabinum*) aj.

Zaznamenány zde byly i velice vzácné druhy rostlin: merlík městský (*Chenopodium urbicum*) a zblochanec oddálený (*Puccinellia distans*).

V rámci soustavy Natura 2000 není dobývací prostor lomu Braňany II v překryvu s žádnou evropsky významnou lokalitou ani ptačí oblastí.

Přírodní podmínky zájmového území

Zájmové území se řadí ke klimatické oblasti T 2 (teplá oblast s dlouhým teplým a suchým létem, velmi krátkým přechodovým obdobím s teplým až mírně teplým jarem a podzimem, krátkou mírně teplou a suchou až velmi suchou zimou). Průměrná roční teplota je ca 8,0–8,5 °C a průměrný roční úhrn srážek dosahuje ca 600 mm.

Nadmořská výška území činí ca 270–300 m n. m.

V minulosti se toto území vyznačovalo rozsáhlými pánvemi s mokřady a jezery, dnes je charakteristická gigantická antropogenní přestavba reliéfu, v místech nezasažených těžbou nerostných surovin dominují postindustriální a postagrární lada a orná půda.

Terasovité svahy při severní hranici lomu foto: Čestmír Ondráček

Floristicko-fytogeografická charakteristika

Širší okolí zájmového území spadá podle fytogeografického členění vypracovaného v roce 1976 (Skalický V. et al. 1977) pro účely Flóry ČR do fytochorionu 1. termofytikum, do fytogeografického podokresu 4a. Lounské středohoří.

Podle rekonstrukčního uspořádání přirozené vegetace (Mikyška R. et al. 1969) se v zájmovém území vyskytovaly subxerofilní doubravy (*Potentillo-Quercetum*), na které navazovaly dubo-habrové háje (*Carpinion betuli*) a na exponovaných stráních vzácně i šipákové doubravy (*Eu-Quercion pubescentis*).

Poněkud odlišné je srovnání zájmového území s mapou potenciální přirozené vegetace České republiky (Neuhäuslová Z. et al. 1998). Dle této mapy se v zájmovém území střídají černýšové dubohabřiny (*Melampyro nemorosi-Carpinetum*) s komplexem sukcesních stádií na antropogenních stanovištích.

Z hlediska biogeografického členění České republiky (Culek M. et al. [eds] 1996) leží celé posuzované území na rozhraní bioregionu 1.1 Mostecký bioregion a bioregionu 1.14 Milešovský bioregion.

Metodické poznámky

Zjištěné taxony jsou řazeny abecedně. Nomenklatura latinských názvů rostlin je podle Seznamu cévnatých rostlin květeny České republiky (Danihelka et al. 2012). Tučně jsou v přehledu označeny druhy zvláště chráněné (podle vyhlášky č. 395/1992; **S**), taxony zařazené do Červeného seznamu cévnatých rostlin ČR (Grulich 2017; **C**) a taxony zařazené do Červeného seznamu Ústeckého kraje (Ondráček ed. 2019; **regC**).

Symbol za taxonem značí:

§ – druh zvláště chráněný vyhláškou MŽP ČR č. 395/1992 Sb.

C – druh zařazený do Červeného seznamu cévnatých rostlin ČR (Grulich 2017)

CR – kriticky ohrožené

VU – zranitelné

NT – téměř ohrožené

LC – málo dotčené

DD – taxony, o nichž jsou nedostatečné údaje

regC – podle Červeného seznamu květeny Ústeckého kraje (Ondráček ed. 2019)

regC2 – taxony silně ohrožené v Ústeckém kraji

regC3 – taxony ohrožené či zranitelné v Ústeckém kraji

regC4a – taxony vzácnější, vyžadující další pozornost – méně ohrožené

regC4b – taxony vzácnější, vyžadující pozornost, nedostatečně taxonomicky prostudované

Dx – taxony, u nichž je obtížné rozlišit rozšíření na přirozených a sekundárních stanovištích

CHOM – Doklad uložen v herbáři Oblastního muzea v Chomutově.

Fotografická dokumentace Č. Ondráček.

Přehled zjištěných rostlinných taxonů

Latinsky	Česky	§	C	regC	CHOM
<i>Acer negundo</i> juv.	javor jasanolistý				
<i>Acinos arvensis</i> subsp. <i>arvensis</i>	pamětník rolní pravý				+
<i>Agrimonia eupatoria</i> subsp. <i>eupatoria</i>	řepík lékařský pravý				
<i>Agrostis</i> cf. <i>gigantea</i>	psineček veliký				
<i>Achillea millefolium</i> agg.	řebříček obecný				
<i>Ailanthus altissima</i> juv.	pajasan žláznatý				
<i>Alnus glutinosa</i>	olše lepkavá				
<i>Alyssum alyssoides</i>	tařice kališní				+
<i>Amaranthus retroflexus</i>	laskavec ohnutý				
<i>Anthriscus sylvestris</i>	kerblík lesní				
<i>Arctium lappa</i>	lopuch větší				
<i>Arenaria serpyllifolia</i>	písečnatka douškolistá				
<i>Arrhenatherum elatius</i> subsp. <i>elatius</i>	ovsík vyvýšený pravý				
<i>Artemisia absinthium</i>	pelyněk pravý				
<i>Artemisia vulgaris</i>	pelyněk černobýl				
<i>Astragalus glycyphyllos</i>	kozinec sladkolistý				
<i>Atriplex oblongifolia</i>	lebeda podlouhloлистá				
<i>Atriplex prostrata</i> subsp. <i>latifolia</i>	lebeda hrálovitá širokolistá		NT	Dx	
<i>Atriplex patula</i>	lebeda rozkladitá				
<i>Atriplex sagittata</i>	lebeda lesklá				
<i>Ballota nigra</i>	měrnice černá				
<i>Barbarea vulgaris</i> subsp. <i>vulgaris</i>	barborka obecná pravá				
<i>Betula pendula</i> juv.	bříza bělokorá				
<i>Bidens frondosus</i>	dvouzubec černoplodý				
<i>Bromus hordeaceus</i> subsp. <i>hordeaceus</i>	sveřep měkký				
<i>Bromus japonicus</i>	sveřep japonský		LC	regC4a	+
<i>Bromus sterilis</i>	sveřep jalový				
<i>Bromus tectorum</i>	sveřep střešní				+
<i>Bunias orientalis</i>	rukevnik východní				
<i>Calamagrostis epigejos</i>	třtina křovištní				
<i>Campanula patula</i>	zvonek rozkladitý				
<i>Capsella bursa-pastoris</i>	kokoška pastuší tobolka				
<i>Carduus acanthoides</i>	bodlák obecný				
<i>Carex hirta</i>	ostřice srstnatá				
<i>Carlina vulgaris</i>	pupava obecná				+
<i>Cerastium arvense</i>	rožec rolní				

Latinsky	Česky	§	C	regC	CHOM
<i>Cerastium holosteoides</i> subsp. <i>triviale</i>	rožec obecný luční				
<i>Cichorium intybus</i>	čekanka obecná				
<i>Cirsium arvense</i>	pcháč oset				
<i>Cirsium eriophorum</i>	pcháč bělohlavý		LC	regC4a	
<i>Cirsium vulgare</i>	pcháč obecný				
<i>Convolvulus arvensis</i>	svlačec rolní				
<i>Conyza canadensis</i>	turanka kanadská				
<i>Cornus sanguinea</i> subsp. <i>sanguinea</i>	svída krvavá pravá				
<i>Crataegus laevigata</i>	hloh obecný				
<i>Crataegus monogyna</i>	hloh jednosemenný				
<i>Crepis foetida</i> subsp. <i>rhoeadifolia</i>	škarda smrdutá mákolistá		NT	regC3	+
<i>Cynoglossum officinale</i>	užanka lékařská				+
<i>Dactylis glomerata</i> subsp. <i>glomerata</i>	srha laločnatá pravá				
<i>Daucus carota</i> subsp. <i>carota</i>	mrkev obecná pravá				
<i>Descurainia sophia</i>	úhorník mnohოდilný				
<i>Diplotaxis muralis</i>	křez zední		NT	regC3	+
<i>Dipsacus fullonum</i>	štětka planá				+
<i>Echinochloa crus-galli</i>	ježatka kuří noha				
<i>Echinops sphaerocephalus</i> subsp. <i>sphaerocephalus</i>	bělotrn kulatohlavý pravý				
<i>Echium vulgare</i>	hadinec obecný				
<i>Elaeagnus angustifolia</i>	hlošina úzkolistá				+
<i>Elymus repens</i> subsp. <i>repens</i>	pýr plazivý pravý				
<i>Epilobium angustifolium</i>	vrbovka úzkolistá				
<i>Epilobium lamyi</i>	vrbovka Lamyova		LC	regC4b	
<i>Equisetum arvense</i> subsp. <i>arvense</i>	přeslička rolní pravá				
<i>Eragrostis minor</i>	milička menší				
<i>Erigeron acris</i>	turan ostrý				
<i>Erysimum durum</i>	trýzel tvrdý				+
<i>Erysimum cheiranthoides</i> subsp. <i>cheiranthoides</i>	trýzel malokvětý pravý				
<i>Eupatorium cannabinum</i>	sadec konopáč				
<i>Euphorbia x pseudovirgata</i>	prýšec podlouhlolistý		DD	regC4b	+
<i>Euphorbia cyparissias</i>	prýšec chvojka				
<i>Euphorbia esula</i>	prýšec obecný				
<i>Euphorbia helioscopia</i>	prýšec kolovratec				
<i>Falcaria vulgaris</i>	srpek obecný				
<i>Fallopia convolvulus</i>	opletko obecná				

Čedičové výchozy při západní hranici dobývacího území foto: Čestmír Ondráček

Latinsky	Česky	§	C	regC	CHOM
<i>Festuca arundinacea</i> subsp. <i>arundinacea</i>	kostřava rákosovitá pravá				+
<i>Festuca rubra</i>	kostřava červená				
<i>Festuca rupicola</i>	kostřava žlábkatá				
<i>Fragaria viridis</i> subsp. <i>viridis</i>	jahodník trávence pravý				
<i>Galega officinalis</i>	jestřabina lékařská		NT	Dx	
<i>Galeopsis angustifolia</i>	konopice úzkolistá		LC	regC3	+
<i>Galium album</i> subsp. <i>album</i>	svízel bílý pravý				
<i>Hordeum jubatum</i>	ječmen hřívnatý				+
<i>Humulus lupulus</i>	chmel otáčivý				
<i>Hypericum perforatum</i>	třezalka tečkovaná				
<i>Hippophaë rhamnoides</i>	rakytník řešetlákový				+
<i>Hypochaeris radicata</i> subsp. <i>radicata</i>	prasethník kořenatý pravý				
<i>Chenopodium album</i> agg.	merlík bílý				
<i>Chenopodium glaucum</i>	merlík sivý				+

Vodou zatopené terénní deprese na dně lomu foto: Čestmír Ondráček

Latinsky	Česky	§	C	regC	CHOM
<i>Chenopodium hybridum</i>	merlík zvrhlý				
<i>Chenopodium urbicum</i>	merlík městský		CR	regC2	+
<i>Isatis tinctoria</i>	boryt barvířský				+
<i>Juncus inflexus</i>	sítina sivá				
<i>Koeleria macrantha</i>	smělek štíhlý				+
<i>Lactuca serriola</i>	locika kompasová				
<i>Lamium purpureum</i>	hluchavka nachová				
<i>Lathyrus tuberosus</i>	hrachor hlíznatý				
<i>Lepidium campestre</i>	řeřicha chlumní				+
<i>Lepidium draba</i>	vesnovka obecná				
<i>Ligustrum vulgare</i>	ptačí zob obecný				
<i>Linaria vulgaris</i>	lnice květel				
<i>Lonicera</i> sp. cult.	zimolez sp.				
<i>Lotus corniculatus</i> var. <i>corniculatus</i>	štírovník růžkatý pravý				
<i>Medicago lupulina</i>	tolice dětelová				
<i>Melilotus alba</i>	komonice bílá				
<i>Melilotus officinalis</i>	komonice lékařská				
<i>Myriophyllum spicatum</i>	stolístek klasnatý				

Latinsky	Česky	§	C	regC	CHOM
<i>Microrrhinum minus</i>	hledíček menší				+
<i>Myosotis arvensis</i>	pomněnka rolní				
<i>Myosotis ramosissima</i>	pomněnka chlumní				
<i>Oenothera biennis</i>	pupalka dvouletá				+
<i>Oenothera rubricaulis</i>	pupalka červenostonká				+
Papaver confine	mák časný		LC	regC3	+
<i>Papaver dubium</i> agg.	mák pochybný				
<i>Pastinaca sativa</i> subsp. <i>sativa</i>	pastinák setý pravý				
<i>Persicaria lapathifolia</i> subsp. <i>lapathifolia</i>	rdesno blešník pravé				
<i>Persicaria lapathifolia</i> subsp. <i>pallida</i>	rdesno blešník bledé				
Petrorhagia prolifera	hvozdíček prorostlý		NT	regC4a	+
<i>Phragmites australis</i>	rákos obecný				
<i>Picris hieracioides</i>	hořčík jestřábníkovitý				
<i>Pilosella piloselloides</i> (det. M. Kotlínek)	chlupáček úzkolistý				+
<i>Pilosella bauhini</i>	chlupáček Bauhinův				
<i>Plantago lanceolata</i>	jitrocel kopinatý				
<i>Plantago major</i> subsp. <i>major</i>	jitrocel větší pravý				
<i>Plantago uliginosa</i>	jitrocel chudokvětý				
<i>Poa angustifolia</i>	lipnice úzkolistá				
<i>Poa compressa</i>	lipnice smáčknutá				
<i>Poa palustris</i> subsp. <i>xerotica</i>	lipnice bahenní suchobytná				+
<i>Poa palustris</i> subsp. <i>palustris</i>	lipnice bahenní pravá				
<i>Poa trivialis</i>	lipnice obecná				
<i>Polygonum aviculare</i> agg.	truskavec ptačí				
<i>Populus xcanadensis</i> juv.	topol kanadský				
<i>Populus balsamifera</i> juv.	topol balzámový				+
<i>Populus alba</i>	topol bílý				+
<i>Populus tremula</i>	topol osika				
<i>Potentilla anserina</i>	mochna husí				
<i>Potentilla argentea</i>	mochna stříbrná				
<i>Potentilla reptans</i>	mochna plazivá				
<i>Prunus serotina</i>	střemcha pozdní				+
<i>Pyrus communis</i>	hrušeň obecná				
<i>Prunus spinosa</i>	trnka obecná				
Puccinellia distans	zblochanec oddálený		CR	Dx	+
<i>Quercus petraea</i> juv.	dub zimní				
<i>Ranunculus sceleratus</i>	pryskyřník lýtý				
Reseda luteola	rýt barvířský		VU		

Latinsky	Česky	§	C	regC	CHOM
<i>Rhinanthus major</i>	kokrhel větší				+
<i>Robinia pseudacacia</i>	trnovník akát				
<i>Rosa canina</i> agg.	růže šípková				
<i>Rosa canina</i> subsp. <i>canina</i>	růže šípková pravá				
<i>Rubus caesius</i>	ostružiník ježiník				
<i>Rubus franconicus</i>	ostružiník rumištní				
<i>Rubus mollis</i>	ostružiník měkký				
<i>Rumex crispus</i>	šťovík kadeřavý				
<i>Salix alba</i> juv.	vrba bílá				
<i>Salix caprea</i>	vrba jíva				
<i>Salix cinerea</i>	vrba popelavá				
<i>Sanguisorba minor</i> subsp. <i>minor</i>	krvavec menší pravý				+
<i>Saponaria officinalis</i>	mydlice lékařská				
<i>Scabiosa ochroleuca</i>	hlaváč žlutavý				
<i>Scleranthus annuus</i>	chmerek roční				
<i>Securigera varia</i>	čičorka pestrá				
<i>Senecio jacobaea</i> subsp. <i>jacobaea</i>	starček přímětník pravý				
<i>Senecio vernalis</i>	starček jarní				+
<i>Senecio viscosus</i>	starček lepkavý				
<i>Senecio vulgaris</i>	starček obecný				
<i>Silene latifolia</i> subsp. <i>alba</i>	silenska širolistá bílá				+
<i>Silene vulgaris</i> subsp. <i>vulgaris</i>	silenska nadmutá pravá				
<i>Sinapis arvensis</i>	hořčice polní				
<i>Sisymbrium altissimum</i>	hulevník vysoký				+
<i>Sisymbrium loeselii</i>	hulevník Loeselův				
<i>Solidago canadensis</i>	zlatobýl kanadský				+
<i>Sonchus asper</i>	mléč drsný				
<i>Stachys palustris</i>	čistec bahenní				
<i>Tamarix gallica</i>	tamaryšek francouzský				+
<i>Tanacetum vulgare</i>	vratič obecný				
<i>Taraxacum</i> sect. <i>Ruderalia</i>	smetanka lékařská				
<i>Thlaspi arvense</i>	penízek rolní				
<i>Torilis japonica</i>	tořice japonská				
<i>Tragopogon dubius</i>	kozí brada pochybná				
<i>Trifolium arvense</i>	jetel rolní				
<i>Trifolium campestre</i>	jetel ladní				
<i>Trifolium hybridum</i>	jetel zvrhlý				
<i>Trifolium medium</i>	jetel prostřední				
<i>Trifolium pratense</i>	jetel luční				+
<i>Trifolium repens</i>	jetel plazivý				
<i>Tripleurospermum inodorum</i>	heřmánkovec nevonný				

**Terénní úpravy v jižní části lomu. V pozadí zleva vrch Bořeň (k. 539), Želenický vrch (k. 456)
a Zlatník (k. 522), podzim 2022** foto: Čestmír Ondráček

Latinsky	Česky	§	C	regC	CHOM
<i>Tussilago farfara</i>	podběl lékařský				
<i>Typha angustifolia</i>	orobinec úzkolistý				
<i>Urtica dioica</i>	kopřiva dvoudomá				
<i>Valeriana officinalis</i>	kozlík lékařský				
<i>Verbascum lychnitis</i> subsp. <i>lychnitis</i>	divizna knotovitá pravá				
<i>Verbascum thapsus</i> subsp. <i>thapsus</i>	divizna malokvětá pravá				
<i>Veronica arvensis</i>	rozrazil rolní				
<i>Veronica persica</i>	rozrazil perský				+
<i>Veronica sublobata</i>	rozrazil laločnatý				
<i>Vicia hirsuta</i>	vikev chlupatá				
<i>Vicia sativa</i> var. <i>sativa</i>	vikev setá pravá				
<i>Vicia tenuifolia</i>	vikev tenkolistá				
<i>Viola arvensis</i>	violka rolní				
<i>Viola tricolor</i>	violka trojbarevná				
<i>Xanthium albinum</i>	řepeň polabská				+

Erozi narušené jílové terasovité stráně foto: Čestmír Ondráček

Souhrn

V průběhu průzkumu v letech 2021 a 2022 bylo v celém zájmovém území zaznamenáno 199 taxonů cévnatých rostlin. Přestože zde nebyly zaznamenány žádné zvláště chráněné druhy (podle vyhlášky MŽP ČR č. 395/1992 Sb.), je zkoumané území botanicky velice pestré a zajímavé.

Z Červeného seznamu cévnatých rostlin ČR (Grulich 2017) bylo v území zaznamenáno 14 taxonů: CR (kriticky ohrožené) 2 taxony, VU (zranitelné) 1 taxon, NT (téměř ohrožené) 5 taxonů, LC (málo dotčené) 5 taxonů. Do kategorie DD (taxony, o nichž jsou nedostatečné údaje) spadá 1 taxon.

Podle Červeného seznamu květeny Ústeckého kraje (Ondráček ed. 2019) bylo ve zkoumaném území zaznamenáno 13 taxonů: regC2 (taxony silně ohrožené v Ústeckém kraji) 1 taxon, regC3 (taxon ohrožený či zranitelný v Ústeckém kraji) 4 taxony, regC4a (taxony vzácnější, vyžadující další pozornost – méně ohrožené) 3 taxony a regC4b taxony vzácnější, vyžadující pozornost, nedostatečně taxonomicky prostudované) 2 taxony. Do kategorie Dx (taxony, u nichž je obtížné rozlišit rozšíření na přirozených a sekundárních stanovištích) spadá 3 taxony.

V zájmovém území a jeho bezprostředním okolí bylo sebráno 63 herbářových položek, které jsou uloženy v herbáři Oblastního muzea v Chomutově (CHOM).

Komentář k některým významným druhům

***Atriplex prostrata* subsp. *latifolia* (lebeda hrálovitá širokolistá), NT, Dx**
Roste ve vlhčích i vysychavých příkopech silnic, na skládkách, nádražích, na návsích, hnojištích, méně často na slaniskách nebo obnažených rybníčních dnech. Často na půdách mírně zasolených.

Tento druh byl vzácně zaznamenán na obnažených podmaččených místech na dně lomu.

***Bromus japonicus* (sveřep japonský), LC, regC4a**

Sveřep japonský se dosti často vyskytuje v teplejších polohách severozápadních Čech, na okraji polí, podél cest, na ladech.

V zájmovém území byl zaznamenán dosti hojně podél cest, na suchých rozvolněných stráních lomu a na sušších ladech.

***Cirsium eriophorum* (pcháč bělohavý), LC, regC4a**

Jedná se o statnou atraktivní silně ostnitou rostlinu. Roste nejčastěji na pastvinách, suchých loukách, výslunných travnatých stráních, kamenitých stepích, pasekách a starých úhorech, především na bazických horninách, obvykle se vyskytuje v půdě s pH od 6,7 do 8,1.

V lomu Braňany II se velmi vzácně vyskytuje v okolí výchozů čedičových hornin na západním okraji lomu (N50°31'40.5"/E13°41'48.9").

***Crepis foetida* subsp. *rhoeadifolia* (škarda smrdutá mákolistá), NT, regC3**

Škarda smrdutá mákolistá je aromatická, žlutavě mléčící rostlina. Celá lodyha je pokrytá hustě až řídce světlými odstálými štětinovitými chlupy. Snadno se pozná podle nepříjemného zápachu (silně zapáchá po jódu) při rozemnutí. Roste na synantropních stanovištích, jako jsou železniční nádraží, náspy, okraje cest, lomy, haldy, úhory, vinice, kamenité svahy.

V zájmovém území se běžně vyskytuje podél cest, na dně lomu a na ladech.

Tento poddruh byl pro vědu validně popsán českým botanikem Ladislavem Josefem Čelakovským v knize *Prodromus der Flora von Böhmen* (1868–1883).

***Diplotaxis muralis* (křez zední), NT, regC3**

Roste podél okrajů cest, na navážkách, rumištích, na náspech, na slunných vysychavých místech. Vyhledává půdy bohaté na živiny.

V severozápadních Čechách se vyskytuje jen roztroušeně až vzácně. V zájmovém území byl zaznamenán pouze v západní části dobývacího prostoru (N50°31' 52.3"/E13°41' 36.7"), v počtu do 20 jedinců.

***Euphorbia x pseudovirgata* (prýšec podlouhlolistý), DD, regC4b**

Taxonomicky obtížný taxon. Původně byl určován jako kříženec *E. esula* × *E. virgata*, ale v současné době se odborníci přiklánějí k názoru,

že jde o samostatný druh původní ve východní Evropě (*E. sarato*). Jeho rozšíření v ČR je dosud nedokonale známé. Rostliny vyžadují další taxonomické posouzení.

Vyhledává sušší i vlhčí ruderalizovaná místa, lemy silnic, hráze a břehy vodních nádrží, ale i extenzivní louky a pastviny.

V zájmovém území byl vzácně zaznamenán na březích periodicky zaplavovaných sníženin na dně lomu.

***Galega officinalis* (jestřabina lékařská), NT, Dx**

Jestřabina lékařská je vytrvalá rostlina s bohatými nícemi hrozný namodralých či nařiaľovĕľých kvĕtů. Má ráda těžší hlinité a jíľovité půdy bohaté na živiny. V minulosti byla zámĕrnĕ vysĕvána jako krmná plodina. V České republice se vyskytuje jako archeofyt¹.

V zájmovém území se vykytuje roztroušenĕ až dosti hojnĕ na nejrůznĕjších stanovištích na dnĕ lomu i na jeho stránĕích.

Jestřabina lékařská má mnohé léčivé vlastnosti využívané v lidovém léčitelství, sbírá se hlavnĕ její nať. Usušená rostlina se podává formou náľevu a její hlavní léčebné vlastnosti spočívají ve snižování hladiny cukru v krvi, ve zvyšování činnosti mlĕčných žľáz a působí také silnĕ močopudnĕ. Naopak její semena nejsou lidem prospĕšná a ve větším množství mohou i uškodit.

***Galeopsis angustifolia* (konopice úzkolistá), LC, regC3**

Tepl- a suchomilný druh, který roste na travnatých stránĕích, v lomech, na ŕelezničnĕích náspech, úhorech a pastvinách. Je součástí vegetace bazických ospyů s jednoletkami as. *Galeopsietum angustifoliae* (Moravec 1995). V České republice se vyskytuje značnĕ nerovnomĕrnĕ, místy roztroušenĕ, ale na řadě míst chybí.

V zájmovém území byla zaznamenána na úpatí obnažených stránĕí s ĕedičovými výchozy v západní části lomu a vzácnĕ též ve střední části lomu, v počtu nižších desítek rostlin.

***Chenopodium urbicum* (merlík městský), CR, regC2**

Merlík městský roste na ruderalnĕích stanovištích bohatých na dusík, na místech vlhkých a postupnĕ vysychajících. Nejčastĕji se nachází na obnažených březích a vlhkých mírnĕ zasolených ladech a úhorech. V České republice velice vzácný druh.

Zaznamenán byl v počtu více než 400 jedinců na několika díľčích lokalitách v západní části dobývacího prostoru, na obnažených vlhčĕích stanovištích a na okrajích vodnĕích ploch (např. N50°31'40.5"/E13°41'45.1" více než 100 jedinců; N50°31'42.4"/E13°41'49.2" více než 100 jedinců; N50°31'46.9"/E13°41'38.3" ca 50 jedinců; N50°31'38.0"/E13°42' 01.2" desítky jedinců; N50°31'49.7"/E13°41'50.7" desítky rostlin aj.). Vyskytuje se i podĕľ přístupové komunikace a na ladech před vstupem do lomu (N50°31'54.6"/E13°41'22.6" 7 jedinců). Zaznamenán byl i v jiných povrchových lomech v severozápadnĕích ĕechách (např. lom Vršany, lom ĕeskoslovenské armády).

¹ Archeofyt je nepůvodní druh rostliny, který se do míst nynĕjšího výskytu dostal úmyslnĕ nebo neúmyslnĕ v období od počátku neolitu (od doby začínajícího zeměděľství) do konce středovĕku (zhruba do doby objevení Ameriky roku 1492).

***Populus balsamifera* (topol balzámový)**

Topol balzámový pochází se Severní Ameriky, kde jsou jeho domovem především boreální lesy. Druhové jméno „balzámový“ se vztahuje k léčivé masti, která se dříve vyráběla z jeho pryskyřice silně obalující a chránící zimní pupeny. Snad i proto býval v minulosti častěji vysazován v Krušných horách v okolí obcí a na okrajích lesů. V 70. letech minulého století byl jako nenáročná a rychle rostoucí dřevina vysazován na nově budovaná panelová sídliště. Posléze se od jeho pěstování ve městech a na horách upustilo. V současné krajině se dnes nacházejí jen ojedinělé staré stromy či jejich malé skupiny.

Překvapivě jsou v současné době jeho semenáčky a mladé stromky nalézány na obnažených plochách a vytěžených holinách (např. odkaliště Mezilesí u Měděnce, lom Československé armády, lom Vršany aj.), kde se spontánně šíří.

***Puccinellia distans* (zblochanec oddálený), CR, Dx**

Prvotními místy výskytu zblochance oddáleného jsou slané, mírně podmačené jílovité půdy. V České republice se však v současné době nalézá především na druhotných stanovištích, na okrajích silnic a chodníků ošetřovaných v zimě chemickým posypem (solí).

V zájmovém území byl roztroušeně zaznamenán na obnažených silně podmačených místech v západní a jihozápadní části dna dobývacího prostoru. Rostliny se vyznačovaly mimořádnou výškou (ca 50 cm) a budou zaslány na taxonomickou revizi. Stanoviště na dně lomu má přirozený charakter.

***Rhinanthus major* (kokrhel větší)**

Kokrhel větší roste na loukách a pastvinách, v lesních lemech a křovinách, na okrajích cest, vzácně i ve světlých lesích, na půdách hlinitých i písčitých. Je to kořenový poloparazit, který od hostitelské rostliny získává vodu s rozpuštěnými minerálními látkami a zbytek asimilátů si vytváří fotosyntézou. Nejčastějšími hostiteli poloparazitů jsou trávy (*Poaceae* – lipnicovitě). Poloparazité dokážou potlačit dominanci trav a podporují tím růst bylin, které se proti parazitaci dovedou bránit. Vlivu poloparazitů se využívá k obohacení degradovaných luk o slabé konkurenty trav.

V severozápadních Čechách se vyskytuje roztroušeně, častěji jen v Krušných horách na druhově pestrých přirozených loukách. Vzácně byl zaznamenán podél přístupové cesty k lomu, západně od dobývacího prostoru. Z Podkrušnohorské pánve je v současné době znám také z lemů rozsáhlé antropogenní plochy ca 1,25 km Z–ZJZ od Hostomic (Ondráček 2023 CHOM).

***Xanthium albinum* (řepeň polabská)**

Řepeň polabská je jednoletá, jednodomá rostlina z čeledi hvězdnicovitě (*Asteraceae*). Pochází ze Severní Ameriky, v České republice byla poprvé nalezena roku 1851 v okolí Děčína. V době dozrávání semen má stejně jako ostatní řepně nápadné ostnaté dvounažky, které se snadno přichycují na zvířata i lidi.

V Čechách roste poměrně hojně podél Labe (od Kolína po Hřensko), roztroušeně se vyskytuje podél Vltavy (od Prahy do Mělníku, okolo Pardubic, Přelouče) a v Poohří (od vodní nádrže Nechanice po soutok s Labem).

V severozápadních Čechách se dále hojně vyskytuje v oblasti povrchových lomů a výsypek, odkud se šíří do okolní krajiny. V zájmovém území byla roztroušeně nalezena na dně lomu, v mělkých depresích a v okolí zatopených sníženin.

Literatura

- Culek M. [eds] et al. (1996): Biogeografické členění České republiky. – Praha.
- Čelakovský L. (1868–1883): Prodomus květeny české 1–4. – Praha.
- Danihelka J., Chrtek J. jr. & Kaplan Z. (2012): Checklist of vascular plants of the Czech Republic: 3rd edition. – Preslia 84: 647–811, Praha.
- Grulich V. (2012): Red List of vascular plants of the Czech Republic: 3rd edition. – Preslia 84: 631–645, Praha.
- Hejný S. & Slavík B. [eds] 1988: Květena ČSR 1. – Academia, Praha.
- Hejný S. & Slavík B. [eds] 1990: Květena ČR 2. – Academia, Praha.
- Hejný S. & Slavík B. [eds] 1992: Květena ČR 3. – Academia, Praha.
- Kubát K., Hrouda L., Chrtek J. jun., Kaplan Z., Kirschner J. & Štěpánek J. [eds] (2002): Klíč ke květeně České republiky. – Academia, Praha.
- Mikyška R. et al. (1968): Geobotanická mapa ČSSR. 1. České země. – Vegetace ČSSR A2. Praha.
- Moravec J. et al. (1995): Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení, Ed. 2. – Severočes. Přír., příloha 1–206.
- Neuhäuslová et al. (1998): Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. – Praha.
- Skalický V. et al. (1977): Regionálně fytogeografické členění ČSR. – In: Informace Red. Rady Květeny ČSR, No. 7: 1–18. Průhonice.
- Slavík B. [ed.] (1995): Květena ČR 4. – Academia, Praha.
- Slavík B. [ed.] (1997): Květena ČR 5. – Academia, Praha.
- Slavík B. [ed.] (2000): Květena ČR 6. – Academia, Praha.
- Slavík B. & Štěpánková J. [eds] (2004): Květena ČR 7. – Academia, Praha.
- Štěpánková J. [ed.] (2010): Květena ČR 8. – Academia, Praha.

Botanische Bestandaufnahme im Abbauraum Braňany II (Bezirk Most/Brüx)

In den Jahren 2021 und 2022 wurde eine botanische Durchforschung des Abbauraums Braňany II (Černý vrch) im Bezirk Most/Brüx vorgenommen. Das Zielgebiet zeigt einen bunten geologischen Aufbau, der sich auch auf die Zusammensetzung der Vegetation niederschlägt. Neben einer ganzen Reihe von gängigen Ruderal- und Unkrautarten wurden hier auch sehr seltene und interessante Spezies gefunden. Zu diesen gehören z. B.: *Diplotaxis muralis*, *Cirsium eriophorum*, *Puccinellia distans*, *Euphorbia x pseudovirgata* (*E. saratoi*) und andere. Von ausserordentlicher Bedeutung ist das zahlreiche Vorkommen der ziemlich seltenen Art *Chenopodium urbicum*; im Untersuchungsgebiet und dessen Umgebung wurden über 400 Exemplare verzeichnet. Die Gesamtzahl der vermerkten Taxone betrug 199 Stück.

Vodou zatopené terénní deprese na dně lomu foto: Čestmír Ondráček

Zazemněná kamenná mez na svazích Dubového vrchu foto: Radek Fišer

Nové zvláště chráněné území na Kadaňsku

Radek Fišer

Širší okolí Kadaně je dlouhodobě vnímáno jako přechod mezi industriální krajinou Severočeské hnědouhelné pánve a člověkem méně dotčenou krajinou Doupovských hor. Cennost tohoto území je dána souběhem nejrůznějších faktorů, jako je klimaticky příznivý region, velmi pestré a minerálně bohaté horninové podloží, téměř absence intenzivního zemědělského hospodaření, vysídlení a zánik obcí v 50. letech minulého století, a naopak zachování drobných agrárních prvků – kamenných mezí a snosů. To vše dalo možnost vzniknout pestré mozaice cenných postagrárních ekosystémů, které se téměř nezměněny zachovaly až do současnosti.

Protože celoplošnou ochranu Doupovských hor formou chráněné krajinné oblasti se do současnosti nepodařilo z různých příčin vyhlásit, jsou nejzachovalejší a přírodovědecky nejcennější části přírody chráněny v maloplošných zvláště chráněných územích, jejichž síť se neustále upravuje tak, jak roste znalost a vzniká potřeba přírodu a krajinu chránit. Fenomémem zdejší krajiny je jistě národní přírodní rezervace Úhošť, vrch stolového charakteru s komplexem stepních a lesostepních biotopů. Doplnit můžeme dále přírodní památku Želinský meandr, přírodní památku Svatý vrch nebo přírodní rezervaci Běšický a Čachovický vrch.

Již delší dobu jsou snahy vyhlásit zvláštní ochranu také v území jižně od obcí Brodce a Úhošťany, mezi vrchem Lipová (543 m n. m.), masivem Dubového vrchu (691 m n. m.), Kobylí (619 m n. m.) a táhlým hřbetem Koliny (507 m n. m.) pod názvem Zvoníčkov. Důvodů k vyhlášení je více. Jedním je snaha zachovat krajinářsky atraktivní část území Doupovských hor s dosud zachovalou strukturou agrárních (dnes spíše postagrárních) krajinných prvků – dlouhé vrstevnicové i spádníkové kamenné meze s typickou vegetací jalovců, skalníků a jeřábů, zarostlé i obnažené kamenné snosy a terasy původních políček a luk, doplněné solitérními stromy, remízy a sady. Místa se již tvář původní, po generace budované agrární krajiny vytratila tím, jak území podléhá sukcesi, a vznikají nové, často také cenné biotopy.

Dalším důvodem je snaha ochranou území zajistit přežití a podpořit rozvoj populací vzácných a ohrožených druhů rostlin a živočichů i jejich biotopů. V navrhovaném zvláště chráněném území Zvonítkov můžeme sledovat, jak se mění druhové složení vegetace v chladnějších stepích na severních svazích Dubového vrchu ve srovnání s typickými suchými trávníky v okolí Kobylí a především

Pohled na vrch Kobyla (k. 619) od jihu foto: Radek Fišer

Koliny. Ve smyslu ochrany druhové je prvořadým úkolem a budoucím hlavním předmětem ochrany populace kriticky ohroženého koniklece otevřeného (*Pulsatilla patens*). V současnosti jsou zdejší louky spolu s několika dalšími lokalitami na území blízkého vojenského výcvikového prostoru Hradiště patrně nejbohatším refugiem tohoto druhu v České republice. Koniklec otevřený je také celoevropsky ohroženým, a tedy chráněným druhem. Doposud lze každoročně spatřit již koncem dubna na zvoníčkovských loukách stovky bledě fialových květů. Na některých místech kvete další, na Kadaňsku běžnější druh – koniklec luční český (*Pulsatilla pratensis* subsp. *bohémica*). Později, s nastupujícím květnem se barva části luk mění na temně modrou, to jak vykvétá další zdejší vzácný druh – plicník úzkolistý (*Pulmonaria angustifolia*). Koniklec otevřený porůstá především k severu ukloněné stráňky starých mezí a zazemněných kamenných snosů, kde je hojně doprovázen jalovcem obecným (*Juniperus communis*). V západní části navrhovaného chráněného území se vyskytuje další významný druh, a to vstavač mužský (*Orchis mascula*). Na příhodných místech lze napočítat i přes 700 kvetoucích rostlin především vzácnějšího poddruhu vstavač mužský pravý (*Orchis mascula* subsp. *mascula*). Významný je také výskyt rostlin lemových společenstev. Na okrajích remízů roste zde velmi hojná třemdava bílá (*Dictamnus albus*) a doplňuje ji růže galská (*Rosa gallica*), kakost krvavý (*Geranium sanguineum*) a třešeň křovitá (*Prunus fruticosa*). Při okrajích polních cest

Koniklec otevřený (*Pulsatilla patens*), Dubový vrch (k. 691) foto: Radek Fišer

**Plicník úzkolistý (*Pulmonaria angustifolia*),
Dubový vrch (k. 691)** foto: Radek Fišer

Vstavač mužský (*Orchis mascula*)
foto: Radek Fišer

Krajina kolem zaniklé obce Zvoníček foto: Radek Fišer

můžeme zahlédnout pochybek prodloužený (*Androsace elongata*), počátkem léta pak vzácnější ovsířík štíhlý (*Ventenata dubia*). Úplný výčet rostlin, které se na zdejších nelesních plochách vyskytují, by byl neskutečně dlouhý, a proto jmenujme alespoň mařinku psí (*Asperula cynanchica*), pcháč bezlodyžný (*Cirsium acaule*), zvonečník hlavatý (*Phyteuma orbiculare*), jetel horský (*Trifolium montanum*), trýzel škarolistý (*Erysimum crepidifolium*), prasetník plamatý (*Hypochaeris maculata*), rozrazil rozprostřený (*Veronica prostrata*), prvosenku jarní (*Primula veris*), vikev hrachorovitou (*Vicia lathyroides*), černýš rolní (*Melampyrum arvense*) nebo ostřici nízkou (*Carex humilis*).

Lesní porosty lze charakterizovat jako společenstva od dubohabřin po teplomilné doubravy. Dominují duby (*Quercus* sp. div.) a lípa srdčitá (*Tilia cordata*), doplněné habrem obecným (*Carpinus betulus*), javorem babykou (*Acer campestre*), jasanem ztepilým (*Fraxinus excelsior*) nebo jeřábem břekem (*Sorbus torminalis*). Místy jsou dosud hojně vtroušeny smrk ztepilý (*Picea abies*) nebo v posledních letech mizející borovice lesní (*Pinus sylvestris*). Bylinné patro vykazuje bohatý jarní aspekt tvořený typickou hájovou květenou. Kromě běžnějších druhů i zde nalezneme vzácný plicník úzkolistý (*Pulmonaria angustifolia*), dále pak hrachor černý (*Lathyrus nigra*), bělozářku větevnatou (*Anthriscum ramosum*), lilii zlatohlavou (*Lilium martagon*), srpici barvířskou (*Serratula tinctoria*), hlísník hnězdák (*Neottia nidus-avis*) kokořík vonný (*Polygonatum odoratum*) či mochnu bílou (*Potentilla alba*).

Okraje starých mezí hostí mnoho druhů rostlin tzv. keřových plášťů foto: Radek Fišer

Druhově bohatá rostlinná společenstva jsou nezbytnou životní podmínkou k prospívání hmyzu. Pestrá mozaika biotopů přímo podmiňuje bohatost hmyzích společenstev. Z velkého množství druhů motýlů zde byl zjištěn například kriticky ohrožený bourovec pryšcový (*Malacosoma castrense*), dále okáč metlicový (*Hipparchia semele*), modrásek vikvicový (*Polyommatus coridon*), modrásek černolemý (*Plebejus argus*), soumračník čárkovaný (*Hesperia comma*), pestrobarevec petrklíčový (*Hamearis lucina*), soumračník mochnový (*Pyrus serratulae*) nebo oba druhy otakárků – otakárek ovocný (*Iphycides podalirus*) a otakárek fenyklový (*Papilio machaon*). Z brouků je významný výskyt mandelinky *Timarcha geottingensis* nebo zlatohlávka huňatého (*Tropinota hirta*). Na jaře může návštěvníka překvapit nález exoticky vyhlížejícího pavouka stepníka černoňého (*Eresus sandaliatus*).

Co se týče obratlovců, je dobré uvést, že v území navrženém k ochraně se vyskytují téměř všechny druhy ptáků, pro které byla vyhlášena Ptačí oblast Doupovské hory. Při troše štěstí můžeme zahlédnout nebo zaslechnout čápa černého (*Ciconia nigra*), krutihlava obecného (*Jynx torquilla*), luňáka červeného (*Milvus milvus*), křepelku polní (*Coturnix coturnix*), chřástala polního (*Crex crex*) nebo strnada lučního (*Emberiza calandra*). Lesní porosty nebo jejich okraje obývá lelek lesní (*Caprimulgus europaeus*), lejsek černohlavý (*Ficedula hypoleuca*) i lejsek šedý (*Muscicapa striata*), žluna šedá (*Picus*

canus), datel černý (*Dryocopus martius*), skřivan lesní (*Lullula arborrea*), včelojed lesní (*Pernis apivorus*) i výr velký (*Bubo bubo*). Ze savců bychom mohli zahlédnout běžné druhy naší fauny. V posledních letech sem zvláště v zimním období zavítá rys ostrovid (*Lynx lynx*).

Nutno dodat, že současný výčet zjištěných druhů dozná v budoucnu jistě podstatného rozšíření, neboť v území nebyl doposud prováděn soustavný průzkum. Můžeme se tak dočkat dalších překvapení v podobě nálezů dalších vzácných druhů rostlin i živočichů.

Národní přírodní památka Zvoníčkov o celkové rozloze bezmála 518 ha (s ochranným pásmem 597 ha) doplní síť maloplošných chráněných území na obvodu Doupovských hor, kde není možné v současnosti vyhlásit celoplošnou ochranu formou chráněné krajinné oblasti. Vyhlášením zvláštní ochrany nedojde k blokaci krajiny a znepřístupnění území pro veřejnost. Bude možné naopak vhodnými opatřeními podpořit populace ohrožených druhů rostlin a živočichů a jejich biotopů pro jejich zachování pro budoucí generace, což je hlavním posláním zvláště chráněných území.

Literatura

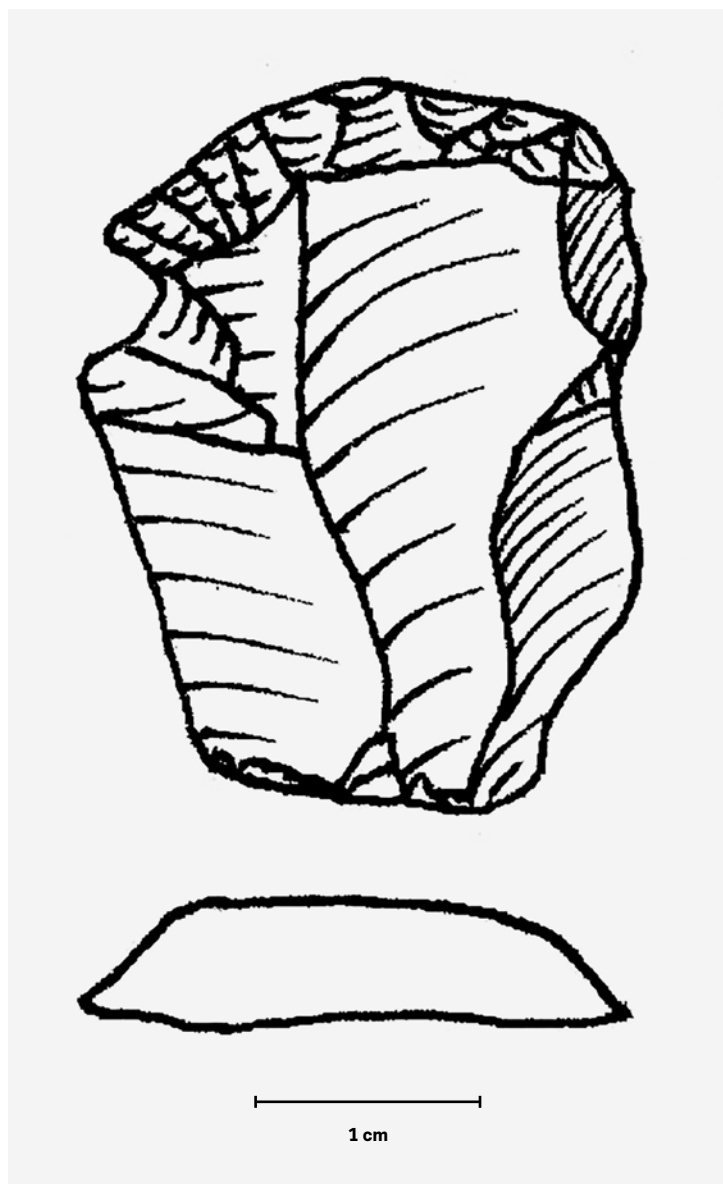
- Anděra M. (2000): Atlas rozšíření savců v České republice – předběžná verze III. Hmyzožravci. – Národní muzeum Praha.
- Anděra M., Hanzal V. (1996): Atlas rozšíření savců v České republice – předběžná verze II. Šelmy. – Národní muzeum Praha.
- Anděra M., Horáček I. (2005): Poznáváme naše savce. – Sobotáles. Praha.
- Danihelka J., Chrtek J. jr. & Kaplan Z. (2012): Checklist of vascular plants of the Czech Republic: 3rd edition. – Preslia 84: 647–811, Praha.
- Grulich V. (2012): Red List of vascular plants of the Czech Republic: 3rd edition. – Preslia 84: 631–645, Praha.
- Hudec K. et al. (1983): Fauna ČSSR. Ptáci 3. – Academia Praha.
- Hudec K. et al. (1994): Fauna ČR a SR. Ptáci 1. – Academia Praha.
- Hudec K., Černý W. et al. (1977): Fauna ČSSR. Ptáci 2. – Academia Praha.
- Kubát K., Hrouda L., Chrtek J. jun., Kaplan Z., Kirschner J. & Štěpánek J. [eds] (2002): Klíč ke květeně České republiky. – Academia, Praha.
- Moravec J. et al. (1995): Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení, Ed. 2. – Severočes. Přír., Litoměřice.
- Šťastný K., Bejček V., Hudec K. (1997): Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČR 1985–1989. – Jihlava.
- Šťastný K., Bejček V., Hudec K. (2006): Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČR 2001–2003. Aventinum Praha.

Neue Gebiete unter besonderem Naturschutz bei Kadaň/Kaaden

Ein flächendeckender Schutz des Duppauer Gebirges/Doupovské hory in Form eines zusammenhängenden Landschaftsschutzgebiets konnte bis auf die heutigen Tage aus verschiedensten Ursachen nicht deklariert werden. Deshalb wurden die besterhaltenen, naturwissenschaftlich wertvollsten Bereiche als kleinflächige Gebiete unter besonderen Naturschutz gestellt.

Bereits längere Zeit zeigten sich Bestrebungen, besondere Schutzbedingungen für das Gebiet südlich der Ortschaften Brodec und Úhošťany, zwischen der Anhöhe Lipová (543 m ü. M.), dem Massiv aus Dubový vrch (691 m ü. M.), Kobyla (619 m ü. M.) und dem lang hingestreckten Bergrücken Kolina (507 m ü. M.) unter der Bezeichnung Zvoníček zu erlassen. Der Hauptgrund liegt im Bestreben, den landschaftlich attraktiven Teil des Duppauer Gebirges mit der bislang erhaltenen Struktur von postagraren Landschaftselementen zu bewahren. Ein weiterer Grund liegt im Bestreben, den Landschaftsschutz des Gebiets zu sichern und Entwicklung sowie Überleben von seltenen und bedrohten Pflanzen- und Tierarten nebst deren Biotopen zu fördern. Als wichtigstes Schutzobjekt gilt die Population der kritisch bedrohten Finger-Küchenschelle (*Pulsatilla patens*).

Das Nationale Naturdenkmal Zvoníček mit seiner Gesamtfläche von knapp 518 ha (inklusive Schutzzone 597 ha) wird von einem Netz aus kleinflächigen Schutzgebieten an der Peripherie des Duppauer Gebirges ergänzt. Die Ausrufung eines besonderen Schutzgebiets führt nicht zu einer Zutrittsbehinderung für die Öffentlichkeit. Sie dürfte hingegen im Gegenteil dank geeigneten Maßnahmen die Populationen von bedrohten Pflanzen- und Tierarten und deren Biotopen unterstützen.

Silicitové škrabadlo, starší pravěk, nález u obce Poláky, 2021,
dokumentační kresba

Nález škrabadla na zahradě rekreační chaty na katastru obce Chbany–Poláky (okr. Chomutov)

Malý příspěvek k historii pravěkého osídlení zaniklé obce Dolany

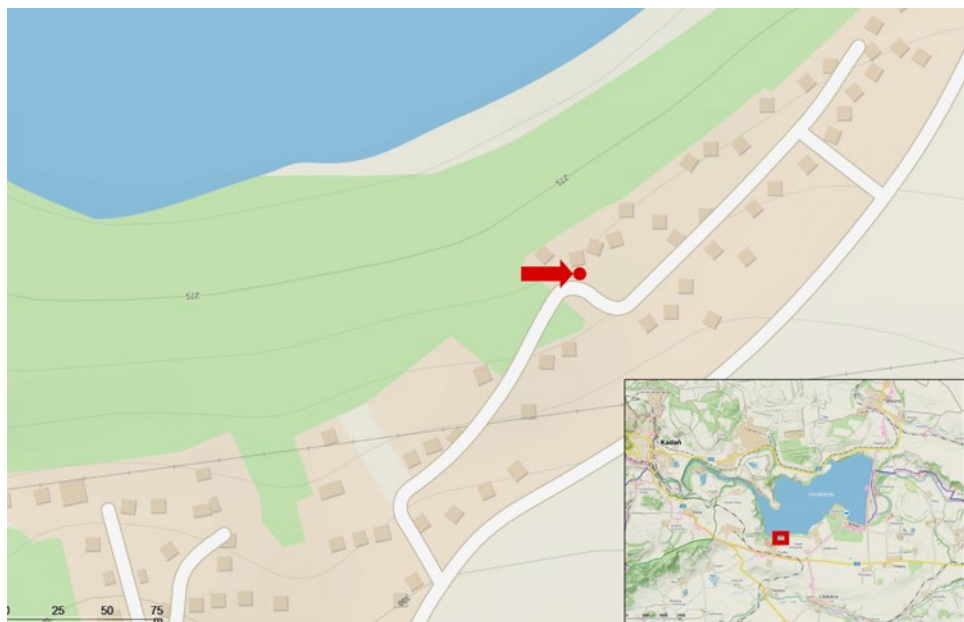
Martin Kuča – Antonín Přichystal – Jiří Šlajсна

Na podzim roku 2021 byl při zahradních pracích v chatové kolonii Poláky (viz mapu) vyzvednut jedním z autorů článku ojedinělý kus štípané industrie. Z tohoto prostoru je z dřívějších let doložena keramika z mladší a pozdní doby bronzové (kultura knovízská, štitarská fáze), ale nebyl odtud znám artefakt z období neolitu či eneolitu. Popisované místo je však postiženo dlouhodobou erozí a je možné, že samotný předmět pochází z vyšších partií.

Nalezený artefakt představuje škrabadlo zhotovené na úštěpu. Retuš na hlavici nástroje je výrazná, na levém boku ukončená výrazným vrubem. Délka artefaktu je 2,8 cm, maximální šířka činí 2 cm a tloušťka 0,5 cm. Z hlediska charakteru škrabadla je lze zařadit pouze do širokého časového rozpětí od neolitu do staršího eneolitu. Podle určení pod stereomikroskopem za pomoci nanesení vody jako imerzní kapaliny je to silicit glacienních sedimentů (eratický pazourek). Tato surovina patří mezi nejvýznamnější středoevropské suroviny s využitím během celého pravěku (Přichystal 2009, 49).

Nálezy z období neolitu a eneolitu jsou na katastru obce Chbany–Poláky a na katastru zaniklé obce Dolany známy již od počátku 20. století. Koncem 60. let a na počátku 70. let 20. století zde proběhla řada povrchových prospekcií i archeologických výzkumů v souvislosti s výstavbou nechanické přehradní nádrže (Smrž 1976, 1980; Koutecký 1975; Smrž–Koutecký 1976; Rada 1976; Černá 1984). Místo nálezů leží nad jihovýchodním okrajem zatopené obce Dolany, asi 70 metrů pod původní silnicí Poláky–Lomazice. Z výše zmíněných archeologických výzkumů a povrchových prospekcií odtamtud byly známy také nálezy kultury s vypíchanou keramikou a kultury se šňůrovou keramikou. Z prospekcií i výzkumů pocházela také štípaná a broušená kamenná industrie.

Po zatopení katastru obce Dolany byla v těchto místech uskutečněna i řada prospekcií zaměřených na artefakty obnažené erozní činností nebo vyplavené vodami nechanické přehradní nádrže. Z nejvýznamnějších to byly hlavně povrchové prospekce z 90. let 20. století

Mapa s vyznačením místa nálezu u obce Poláky

(J. Turek, P. Holodňák, J. Šlajsna). Tyto prospekce byly prováděny jak členy AÚ AV Praha (Turek 1993a, 1993b), tak spolupracovníky a zaměstnanci Městského muzea v Žatci nebo Okresního muzea v Chomutově. Z novějších prospekcí jsou to hlavně sběry prováděné spolupracovníky Městského muzea v Žatci (Holodňák 2019).

Z břehu přehradní nádrže, necelých 100 metrů od místa našeho nálezu, pochází rozsáhlá kolekce broušených a štípaných nástrojů. Nejzajímavějším předmětem je zřejmě silicitová dýka pravděpodobně z bavorského rohovce, plattensilexu (dnes ve sbírkách Oblastního muzea v Chomutově). Mohla by mít souvislost se staršími nálezy kultury se šňůrovou keramikou v okolí zaniklé obce Dolany. Ostatní štípaná industrie se skládá jak z nástrojů (čepele, škrabadla), tak z několika jader. Ze surovin mírně převládá silicit glacienních sedimentů nad místními křemenci. Ty jsou zastoupeny jak křemencem typu Tušimice, jehož zdroj se nacházel 4,5 km vzdušnou čarou od místa nálezu, tak křemenci typu Bečov a Skršín z nedalekého Mostecka. Převládajícím typem křemence v místě nálezu je typ Bečov, ostatní dva typy jsou zastoupeny jen okrajově. Nalezená keramika, nepočítaje zlomky recentní a středověké keramiky, které můžeme dát do souvislosti se zaniklou obcí Dolany, pochází nejčastěji z mladší doby bronzové (knovízská kultura). Je zde však zastoupena i neolitická keramika, z ní převládá keramika kultury s vypíchanou keramikou. Z povrchové prospekce jsou však z bližšího okolí známy i zlomky nádob kultury s lineární keramikou.

Dle starších map, leteckých snímků i dobových fotografií se místo nálezu škrabadla nacházelo na jednotně obdělávané ploše společně s lokalizací starších i mladších prospekcií. Je tak možné, že i samotný artefakt byl na místo nálezu zavléčen při soustavné zemědělské činnosti v období od 50. do poloviny 60. let 20. století.

Přestože z hlediska regionální archeologie má naše zjištění jen lokální význam, je zajímavým střínkem do mozaiky znalostí o nálezech ze staršího pravěku na katastru dnes zaniklé obce Dolany i poznání historie a osídlení dnes již člověkem výrazně pozměněné krajiny středního Poohří.

Prameny:

- Černá, Eva 1984: Dokument C-TX-198403723. Archeologický ústav ČSAV, pobočka Most [zaniklé].
- Holodňák, Petr 2019: Dokument C-TX-201900642. Regionální muzeum K. A. Polánka v Žatci
- Koutecký, Drahomír 1975: Dokument C-TX-196506573. Archeologický ústav ČSAV, pobočka Most [zaniklé]
- Přichystal, Antonín 2009: Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy. Brno
- Rada, Ivan 1976: Dokument C-TX-197606654. Archeologický ústav ČSAV, pobočka Most [zaniklé]
- Smrž, Zdeněk 1976: Dokument C-TX-1974, 1975 ??97607151. Archeologický ústav ČSAV, pobočka Most [zaniklé]
- Smrž, Zdeněk 1980: Dokument C-TX-198002563. Archeologický ústav ČSAV, pobočka Most [zaniklé]
- Smrž, Zdeněk – Koutecký, Drahomír 1976: Dokument C-TX-197606071. Archeologický ústav ČSAV, pobočka Most [zaniklé]
- Turek, Jan 1993a: Dokument C-TX-199603208. Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
- Turek, Jan 1993b: Dokument C-TX-199303727. Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Použité prameny v podobě nálezových zpráv a archeologických hlášení jsou k dispozici na <https://digiarchiv.aiscr.cz>.

Článek vznikl u příležitosti nedávného životního jubilea dr. Antonína Přichystala.

Schaber, gefunden im Garten eines Wochenendhäuschens auf dem Gemeindekataster Chbany-Poláky (Bez. Chomutov/Komotau)

Kleiner Beitrag zur Geschichte der urzeitlichen Besiedlung der untergegangenen Gemeinde Dolany

Im Herbst 2021 wurde in der Wochenendhauskolonie Poláky von einem der Artikelverfasser ein einzigartiges bearbeitetes Steinstück gefunden. Das gefundene Artefakt stellt ein durch spaltende Bearbeitung angefertigtes Schabwerkzeug dar. Eine Nachbearbeitung am Kopfteil ist recht deutlich sichtbar und endet an der linken Seite mit einer markanten Kerbe. Die Länge des Artefakts beträgt 2,8 cm, die größte Breite 2 cm und die Stärke 0,5 cm. Im Hinblick auf die Beschaffenheit des Schabers kann man ihn lediglich in die breite Zeitspanne zwischen Neolithikum und älterem Eneolithikum verorten. Laut der Bestimmung handelt es sich um Silizit aus Gletschersediment (erratischer Faustkeil).

Aus dem Ufer der Talsperre knapp 100 m vom Fundort entfernt stammt eine umfangreiche Kollektion aus geschliffenen und gespaltenen Werkzeugen. Die hier gefundene Keramik stammt zum größten Teil aus der jüngeren Bronzezeit (Knovíz-Kultur). Hier ist aber auch neolithische und ausgestochene Keramik vertreten. Aus der Oberflächenprospektion sind aus der näheren Umgebung auch Gefäßscherben aus einer Bandkeramikkultur bekannt.

Laut älteren Karten, Luftbildern und zeitgenössischen Fotografien befand sich die Fundstelle des Schabewerkzeugs auf einer einheitlich bestellten Ackerfläche gemeinsam mit der Lokalisierung älterer und jüngerer Prospektionen. Somit ist es möglich, dass das eigentliche Artefakt auch bei systematischer Bewirtschaftung im Zeitraum von den 50er bis in die Mitte der 60er Jahre des 20. Jahrhunderts an den Fundort verschleppt worden ist.

Dennoch kommt aus dem Blickwinkel der Regionalarchäologie unserer Feststellung nur eine lokale Bedeutung zu und gilt als ein interessanter Splitter im Mosaik der Kenntnisse, die uns über Funde aus der älteren Urzeit auf dem Kataster der heute untergegangenen Gemeinde Dolany bekannt sind, aber auch zu den Erkenntnissen über Geschichte und Besiedlung der heute von Menschenhand bereits markant veränderten Landschaft des mittleren Egerlands.

Annaberský alchymista

David Beuther a hermetický spis ze sbírek Oblastního muzea v Chomutově

Jiří Šlajсна

V podsбірce Staré tisky Oblastního muzea v Chomutově se nachází nenápadný tisk vydaný na počátku 18. století v Lipsku. Tento tisk má velice složitý název: David Beuters, Gewesenen Churfürstl. Sächsischen Probation-Meisters zu Dreßden, und Philosophi Adepti, Zwey rare Chymische Tractate: Darinnen Nicht nur alle Geheimnisse der Probier-Kunst, Derer Ertze und Schmelztzung derselben, Sondern auch Die Möglichkeit der Verwandlung, Der geringen Metallen in bessere, gar deutlich gezeiget werden. Aus einem alten raren, von Anno 1514. biß 1582. geschriebenen Buche zum ersten mahl in Druck gegeben. Deme Beygefüget dieses Autoris Universal, oder Vollkommener Bericht von der wahren Alchymie. Jeho autorem byl, jak již název značí, saský alchymista 16. století David Beuther. (Užívána je forma příjmení Beuter i Beuther, druhá z nich je v literatuře obvyklejší.)

Dnes alchymii pokládáme za úsměvný omyl nebo čiré šarlatánství, ale pro vzdělance 16. století byla mnohem více než jen vědou. Byla hlavně etickým a filozofickým směrem. Transmutace neměla jen měnit rtuť ve zlato, ale také změnit člověka ve vyšší, až božskou bytost. Hledání kamene mudrců – *lapis philosophorum* – tak nebylo jen honbou za bohatstvím, ale i cestou za zdokonalením člověka samého. To pravé hermetické a mystické umění alchymie mohlo být, či spíše mělo být provozováno prakticky bez jediného zamíchání tyglíku nebo bez bublání křivule. Tím se zabývala „nižší“ část alchymie. Stvoření homunkula nebo tekutého zlata čili elixíru života bylo jen jakousi praktickou aplikací celé nauky. Cílem řady dobových učenců i vzdělané aristokracie mělo být spíše bohatství duchovní než fyzické. Alchymii se tak již od středověku zabývaly i osoby zvučných jmen, jakými byli například Avicenna (980 – asi 1037), Albert Veliký (před 1200 – 1280), Tomáš Akvinský (1225–1274) a Roger Bacon (1210/1214 – asi 1292).

Konec 16. století byl zlatým věkem středoevropské alchymie. V českých zemích se alchymisté koncentrovali nejen okolo pražského dvora Rudolfa II., ale i okolo dvorů většiny českých velmožů. Dobrým příkladem mohou být alchymisté Viléma z Rožmberka, vladaře rožmberského domu a nejvyššího purkrabího. Chytrý a vzdělaný muž

bez větších morálních zásad, jakým byl v Čechách také například Edward Kelley, tak mohl z dobové posedlosti alchymii mnohé získat. Ale ne všichni alchymisté pohybující se v okolí dvora krále a císaře Rudolfa II. a českých velmožů byli podvodníci. Alchymii se zabývaly i některé velké osobnosti české renesance a humanismu. Příkladem může být Tadeáš Hájek z Hájku, císařský lékař, botanik, astronom, matematik, ale i alchymista. Právě v jeho domě byli ubytováni při své první návštěvě Prahy John Dee a Edward Kelley. A bylo to také v Hájkově domě U Zlatého koníčka, kde měl Edward Kelley provést svoji zdařilou pražskou transmutaci.

Velká popularita alchymie na císařském a královském dvoře v Praze se přenesla i na další dvory říšských knížat. Příkladem může být i kurfiřtský dvůr v saských Drážďanech. Saský vévoda a později i kurfiřt August (1526–1586) byl všeobecně vzdělaný muž aktivně se zajímající o astronomii, kartografii a matematiku. Kromě těchto věd byly však jeho velkým zájmem i astrologie a alchymie. Sasko za Augustovy vlády dosáhlo svého vrcholu a stalo se jednou z nejbohatších zemí ve střední Evropě. Svůj zájem o alchymii aktivně podporoval i zřízením alchymistických laboratoří v tzv. Zlatém domě (Goldhaus) v kurfiřtském sídle v Drážďanech. Mezi drážďanskými alchymisty můžeme najít řadu známých jmen, jako byl například důlní specialista Sebalt Schwertzer (1552–1598) působící později jako císařský horní hejtman i v českém Jáchymově. Další zajímavou osobností z oblasti alchymie, jež krátce a nedobrovolně působila v drážďanském Zlatém domě, byl i záhadný skotský alchymista Alexander Sethon (?–1604). Ten byl v roce 1604 saským kurfiřtem Kristiánem II., Augustovým vnukem, při své návštěvě Drážďan uvězněn a nucen nejen k alchymistickým experimentům, ale i k prozrazení svých tajemství. Z vězení se dostal dobrodružným útekem, který zorganizoval známý alchymista a diplomat Polák Michal Sendivoj ze Skorska (1566–1636).

Jednou z osobností kurfiřtského Zlatého domu byl i alchymista a prubíř David Beuther, autor výše zmíněného starého tisku ze sbírek Oblastního muzea v Chomutově. Mládí a původ tohoto muže jsou však trochu záhadou. Nejčastěji se jako místo jeho narození uvádí krušnohorské horní město Annaberg. Datum jeho narození je taktéž nejisté a je uváděno mezi roky 1514 až 1533. Co však víme je, že své vzdělání započal právě v Annaberku a že v něm pokračoval v Drážďanech a Lipsku. Původně byl David Beuther kurfiřtským prubířem v annaberské mincovně. Svými alchymistickými znalostmi však zaujal Augusta do té míry, že mu umožnil a zaplatil zřízení vlastní alchymistické laboratoře

chen Ausgang hat es zwar durch Gottes Verhängniß mit dem Autore genommen, der aber doch in seinen Schrifften annoch lebet, die bißher verborgen geblieben, nun aber offenbahr gemacht werden, und zwar so, wie man sie erhalten hat, daß man sich auch Bedencken gemacht, et was darinne zu ändern, oder nach seinem Gutdüncken zu verbessern. Adieu.

Der

Der erste Tractat, welcher ist

Das

Geheime Probier-Buch

der Metallen,

DAVID BEUTERS,

Churfl. Sächf. Probation-Meisters zu
Dresden, und Philosophi adepti,Wie es der Durchl. Herr,
Herr AUGUSTUS, Churfürst zu
Sachsen,
selbst geübet und gebrauchet.Verzeichniß, in welchen Zeichen gut, mit-
telmäßig oder böß zu schmelzen, und
im Feuer zu arbeiten.

Im Widder	Drilling.	Stier
Löwen	Jungfr.	Krebs
Stier	Scorpion	Waage
güt.	Fischen	mittelm.
		böse.
		Grünbeck
		Wassern.

Wenn du nun wissen wilt, an welchem Tage
gut im Feuer zu arbeiten sey, so siehe in die Leß-

A

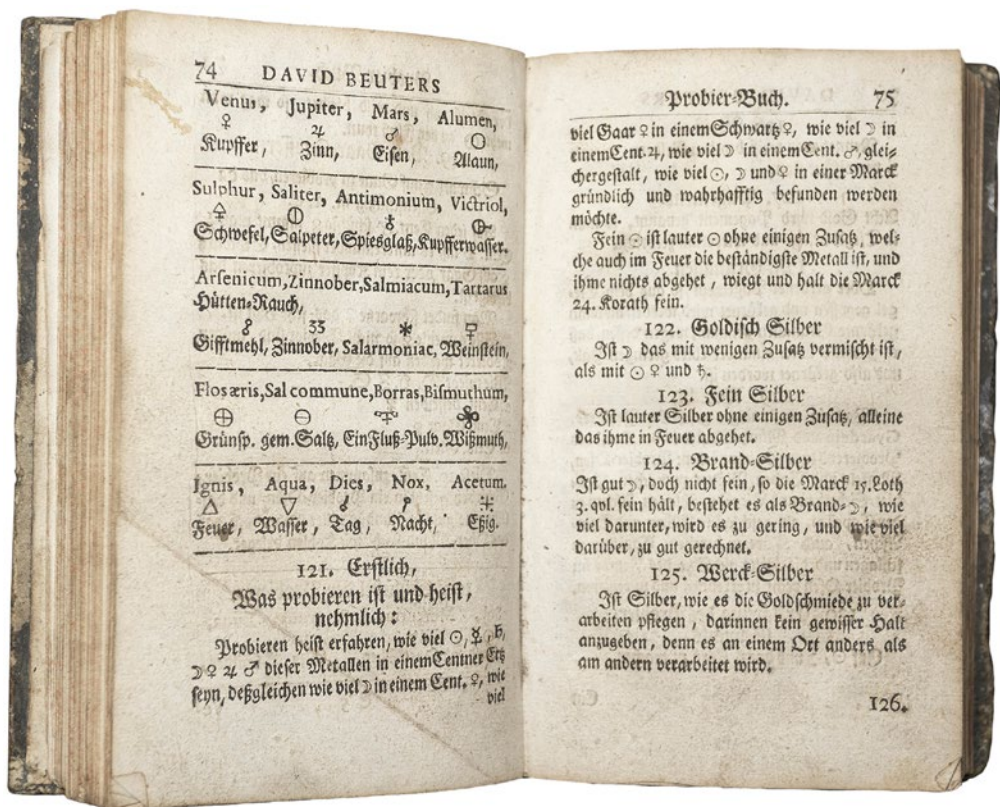
Ea

Titulní list traktátu Das Geheime Probier-Buch der Metallen, David Beuther, Lipsko 1727, sbírka Oblastního muzea v Chomutově

foto: Pavel Krásenský

v bývalém annaberském klášteře františkánů. Tam měl Beuther nalézt ve zdi ukrytý rukopis, který on sám popisoval jako „drei Feuerkünste“ – „tři ohnivá umění“. Tento záhadný rukopis měl stát i za jeho alchymistickými úspěchy včetně zdařilé transmutace.

Příběh o „tajemném“ rukopise však připomíná i příběh nebo legendu dvou jiných „úspěšných“ alchymistů. I Nicolas Flamel a Edward Kelley měli na počátku své alchymistické kariéry nalézt „záhadné rukopisy“, které jim měly umožnit zdařilé transmutace kovů. V případě Nicolase Flamela to měl být záhadný kabalistický spis jakéhosi Žida Abrahama, záhadného židovského mystika, kabalisty, filozofa a alchymisty. Také Edward Kelley měl mít v držení záhadný alchymistický rukopis. Tento tzv. rukopis sv. Dunstana a také dvě koule se

Das Geheime Probier-Buch der Metallen, David Beuther, Lipsko 1727, sbírka Oblastního muzea v Chomutově
foto: Pavel Krásenský

záhadnou substancí měl Kelley získat z hrobu tohoto světce v opatství Glastonbury. Zdá se tak, že vlastnictví „mystického a prastarého rukopisu“ bylo jedním z atributů „velkého“ alchymisty. Zatímco v případě Nicolase Flamela lze o existenci takového rukopisu pochybovat, v případě Edwarda Kelleyho je situace jiná.

Nicolas Flamel (mezi 1330–1340 až 1417–1418) byl vzdělaný pařížský notář, písař a obchodník s rukopisy. Legenda o něm jako o alchymistovi se objevuje až mnohem později v souvislosti s vydáním alchymistického spisu Livre des figures hiéroglyphiques v Paříži roku 1612. Flamel měl být jeho autorem. Hypotézu o tom, že by tvůrcem spisu mohl být Nicolas Flamel, však dnes většina badatelů

vykládá. Samotná legenda, která tak nakonec dostala tohoto pařížského notáře jako držitele kamene mudrců až do děl J. K. Rowlingové, zřejmě vznikla až v 16. století.

V případě Edwarda Kelleyho (1555–1597) však existuje dobový pramen, který jeho držení „rukopisu sv. Dunstana“ potvrzuje. Je to deník Kelleyho mistra a zaměstnavatele, vzdělaného anglického filozofa a mystika Johna Dee (1527–1609). Právě z deníku plyne, že záhadný rukopis přinesl Kelley někdy mezi listopadem 1582 a březnem 1583 z Northwick Hillu poblíž Blockley v jihozápadní Anglii, kde jej měl zakoupit od hostinského velšského původu. Je dodnes otázkou, zda tento záhadný spis psaný tajemnými hieroglyfy byl opravdu původním raně středověkým manuskriptem, či to byl Kelleyho podvod. Záhadný rukopis sv. Dunstana společně s oběma záhadnými substancemi však hrály významnou roli v Kelleyho pozdější alchymistické kariéře.

Ale zpět k životopisu Davida Beuthera. Právě nález tohoto záhadného rukopisu měl stát za všemi následujícími alchymistickými úspěchy tohoto saského prubíře a metalurga. Další jeho osud již tak radostný nebyl. David Beuther měl používat prostředky dané mu kurfiřtem k vlastním podnikům a vést velice zhýralý život. Jeho pád nastal poté, kdy si dva z annaberských měšťanů, Oerthel a Heidler, stěžovali kurfiřtovi, že Beuther zpronevěřil jejich finanční kapitál poskytnutý mu pro výrobu zlata. Kurfiřt August nechal Beuthera zatknout a odvést do Drážďan. Tam byl pro porušení kurfiřtovy důvěry a zanedbání úředních záležitostí uvězněn. August nechal Beuthera nadále pracovat na jeho alchymistických pokusech, ovšem pod dohledem. Uražený alchymista však odmítal spolupracovat, a tak ho kurfiřt předal soudu. Podle jedné z verzí legendy byl dokonce podroben útrpnému právu. Beuther žádné ze svých tajemství nevyzradil. Přiznal se pouze k záměru uprchnout do Anglie. Soud ho odsoudil k potupnému výprasku a následnému useknutí několika prstů, což by odpovídalo běžnému trestu za porušení přísahy. Na kurfiřtovu „radu“ ho však soud omilostnil. Beuther byl nucen pokračovat ve svých experimentech, tentokrát pod dohledem dosazeného asistenta. Ten ho měl nejen hlídat před případným útěkem, ale pravděpodobně i získat veškerá jeho alchymistická tajemství. Avšak David Beuther tento tlak již nezvládl. V nestřeženém okamžiku si i přes dohled svého „asistenta“ vyrobil prudký jed a následně jej vypil. Smrtí Davida Beuthera pomínula i Augustova šance na získání tolik vytouženého kamene mudrců. Dle legendy své tajemství předal David Beuther svému

synovi Jacobu Beutherovi, který taktéž působil jako alchymista, tentokrát ve Vídni. Jako rok smrti Davida Beuthera je všemi známými prameny udáván letopočet 1582.

Kdo však byl doopravdy David Beuther a jakou hrál roli v drážďanském okruhu alchymistů kurfiřta Augusta? Byl opravdu alchymistou, anebo pouhým podvodníkem? Zajímavé by bylo porovnání jeho osudu s osudem u nás všeobecně známého „zlopověstného“ Englandera – Edwarda Kelleyho. V základu je to osud velice podobný. Oba dva byli jistě vzdělaní muži, kteří jako většina jejich současníků v alchymii doopravdy věřili. Také však byli muži bez větších morálních zásad a hlad mocných své doby po mystických naukách dokázali využít k vlastnímu prospěchu. Oba dva vystoupali vysoko a oba náhle padli do hlubin vladařské nemilosti. Oba dva se také rozhodli ukončit svůj život vlastní rukou. Kelley kvůli těžkému zranění, Beuther pravděpodobně z panického strachu před odhalením a přísným, cti zbavujícím trestem.

Zajímavý osud neměl pouze David Beuther, ale i jeho dílo. Bylo to první alchymistické pojednání vydané v Sasku a saským autorem. Zaměřeno bylo hlavně na obecné vlastnosti kovů, a to nejen pro případ transmutace, ale i z hlediska alchymie jako takové. Chomutovské vydání z roku 1717 reflektuje dobový zájem o mystiku, hermetické vědy a alchymii. První polovina 18. století tak stála nejen za vzestupem moderního mysticismu a spiritismu nebo za vznikem a popularitou svobodných zednářů, ale také se v ní naposledy dostala alchymie na vrchol zájmu urozené společnosti. Alchymie však nebyla jen doménou pochybných osobností, jakými byli například hrabě Saint Germain nebo Alessandro Cagliostro, neboť alchymii se zabývala i řada dodnes uznávaných vědců včetně Isaaca Newtona. Teprve konec 18. století alchymii napevno vyškrtl ze seznamu racionálních věd. Beutherův tisk ve své podobě a svém obsahu je přesto krásným svědectvím o neúnavné lidské snaze zvítězit nad přírodou i neměnným řádem světa.

Literatura

HAAGE, Bernard D., *Středověká alchymie*, Praha 2001

FENTON Edward, *The Diaries of John Dee*, Charlbury 2000

JANÁČEK Josef, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987

SCHMIEDER Karl Ch., *Geschichte der Alchemie*, München-Planegg 1927

VÁGNER Petr, *Dny všední a sváteční rožmberských alchymistů*, in: *Opera historica* 3, 1993

VÁGNER Petr, *Theatrum Chemicum. Kapitoly z dějin alchymie*, Praha 1995

Der Annaberger Alchemist David Beuther und die hermetische Schrift aus den Sammlungen der Regionalmuseums Komotau

Im Sammlungsbereich Alte Drucke des Regionalmuseums Komotau befindet sich auch ein zu Beginn des 18. Jh. in Leipzig erschienener Druck. Das ist die Schrift „Gewesenen Churfürstl. Sächsischen Probation-Meisters zu Dresden, und Philosophi Adepti, Zwey rare Chymische Tractate...“ vom sächsischen Alchemisten und Münzprüfer David Beuther aus dem 16. Jh. Es handelt sich um die erste in Sachsen von einem sächsischen Verfasser herausgegebene Abhandlung. Sie zielte vor allem auf allgemeine Metalleigenschaften ab, und das nicht nur für den Fall der Transmutation, aber auch aus der Sicht der Alchemie als solcher. Die Komotauer Ausgabe aus dem Jahr 1717 reflektiert das zeitgenössische Interesse an Mystik, hermetischer Wissenschaft und Alchemie.

Als der Geburtsort David Beuthers wurde die erzgebirgische Stadt Annaberg genannt. Sein Geburtsdatum wird zwischen den Jahren 1514 und 1533 angeführt. Seine Bildung nahm er gerade in Annaberg auf, um sie in Dresden und Leipzig fortzusetzen. Ursprünglich war er kurfürstlicher Münzprüfer in der Annaberger Münzstätte. Mit seinen Alchemiekenntnissen faszinierte er den sächsischen Kurfürsten August soweit, dass dieser ihm die Einrichtung eines eigenen Alchemielabors ermöglichte und finanzierte. Er kam zu Fall, als zwei Annaberger Bürger gegen ihn beim Kurfürsten eine Anklage erhoben, Beuther habe ihr Finanzkapital veruntreut, das sie ihm zwecks der Herstellung von Gold anvertraut hatten. Der Kurfürst ließ Beuther festnehmen und nach Dresden abführen. Hier wurde er wegen Hintergehen des kurfürstlichen Vertrauens und Vernachlässigung seiner Amtspflichten eingekerkert. August ließ den Alchemisten aber weiterhin an seinen Versuchen arbeiten. Beuther konnte sich mit diesem Rückschlag nicht abfinden. In einem unbewachten Augenblick mischte er sich ein starkes Gift, das er sogleich austrank. Als sein Todesjahr wird in allen bekannten Quellen die Jahreszahl 1582 genannt.

Tiskařský štoček s portrétem Marie Janky z muzejní sbírky, oceloryt, Otto Bertel, 1935

foto: Oblastní muzeum v Chomutově

Osobnost mecenášky Marie Janky a tiskařský štoček ze sbírky Oblastního muzea v Chomutově

Jan Hirsch

Po zrušení Městského muzea v Kadani byly kadaňské sbírky k 1. 1. 1976 převedeny do tehdejšího chomutovského vlastivědného muzea (dnes Oblastní muzeum v Chomutově). Byl mezi nimi i velmi zajímavý sbírkový předmět, tiskařský štoček s podobiznou velké mecenášky kadaňského muzea Marie Janky. Předmět o rozměrech 42 × 38 cm je zapsán v kadaňské přírůstkové knize pod číslem 935/71. Byl zařazen do podsbírky Různé, z níž vznikla později podsbírka Etnografie. V rámci katalogizace bylo štočku přiřazeno inventární číslo Et 2478.

Portrét, provedený technikou ocelorytu, je prací uznávaného malíře a grafika Otto Bertla (1904–1978), rodáka ze Zásady u Kadaně. V době, kdy vytvořil podobiznu Marie Janky, byl Otto Bertl studentem Akademie výtvarných umění v Praze (1932–1938).¹

Marie Janka je zobrazena jako stará žena v sedě ze tříčtvrtečního profilu. V horní části je rytý nápis „*Der Hochherzigkeit der städtischen Kindergärtnerin Fräulein Marie Janka verdankt das Kaadner Heimatmuseum sein eigenes Heim*“ („Šlechetnosti učitelky v městské mateřské škole vděčí kadaňské vlastivědné muzeum za svůj vlastní domov“). Není známo, pro jaký účel byl štoček pořízen, jeho otisk nebyl zatím objeven.

Představení zajímavého sbírkového předmětu bylo úvodem ke krátkému pojednání o osobnosti Marie Janky z Kadaně. Informace o ní poskytují sčítací operáty, matriky, adresáře i další archivní prameny.² Marie Janka přišla na svět 19. března 1859 v domě č. p. 115 na hlavním kadaňském náměstí. Narodila se do rodiny pekařského mistra Josefa Janky (*1831) a jeho ženy Aloisie (1834–1914), dcery mlynářského mistra Georga Schneidera z Kadaně.³ Marie měla další tři sourozence: bratra Josefa (*1854), pozdějšího ředitele kadaňské obchodní akademie, a sestry Annu (*1853) a Aloisii (1860–1910).⁴

Rodný dům Marie Janky dodnes stojí na dnešním Mírovém náměstí v Kadani. Podle dokladu z roku 1857 měl 6 pokojů, 3 kuchyně, 2 komory, 3 sklepy a 2 pudy.⁵ Rodina Josefa Janky byla dobře existenčně zajištěna, protože pekařské řemeslo otce vynášelo.

Marie Janka se nikdy neprovdala a celý život věnovala pedagogické činnosti. Za své působiště si zvolila Vejprty. Pracovala ve

¹ Professor Otto Bertl (komotau.de). Vyhledáno 8. 11. 2023.

² Adresáře měst a obcí Žateckého kraje z let 1890 a 1910 a sčítací operáty z roku 1857, SOKA Kadaň.

³ SOA Litoměřice, matrika narozených z let 1858–1867, inv. č. 3458.

⁴ SOKA Kadaň, Sčítací operáty z roku 1857.

⁵ SOKA Kadaň, Archiv města Kadaně, pom. č. 54 (stav k 31. 12. 1890).

Fotografie domu č. p. 115 na náměstí v Kadani, 1935

foto: SOKA Chomutov se sídlem v Kadani

veřejné mateřské škole zřízené vejprtským městským úřadem. Podrobné informace o fungování školy nemáme. Z archivních pramenů například vyplývá, že Marie Janka měla v roce 1905 k ruce pomocnici, ošetřovatelku Annu Dittrichovou.⁶

Mateřská škola sdílela budovu i vedení se školou obecní. Sídly v budově dnešní základní školy v Untere Karlsbader StraÙe (v dnešní Moskevské ulici, č. p. 723). Obecní škola byla vysvěcena v dubnu 1897 a v téže roce byla uvedena do provozu. A s ní nejspíše zahájilo provoz i zmíněné předškolní zařízení.

Bližší informace o životě rodiny Jankových máme z přelomu 19. a 20. století. Zajímavé svědectví podávají dochované adresáře. První, z roku 1890, uvádí jako majitelku domu č. p. 115 Mariinu matku Aloisii. Není známo, proč jako majitel není uveden její manžel Josef. V matrikách zemřelých města Kadaně v období 1859 až 1890 jeho jméno autor tohoto příspěvku nenalezl. Písemné prameny dokazují, že již nežil 30. ledna 1910, kdy je uveden jako zemřelý v souvislosti s úmrtím své dcery, Mariiny mladší sestry Aloisie.⁷ V kadaňském adresáři z roku 1910 je jako majitelka domu uváděna Mariina matka Aloisie.

V adresáři z roku 1921 jsou zaznamenány nové majitelky domu č. p. 115, sestry Anna a Marie Jankovy. Stejně je tomu i ve čtvrtém adresáři z roku 1923. Tento archivní pramen ovšem spíše než

⁶ SOKA Louny, Adressbuch Podersam-Jechnitzer Bezirkes aus dem Jahre 1905, vydavatel Karl Hornung, s. 704.

⁷ SOA Litoměřice, matrika zemřelých z let 1887–1912, inv. č. 9838.

Fotografie domu č. p. 115 na náměstí v Kadani, 2023

foto: Jiří Kopica

o sestřích Jankových přináší informace o jejich bratrovi, hodináři a řediteli obchodní akademie Josefu Jankovi. Mariin bratr byl společensky velmi aktivní. Stal se jedním z jedenácti členů VI. oddělení pro zásobování pitnou vodou při Městském úřadu v Kadani a také členem výboru Kaadner Sparkasse (Kadaňské spořitelny).⁸ Ještě je jisté, že patřil k významným spoluzakladatelům a podporovatelům kadaňského muzea.⁹

Jako štědrá mecenáška města Kadaně se v roce 1935 projevil tehdy již 76letá Marie Janka. Coby příslušnice starobylé a zámožné kadaňské měšťanské rodiny, jejíž kořeny sahaly až do 60. let 18. století, věnovala městu svůj dům. Jako podmínku si stanovila právo obývat až do konce života dvě místnosti v prvním patře, s okny vedoucími na náměstí. Dům č. p. 115 se tak stal první vlastní budovou kadaňského muzea.¹⁰ Tuto událost oslavuje i německý nápis na tiskářském štočku věnovaném osobnosti mecenášky. Marie Janka zároveň městu darovala část svých rodinných sbírek.

Slavnostní otevření nové budovy kadaňského vlastivědného muzea se konalo v neděli 2. června 1935 v 11 hodin. Jak uvádějí i noviny Kaadner Zeitung z 5. června 1935, dům získaný od Marie Janky nebyl prvním sídlem muzea. Do domu na náměstí přesídli- lo muzeum v první polovině roku 1935 ze dvou dosud muzeu propůjčených budov u kostela Povýšení sv. Kříže, z bývalé farní školy

⁸ Oblastní muzeum v Chomutově, Kalender Saazer Bezirksboote mit Adressbuch (1923).

⁹ SOKA Kadaň, Archiv města Kadaň, karton č. 554, inv. č. 1620.

¹⁰ Fotografie na s. 44 a 46–48: Státní oblastní archiv Litoměřice, Státní okresní archiv (SOKA) Chomutov se sídlem v Kadani, fond Spolek přátel muzea Kadaň, kniha č. 2.

Eröffnung

Altbürgermeister
Hergl spricht

Archivar
Dr. Heribert Sturm,
Eger spricht.

Fotografie ze slavnostního otevření muzea v domě č. p. 115, 2. 6. 1935

foto: SOKA Chomutov se sídlem v Kadani

Dvorek domu č. p. 115 s expozicí lapidária, 1935

foto: SOKA Chomutov se sídlem v Kadani

Článek o otevření muzea v domě č. p. 115, Kaadner Zeitung, 5. 6. 1935

foto: SOKA Chomutov
se sídlem v Kadani

Kaadner im Anstalt zum Egerthalheimatfest.
Der 1. Juni brachte unserer Heimatstadt die
Eröffnung der im Rahmen des zu Pfingsten
stattfindenden Heimatfestes durchgeführte Aus-
stellungen. Schon am Vortage wurde die im
Gymnasium untergebrachte Ausstellung „Kün-
stler der Heimat“ vom Leiter derselben, Herrn
Prof. Wokurka eröffnet. Im Rathaus saale
wurde die Ausstellung „Unser schönes Eger-
thal im Lichtbild“, „Der Kaadner Lederhand-
schuh“ und die „Entomologische Ausstellung“
eröffnet, in welcher letzterer ca. 70.000 Schmet-
terlinge, Käfer und Insekten zu sehen sind.
Ganz besonders feierlich aber gestaltete sich
die Wiedereröffnung unseres Heimatmuseums.
Wie bereits des öfteren erwähnt, widmete
die aus altem Kaadner Bürgergeschlechte stam-
mende Kindergärtnerin i. R. Fräulein Ma-
rie Sanka, ihre an der Ecke Marktplatz-Sil-
hengasse stehendes Elternhaus dem Museums-
verein zur Unterbringung seiner Sammlungen.
Das Haus wurde äußerlich und innerlich für
den gedachten Zweck instandgesetzt und die
Museumsräume dort in 6 schönen, für diesen
Zweck außerordentlich geeigneten Räumen un-
tergebracht. 3 Zimmer befinden sich im Erd-
geschoss und 3 im ersten Stockwerke. Dazu
kommt noch als Lapidarium eingerichtete,
von hohen, alten Mauern umgebene Hofraum,
der einen köstlichen Eindruck macht. Die
Feier wurde durch einen stimmungsvollen Blä-
serchoral von den Zinnen des altbewährten
Rathaussturmes eröffnet. Vor dem Museums-
gebäude hatte sich eine stattliche Men-
schenmenge eingefunden, als Ehrengäste waren
n. den der ersten Frau, der die Stadt Kaaden die-
ses hochherzige Geschenk verdankt, die Vertreter
der staatlichen und autonomen Behörden,
Abordnungen der Museen der Nachbarstädte
und viele Heimatfreunde aus nah und fern
erschiene. Die Begrüßungsansprache hielt der
Obmann des Vereines der Museumsfreunde,
Herr Altbürgermeister Dergl, nach ihm sprach
Herr Stadtschreiber Dr. Herbert Sturm-Eger,
der ein anschauliches Bild über den Werdegang
der Museen im allgemeinen und des Kaadner
Museums im besonderen entwickelte und na-
mens der Stadt Herr Bürgermeister Prof.
Josef Nagel, der den Dank der Stadt für die
hochherzige Widmung aussprach und seiner
Freude über die herrlichen Räume, über die
unser Heimatmuseum nun frei verfügen darf,
in beredten Worten Ausdruck verlieh. Ein
Bläserchoral endete die eindrucksvolle Feier,
an die sich ein Rundgang durch das Museum
anschloß. Ueber der Thür der Museumsräume
wurde eine Gedenktafel angebracht, die diese
hochherzige Widmung der Nachwelt übermit-
teln soll. Die Sammlungen sind äußerst über-
sichtlich geordnet und geben ein Bild des rei-
chen Stadtlebens der Vergangenheit. Der Na-
me „Heimatmuseum“ erweckt sich wie kein an-
derer Berechtigung, denn die Heimat schaut
uns hier aus alten Kunstwerken entgegen,
alte Bilder und Urkunden zeugen von dem
reichen geschichtlichen Geschehen der Bergan-
genheit. Menschen, die in diesem Rahmen
gelebt und für ihre Heimat gekämpft haben,
erheben vor unseren Augen und mahnen uns,
nützlich in ihren Fußstapfen nachzufolgen. So
ist auch unser Heimatmuseum in seinem neuen
Heime ein wirkungsvoller Mahner der Bergan-
genheit an die Gegenwart geworden. Kaad-
ner, besuht Euer Heimatmuseum, zeigt, daß
Ihr die Arbeit der heimattreuen Männer zu
würdigen wißt, die in unermüdlicher Arbeit
diese Kunstschätze zusammengetragen haben,
führt aber auch Eure Freunde und Bekannten,
die Euch anläßlich des Egerthalheimatfestes und
später besuchen werden, in das Heimatmuseum!
Ihr könnt stolz darauf sein!

Verhandlungsschrift

angenommen in der ständehausitzung des Vereins der Museumsfreunde
in Krasden am 29. Mai 1935.

Ort: Bürgermeisteramt.

Anwesend sind unter Vorsitz des Obmannes Altbürgermeisters Edmund
Lersch die Mitglieder: Amtsdirektor i. R. Karl Kündrich, Walter Seidel,
Alois Wölzgen, Amtsrat Dr. Emil Sander.

1.) Die Verhandlungsschrift der Sitzung vom 26. März d. J. wird vor-
lesen und genehmigt.

2.) Die Feier der Wiedereröffnung des Klimatumuleums nach der Über-
siedlung in das eigene Gebäude Marktplatz Nr. 115 findet am
Dienstag des 3. September - Herkulesfest am Sonntag den 2. Juni d. J.
um 11^h vormittags mit einer vor dem Gebäude am Marktplatz statt.
Die Feier wird durch Vorträge des Klimateumuleums der ehemaligen
Schützenkapelle umrahmt. Die Begrüßungsansprache hält der Obmann
Altbürgermeister Edmund Lersch. Von der Festansprache ist der Geschäfts-
führer des Verbandes der deutschen Museen Oberst Dr. Heinrich Schmidt-
Thras zu erwarten.

3.) Die Eintrittsgebühren werden wie folgt festgesetzt:

Vorhinsitzglieder	1,- Kč,
Bewohner	2,- "
Schüler und Arbeiter	50 "
Fremde	10,- "

4.) Bei der Er. Wölz wird ein Gedächtnis zum Preis von Kč 70,- bis Kč 80,-
bestellt, in das sich die Besucher des Museums eintragen sollen. Die
Bestimmung des Gedächtnisses außerhalb der Eröffnung des Klimatumuleums
abnimmt Herr Seidel.

5.) Zum Schutz der im Lepidarium aufgestellten Glasplatten ist ein
Dach (Holzschindel) zu errichten. Die Zimmermannsarbeiten werden am
bestimmten Datum zum Preis von Kč 440,- vergeben. Die Dachschindelarbeiten
führt Förl gegen Unter der Materialkosten (Mörtel) durch. Dachziegel sind
vorhanden.

6.) Es wird genehmigt, dass in Abänderung des ursprünglichen Planes
anstelle kupferner Dachrinnen solche aus Zinkblech angebracht werden,
weil dadurch ein Betrag von Kč 320,- erspart wurde.

Schluss der am 18. beginnenden Sitzung am 19.

Der Geschäftsführer:

Jauer

Der Obmann:

Rm. Person

Zápis ze zasedání muzejního
výboru, 29. 5. 1935
foto: SOKA Chomutov
se sídlem v Kadani

a z kaple Růžencového bratrstva. V novém sídle mělo muzeum k dispozici 6 místností: 3 v přízemí a 3 v prvním patře. Vnitřní dvůr domu, obklopený ze čtyř stran zdmi, byl využit pro malou expozici lapidária.

Zmíněné vydání místních novin dále popisuje průběh otevření nového sídla muzea (Marktplatz, č. p. 115). Při slavnostní příležitosti promluvílo několik řečníků včetně bývalého starosty Eduarda Hergla. Všichni řečníci vyzdvihovali velkorysý čin donátorky Marie Janky. Hudební doprovod slavnosti zajistil dechový kvartet z bývalé ostřeželecké kapely.

Marie Janka zemřela po dlouhé a těžké nemoci v ranních hodinách 24. ledna 1941. Jako příčina úmrtí je uváděna sešlost věkem. Ve své závěti odkázala kadaňskému muzeu zbývajících část rodinných sbírek. V nekrologu Antona Heimerla ze Spolku přátel kadaňského muzea se píše: „... (odešla mecenáška), jejíž jméno bude po všechny časy zářit. Velkorysým darem, jímž městu Kadani věnovala dům patřící její rodině, postavila v našich srdcích pomník, který bude navždy trvat a existovat přesvědčivěji a mocněji než nejskvělejší socha.“¹¹ Marie Janka svůj život zasvětila výchově a vzdělávání nových generací. Na sklonku života se projevila jako místní patriotka a velkorysá mecenáška města Kadaně a darem rodného domu i rodinných sbírek významně podpořila kadaňské městské muzeum.

Die Mäzenin Marie Janka und ein Druckstock aus der Sammlung des Regionalmuseums Komotau

In der Sammlung des Regionalmuseums Komotau wird ein Druckstock mit dem Porträt von Fräulein Marie Janka (1859–1941), einer Mäzenin des Museums in Kaaden aufbewahrt. Autor des Stichts ist der aus Kaaden stammende namhafte Maler und Stecher Otto Bertl. Die Dame wurde auf dem Porträt sitzend und im Dreiviertelprofil erfasst. Die Oberpartie des Druckstocks weist eine Inschrift auf, worin deren großzügige Schenkung an die Stadt Kaaden gewürdigt wird. Marie Janka entstammte einer alteingesessenen Kaadener Bürgerfamilie und hat ihr gesamtes Leben der Erziehtätigkeit als Lehrerin an der Mutterschule in Weipert (Vejprty) gewidmet. Sie ist zeit ihres Lebens ledig geblieben. Im Jahr 1935 hat sie ihr Vaterhaus Nr. 115 am Kaadener Marktplatz der Stadt Kaaden dem dortigen Museum gewidmet. Außerdem hat sie dem Museum auch die familieneigenen Sammlungen vermacht.

¹¹ SOKA Kadaň, Archiv města Kadaň, karton č. 554, inv. č. 1620. Z němčiny přeložil Jan Hirsch.

Autoportrét Louise Zimmermanna, počátek 20. let 20. století

foto: Radek Zozulák

Malíř Louis Zimmermann z Orasína

Radek Zozulák

„Na ten malý obrázek nezapomenu. V něm tkvělo tolik zářícího světla, že se člověk od něj musel téměř násilím odtrhnout. Nad stráněmi u Bernova se proti Blatnu táhla silná bouřka. Z domů stoupal ještě opar, který mocné slunce přes poslední cáry mračen, které ještě visely na obloze, napadlo jako nějakého zuřivého nepřítele. Ale přece jen jako nepřítele, kterého člověk zná již věčnost a jemuž se může bez obav vysmát, když s ním svádí odvěký boj. „Slunce, ty zvítězíš!!!,“ jako by chtěly zvolat zářící svahy s loukami. Koruny stromů, ještě po dešti se třpytící, kapající vrcholky stromů zasahují do živoucí modře, hádají se o světlo a teplo, vydechující země se otevírá...“¹

Slova A. Haubnera, která napsal po smrti malíře Louise Zimmermanna a jimiž popisuje jeden z jeho obrazů, vystihují osobnost zesnulého umělce a jeho umělecké snahy mnohem výstižněji než sebedelší rozbor jeho díla. Těch několik vět by jistě Zimmermanna potěšilo více než jakákoliv oficiální pocta. Dokázal v obraze zachytit přesně to, co zamýšlel. Prchavý okamžik dne, jehož jsme všichni přítomni, ale který nevnímáme nebo nejsme schopni postřehnout. Teprve při pohledu na obraz, v němž je toto prchavé cosi uloženo, v nás vyvolá příjemný pocit z objevení něčeho všedně prostého a přitom vzácného. A dokáže-li divák tento v obraze uchovaný pocit postřehnout, nebo dokonce popsat, jak to dokázal A. Haubner, je to pro umělce největší zadostiučinění. Louis Zimmermann zemřel příliš brzy, aby dokázal své mistrovství, ale rozhodně ne příliš brzy, abychom ho směli přejít bez docenění, nebo dokonce bez povšimnutí.

Louis (vlastním jménem Alois) Zimmermann se narodil v malé vsi Orasíně nedaleko Jirkova 8. července 1892. Jeho rodiče² vlastnili v samém centru vsi dům č. p. 18 a provozovali v něm zájezdní hostinec. Obecnou školu navštěvoval v nedaleké Boleboři, kde byl prý již tehdy nápadný svým kreslířským nadáním.³ Dnes se již nedozvíme důvody, které vedly Zimmermannovy rodiče k rozhodnutí neposlat syna na uměleckou školu. Určitě v tom hrála svoji roli vidina vyšších finančních nákladů na studium, které by zatížily rozpočet početné rodiny.⁴ Možná proto zvítězilo pragmatické rozhodnutí nechat syna vyučit dekorativní malbě v nedalekém Chomutově.

Zimmermann byl v učení u malířského mistra Augusta Oskara Nestlera dva a půl roku. První dochované a Zimmermannem signované dílo je shodou okolností také jeho rozměrově největší prací. Je

**Louis Zimmermann při práci na obrazu
během hospitalizace v nemocnici
v Pardubicích za první světové války**
foto: Oblastní muzeum v Chomutově

jí výzdoba stropu tanečního sálu, který se nachází v prvním patře jeho rodného domu. Několik alegorických figurálních výjevů spolu s portréty hudebních skladatelů Schuberta, Mozarta, Beethovena a Wagnera vsadil do bohatého iluzivního ozdobného orámování, které v rozích doplnil čtyřmi hudebními zátišími. Zkosenou část stropu dosedající na obvodové stěny sálu vyzdobil osmnáctiletý Zimmermann po celém jeho obvodu krajinnými motivy. Zejména na figurálních výjevech a v portrétech je patrné, že výzdoba tohoto typu byla nad síly mladého umělce. Naproti tomu krajinné motivy zachycené v různých ročních obdobích a zhotovené jistě na základě bezprostřední inspirace v blízkém okolí rodného Orasína ukazují určitou, i když ještě ne zcela jednoznačnou kvalitu maleb. V rohu jednoho z figurálních výjevů se dochovala přemalovaná, ale čitelná signatura. Přemalbu provedl bezpochyby sám Zimmermann v pozdějších letech, jakmile sám výtvořil nevysokou úroveň maleb a uznal za vhodné nahradit signaturu pouze vročením 1910.

Pravděpodobně v témže roce odešel mladý Zimmermann do Jablonce nad Nisou, kde začal studovat na škole užitého umění. Během tříletého studia získal za své práce několik ocenění, ale zejména se tam naučil základům výtvarného řemesla. Po ukončení studia odešel do malé vsi Smrčné nedaleko Jihlavy, kde v tamější

**Louis Zimmermann spolu
s otcem v nemocnici
v Pardubicích za první
světové války**
foto: Oblastní muzeum
v Chomutově

Schindlerově sklárně⁵ působil jako malíř skla až do vypuknutí první světové války.

Hned na začátku války byl povolán k 10. zeměbraneckému pěšímu pluku do Mladé Boleslavi, se kterým okamžitě odjel na ruskou frontu. Již v roce 1914 byl raněn do levé ruky a později i do holení kosti, tentokrát střelou dum-dum.⁶ Zranění si vyžádala dvouletou hospitalizaci ve vojenské nemocnici v Pardubicích.⁷ Dlouhodobý pobyt v nemocnici Zimmermann využil k vlastní tvorbě. Dochovalo se několik fotografií z pardubické nemocnice, na nichž je zachycen při malování a na stěnách kolem něho jsou rozvěšeny jeho práce. Patrně někdy v této době si pozměnil své křesní jméno Alois a začal své obrazy signovat jako Louis Zimmermann.⁸ Nejstarší takto signovaný obraz, portrét zdravotní sestry, je doložen jen na fotografii a je datován rokem 1916. Ještě před koncem války se Zimmermann dostal do rakouských Tyrol, konkrétně do Innsbrucku a do městečka Watten-su, o čemž svědčí dochované akvarelové skici datované rokem 1917.

Po skončení války se Zimmermann vrátil do rodného Orasína a začal intenzivně malovat. Také se snažil doplnit si vzdělání studijními pobyty v Mnichově a v Drážďanech. Začal vystavovat. Nejprve v roce 1920 na spolkových slavnostech, kde vystavoval spolu se svým přítelem malířem Gustavem Zindelem z Radenova. V roce 1926

**Louis Zimmermann,
20. léta 20. století**

foto: Oblastní muzeum
v Chomutově

měl samostatnou výstavu v prostorách Městského muzea v Chomutově.⁹ Po výstavě chomutovského malíře a učitele Franze Irzinga to byla toho roku druhá nejúspěšnější výstava výtvarného umění v městském muzeu. Výstavu navštívilo 851 návštěvníků a na vstupném bylo vybráno 892 korun 50 haléřů.¹⁰ Touto výstavou se Louis Zimmermann výrazně zapsal do povědomí široké veřejnosti, a to nejen v Chomutově. Ostatně to, jak výraznou osobností se stal, se projevilo ještě dva roky po jeho smrti při velkolepé slavnosti při příležitosti odhalení pamětní desky na rodném domě v Orasíně.

Z první světové války si Zimmermann přinesl zdravotní potíže. Trpěl bolestmi žaludku. Přesnou diagnózu neznáme, ale patrně to byla nějaká forma žaludečních vředů, které mu znepříjemňovaly zbytek života. Ještě počátkem roku 1932 plánoval samostatnou výstavu v Drážďanech, ale na počátku dubna se jeho zdravotní stav zhoršil natolik, že musel být hospitalizován v chomutovské nemocnici. V noci 12. dubna 1932 Louis Zimmermann zemřel.¹¹ Byl pohřben na hřbitově vsi Boleboře a na jeho hrobě byl vztyčen náhrobek darovaný obcí.¹² Pohřeb Louise Zimmermanna se stal významnou událostí nejen pro Orasín a Boleboř. Ukázal, jakou oblibu získal tento plachý, nesmělý, ale pracovitý umělec, jenž se bohužel nedožil ani celých čtyřiceti let.

Koncem května byla z iniciativy Muzejní společnosti Chomutov zahájena v prostorách městského muzea souborná posmrtná výstava

Nálada – jarní tání v Orasíně, 1919

foto: Radek Zozulák

Pohled z hradu Hasištejna, polovina 20. let 20. století

foto: Radek Zozulák

Zimmermannových děl. Josef Opitz při této příležitosti seznámil veřejnost s úmyslem sestavit katalog Zimmermannova životního díla. Vyzval všechny majitele jeho obrazů, aby umožnili pořídit potřebnou dokumentaci pro plánovaný katalog.¹³ Ten však nikdy vydán nebyl, zato se dochovaly skleněné negativy zachycující obrazy vystavené na posmrtné výstavě a doplněné o díla dodaná na základě Opitzovy výzvy. Alespoň ve fotografiích zůstalo zdokumentováno dílo umělce, které je v současné době téměř celé nezvěstné.

Josef Opitz byl zatím jediný, kdo se podrobněji zabýval dílem Louise Zimmermanna. V roce 1926 přinesl deník Deutsches Volksblatt dva články Josefa Opitze, v nichž komentoval Zimmermannovu výstavu, která se právě konala v prostorách chomutovského městského muzea.¹⁴ Opitz se v nich nevyhnul srovnání Zimmermannových děl s obrazy Franze Irzinga, chomutovského učitele a malíře, který vystavoval v prostorách městského muzea o několik měsíců dříve. Poukázal na to, že Zimmermann není naturalistou ve smyslu Irzinga. O jeho uměleckých snahách píše: *„Úsilí, utvářet z daného dojmu z přírody barevný harmonický obraz, a především vkládat a prezentovat v přírodě naznačenou náladu individuálně je expresionistickým tahem a činí výřezy přírody subjektivními kompozicemi. Tím působí moderněji.“* Opitz také vyzdvihuje Zimmermannovu práci se světlem a barevností jeho obrazů: *„Barvy jsou zde ve spojení se zářícím světlem neoddělitelnými nositeli subtilních nálad, které v jednotlivých případech mají v sobě cosi pohádkového. Světlo, hloubka prostoru, barevná harmonie a nálada jsou hlavními přednostmi obrazů našeho malíře.“* Opitz upozorňuje i na Zimmermannovy výborné figurální kompozice. Ale i u nich zdůrazňuje umělcovo zaujetí barvou a nazývá Zimmermanna symfonikem barev a světla. S tím souvisí i jeho pohled na Zimmermannovo pojetí tvaru: *„... jen málo se zajímá o přesnou reprodukci tvarů (to předmětné). Tvary jsou proto ve většině případů rozvolněny, tzn. podány jen potud, pokud se to jeví nutné k porozumění obrazu. Je to dlouho známý jev, jak člověk barvě a světlu pomůže k jejich samovládě v obraze.“* Podruhé se Josef Opitz věnoval Zimmermannovu životu a dílu v novinovém článku, ve kterém se snažil zhodnotit již uzavřené dílo předčasně zesnulého umělce. Článek vyšel k Zimmermannově posmrtné výstavě v květnu 1932.¹⁵ Opitz v něm upozornil na ohromný vzestup v Zimmermannově díle za šest let od jeho výstavy v muzeu v roce 1926 a zároveň litoval náhlé ztráty umělce, který ještě nedosáhl svého vrcholu. Mimo jiné píše: *„Zimmermann patří mezi krušnohorskými malíři naší užší vlasti ke komplikovanějším povahám.“ (...)*

„Idealista skrz na skrz není s to se dostat do životních forem a názorů dneška ani do dnešních uměleckých záměrů. Na moderně mu bylo održeno umění od člověka nesporné. Byl rozhodným nepřitelem moderních uměleckých směrů za každou cenu a všech vnějších klamů.“ (...) *„V Zimmermannových obrazech se schovává vždy něco z kouzla romantiky, které se v některých obrazech stupňuje do vizionářství.“* (...) *„Kousek poezie se schovává v každém z jeho obrazů. To nejsou pouhé výřezy z přírody, to jsou podoby, přebásnění. A to mu propůjčuje mezi krušnohorskými malíři zvláštní postavení...“* Co se týče technického provedení maleb, u některých obrazů poukazuje Opitz na jisté zaostávání za Zimmermannovými krušnohorskými kolegy, avšak sympatická a cenná pro něho zůstala Zimmermannova bojovnost i v tomto ohledu. V žádném případě nelze Zimmermanna dle Opitze podezřívat, že je jen jakýmsi „komediantem štětce“.

V letech 1926–1927 představilo chomutovské muzeum tvorbu regionálních umělců. Na výstavách svá díla prezentovali i Gustav Zindel, Arthur Scheibenhof, Rudolf Guba a Franz Gruss. Zimmermann byl ovlivněn jejich tvorbou, pokoušel se malovat stejným způsobem. A právě tímto způsobem, jak si povšiml Josef Opitz, se něčemu přiučil, ale nestal se jejich napodobovatelem. *„Obhacen novými zkušenostmi je si tímto vlastním způsobem, touto cestou, vědom prožitku cizí umělecké tvorby a je v ní posilněn. Tak po takových exkurzích vznikají opět nejvlastnější Zimmermannovy obrazy“*, dodává Opitz.

Už při pohřebním obřadu bylo vysloveno přání osadit Zimmermannův rodný dům pamětní deskou. Zhotovením desky byl pověřen chomutovský sochař Rudolf Stalla. Slavnostní odhalení se uskutečnilo v neděli 15. dubna 1934 při velkolepé slavnosti, jíž se účastnilo velké množství lidí nejen z Orasína a okolních obcí. Dopravní společnost v Chomutově vypravila na slavnostní odhalení zvláštní autobus s mnoha hosty. Před rodným domem, v němž byla vytvořena pamětní místnost s obrazy Louise Zimmermanna, stál řečnický pult, u kterého se během dne vystřídalo mnoho řečníků. K dispozici byla pamětní kniha, do které se mohli přítomní zapsat. Kromě jednotlivců v ní zanechali podpisy i zástupci asi dvaceti různých zájmových spolků a sdružení. Hned druhý den vyšla v deníku Deutsches Volksblatt celostránková reportáž ze slavnostního odhalení pamětní desky.¹⁶

Lze říci, že touto událostí bylo završeno životní dílo i posmrtné ocenění malíře Louise Zimmermanna. Bohužel události v Německu, které vyvolaly radikalizaci části obyvatel Sudet a jejich následné odtržení od Československa, druhá světová válka, ale i uplatnění

Letní večer, 1923

foto: Radek Zozulák

Chalupa v Orasíně, 2. pol. 20. let 20. století

foto: Radek Zozulák

**Pohlednice s pamětní deskou
odhalenou na Zimmermannově
rodném domě 15. 4. 1934**
foto: Oblastní muzeum
v Chomutově

tzv. kolektivní viny na obyvatelích německé národnosti ze strany československé vlády po roce 1945 se tragicky odrazily nejen na osudech původních obyvatel Sudet, ale i na zpřetrhání a velmi často vědomém vyhlazení tradic, památek a upomínek na původní německé obyvatelstvo. Po roce 1945 byla ze Zimmermannova rodného domu stržena pamětní deska a později byl zrušen i jeho hrob na hřbitově v Boleboři. Osobnost Louise Zimmermanna upadla u nás na mnoho desetiletí zcela v zapomnutí. Z celého jeho díla zůstalo jen několik obrazů v depozitáři Oblastního muzea v Chomutově, několik děl, která vlastní Zimmermannovi potomci v Německu, a blíže neurčený a rozptýlený počet obrazů, které Zimmermann prodal ještě za svého života.¹⁷

V roce 2009 byla z iniciativy Oblastního muzea v Chomutově zhotovena volná replika původní pamětní desky. Díky vstřícnosti zástupců obcí Orasína a Boleboře a současných majitelů Zimmermannova rodného domu byla deska znovu osazena na původní místo.

Snaha o navrácení paměti, o znovuobjevení životních osudů lidí, pro které byly Krušné hory domovem, tak jako jsou dnes pro nás, nikdy zcela nezacelí násilím přerušenu tradici místa. Přesto bude vždy stát za to, abychom se o to stále pokoušeli. Připomenutí života a díla malíře Louise Zimmermanna je pouze drobným příspěvkem v tomto snažení.

- ¹ *Im Andenken an Luis Zimmermann*, Deutsches Volksblatt 70, 14. 4. 1934, s. 3.
- ² Alois Zimmermann, Emma Zimmermann, rozená Rafler.
- ³ *Gedächtnis-Ausstellung Louis Zimmermann im Komotauer Stadtmuseum*, Deutsches Volksblatt 68, 14. 5. 1932, s. 3.
- ⁴ Manželé Zimmermannovi měli šest dětí: Alois (8. 7. 1892 – 11. 4. 1932), Gustav Z. (1896 – ?), zemřel jako dítě na infekční chorobu), Erwin (1896 – 23. 7. 1915), padl ve válce, Oskar (1899 – 70. nebo začátek 80. let); Gisela (provdaná Löschnarová) (30. 11. 1901 – 21. 9. 1993), Rosa (provdaná Trexlerová) (9. 7. 1905 – 28. 12. 2001).
- ⁵ Dostupné na: <http://walhalla.komotau.de/erzgebirgsmaler-und-romantiker-lois-zimmermann.html> (25. 11. 2023).
- ⁶ Kromě Louise byli do armády povoláni i jeho mladší bratr Erwin a otec Alois. Bratr padl na ruské frontě a jeho jméno je uvedeno i na památníku padlých v první světové válce v Orasíně. Otec byl raněn do nohy a podle dochované fotografie se setkal s Louisem v pardubické nemocnici, kde byli oba hospitalizováni.
- ⁷ *Gedächtnis-Ausstellung ...*, 14. 5. 1932, s. 3.
- ⁸ Vzhledem k útržkovitě dochovanému materiálu je dnes už obtížné zjistit, kdy Zimmermann začal užívat podobu křestního jména Louis. Posledním doloženým obrazem, na němž je použita ještě původní signatura (ve tvaru A. Zimmermann), je obraz Pohled na Jablonec nad Nisou, akvarel datovaný rokem 1911. Tvar jména Louis je zatím poprvé doložen na portrétu zdravotní sestry z roku 1916. Sám Zimmermann důsledně používal tvar jména Louis. Obrazy signoval buď plným jménem, nebo pouze příjmením s počátečním písmenem svého křestního jména. Ale i v těchto případech je na rubu plátna obvykle celá podoba jména spolu s názvem obrazu napsána černou barvou. Zatím existuje pouze jediná výjimka, kdy použil při signování jiný tvar jména. Bohužel nelze s jistotou určit, jestli je to tvar jména Lois, nebo Luis. Oba tvary jména byly někdy v souvislosti s Zimmermannem použity. Tvar jména Lois byl užít v některých novinových článcích a na pamětní desce osazené na rodném domě dva roky po umělcově smrti. Tvar jména Luis je doložen na fotografii Zimmermannova náhrobku (dnes nedochovaného), který nechala zhotovit obec Boleboř, a také v některých novinových článcích. V některých nekrologích se objevilo jeho občanské jméno Alois.
- ⁹ *Ausstellung des Erzgebirgsmalers L. Zimmermann im Komotauer Stadtmuseum*, Deutsches Volksblatt 62, 11. 8. 1926, s. 2. *Ausstellung des Malers L. Zimmermann im Komotauer Stadtmuseum*. Deutsches Volksblatt 62, 14. 8. 1926, s. 14.
- ¹⁰ Oblastní muzeum v Chomutově, archiv podsbírky Výtvarného umění, složka č. 1, *Sitzungsbericht der Museumsleitung* (18. 11. 1926).
- ¹¹ Publikováno bylo několik nekrologů v místním deníku Deutsches Volksblatt, 68. ročník, ze dnů 13., 14. 16. a 18. dubna 1932 a také v Die Quelle 4, květen 1932.
- ¹² Hrob byl ze hřbitova odstraněn někdy kolem roku 1980. Fotografie hrobu byla publikována na titulní straně měsíčníku Die Quelle 6, listopad 1934, *Erzgebirgsmaler Lois Zimmermann*.
- ¹³ *Gedächtnis-Ausstellung...*, 14. 5. 1932, s. 3.
- ¹⁴ *Ausstellung des Erzgebirgsmalers L. Zimmermann...*, 11. 8. 1926, s. 2 a *Ausstellung des Malers L. Zimmermann...*, 14. 8. 1926, s. 14.
- ¹⁵ *Gedächtnis-Ausstellung...*, 14. 5. 1932, s. 3.
- ¹⁶ *Die Heimat ehrt ihren grossen Sohn*, Deutsches Volksblatt 70, 16. 4. 1934, s. 6.
- ¹⁷ Podle ústního podání potomků Zimmermannovy rodiny přijelo před koncem války do Orasína nákladní auto, které mělo podle dohody odvézt všechny cennější předměty před postupující Rudou armádou do Německa. Do nákladního auta byly naloženy téměř všechny obrazy Louise Zimmermanna. Co se s nimi stalo, není dodnes známo.

Der Maler Louis Zimmermann aus Orasín

Louis Zimmermann kam am 8. Juli 1892 im kleinen Dorf Orasín (Uhrissen) in der Nähe von Görkau zur Welt. Nach dem Abschluss der Volksschule in Boleboř machte er eine Lehre als Dekorationsmaler bei August Oskar Nestler in Komotau. Aus jener Zeit ist ein Deckengemälde in einem Tanzsaal erhalten geblieben, welches der junge Zimmermann in seinem Vaterhaus, einem Ausflugslokal in Orasín, ausgeführt hat. Offenbar ist er im Jahr 1910 nach Gablonz an der Neiße gezogen, um an der dortigen Schule für Gebrauchskunst zu studieren. Nach Ausbruch des ersten Weltkriegs rückte er zum Heer ein und geriet so an die russische Front, wo er zweimal verwundet wurde.

Nach dem Krieg kehrte heim nach Orasín und begann intensiv zu malen. Daneben suchte er seine Bildung durch Studienaufenthalte in München und Dresden zu erweitern. Im Jahr 1926 hatte er eine eigene Ausstellung im Komotauer Museum. In seinem Werk überwog Landschaftsmalerei, vorwiegend mit Motiven aus seinem Heimatort Orasín und Umgebung. Insbesondere war er bemüht, Atmosphäre und Lichteffekte der Natur zu erfassen. Anfang 1932 bereitete Zimmermann eine eigene Ausstellung in Dresden vor, doch sein von der Belastung durch den Krieg schwer mitgenommener Gesundheitszustand erfuhr eine jähe Verschlimmerung, sodass er am 12. April 1932 verstarb. Gleich im Mai veranstaltete das Museum eine Ausstellung seiner Werke; zwei Jahre danach wurde an seinem Geburtshaus eine Gedenktafel angebracht, die allerdings im Jahr 1945 demoliert worden ist. Auf Initiative des Regionalmuseums Chomutov wurde eine Kopie dieser Gedenktafel anfertigt und im Jahr 2009 am Geburtshaus des Malers angebracht.

Staré důlní domy v Jirkově. Z hlediska zaznamenaného obsahu jedna z nejvýznamnějších kreseb, navíc s historickou poznámkou.

E. Hennrich, 17. 4. 1922, sbírka Oblastního muzea v Chomutově

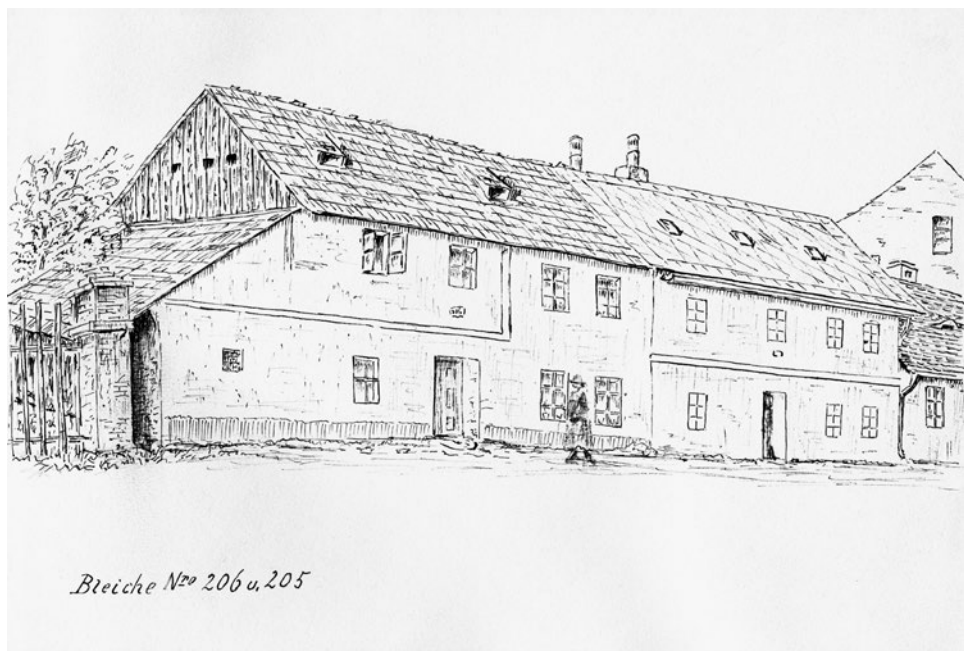
Archivovaná historie Jirkova ve skicářích Ernsta Hennricha (1876–1954)

Michal Bečvář

Na konci jara roku 2005, před plánovanou rekonstrukcí střechy a horního patra domu č. p. 472 uprostřed Palackého ulice v Jirkově, majitelka domu objevila v podkroví zažloutlé, zvlhlé listiny, osobní doklady, negativy, fotografie a poznámky jakéhosi Ernsta Hennricha. Mezi nimi se vyjímaly především kresby na bezpočtu skic a na stránkách bločků. Historické ceny skrytých svazků si bylo vědomo Oblastní muzeum v Chomutově a to je nakonec od majitelů domu získalo do svých sbírek. Tři měsíce od 11. února 2007 vystavovalo chomutovské muzeum v Galerii Jirkov část objevených výtvarných dílek a poté veřejnost se životem a dílem znovuobjeveného Ernsta Hennricha seznámilo v roce 2009 prostřednictvím monografie, jež je také základním zdrojem informací k této statí¹.

Kresby jako posláni

Život cílevědomého kreslíře v Jirkově, jeho rodném městě, se kryje s významnou industrializační vlnou, jež se městem prohnala od konce 19. století do hospodářsky krizového období na počátku 30. let. Městečko, jež doposud těžilo ze vztahu s červenohrádeckou šlechtou a z působení především přadláků, kteří své továrny vystavěli na okraji Jirkova, se postupně stalo městem se stabilní úrovní služeb, s malými i velkými podniky přímo v jeho jádru a s úřady a institucemi, které mu zaručovaly soběstačnost i vliv v širokém okolí. V době narození Ernsta Hennricha stálo v Jirkově 310 domů a žili v nich 3 262 obyvatelé, o 60 let později, v roce 1936, žilo v městě takřka dvakrát více obyvatel a domů v něm stálo přes 720. Ernst Hennrich tak téměř po celý život přihlížel nebyvalé urbanistické přeměně města. V první polovině 20. let, kdy vytvořil stěžejní část kreseb ve skicářích, si již jako aktivní člen mnoha místních spolků a provozovatel muzea byl vědom, že řada domů a objektů pozbývá svého účelu, že radní budou rozhodovat o jejich jiném využití, přestavbě, či dokonce zrušení. Věděl-li o takovém záměru včas, původní domy a scénérie naskicoval. Nadšení věnované pátrání po historii města a práce v jím založeném muzeu byly určitě hlavním impulzem, který Ernsta Hennricha přiměl k zaznamenání budov, uliček a zákoutí Jirkova, které kdykoliv v budoucnu mohly navždy zmizet, nebo již šly k zániku. Mohl tak učinit foto-

Jirkov, Bělídlo, dnes již neexistující domy č. p. 205 a 206.

Jedna z mála kreseb, na níž je i postava.

E. Hennrich, nedatováno, sbírka Oblastního muzea v Chomutově

aparátem, přesto zvolil nevšední způsob, když se rozhodl využít svého nadání. Stal se tak jediným výtvarníkem v dějinách Jirkova, který ztvárnění města provedl plánovitě a systematicky.

Z dochovaného souboru kreseb vyplývá, že Ernst Hennrich se sám za umělce příliš nepovažoval.² Určitě nechtěl dosáhnout věhlasu přítele Gustava Zindela, pokládaného za největšího sudetoněmeckého malíře 20. století. Jeho cílem nebylo vytvářet umění, snažil se co nejvěrněji zachytit realitu. Tvořil dokumenty. Svědčí o tom zejména popisky k obrázkům obsahující domovní čísla, jméno majitele nebo nájemce, někdy i stručnou historii domu. Popisky jsou tak svérázným kronikářským záznamem.

Mnohé z kreseb ani nelze porovnat s předlohou na fotografiích. Ernst Hennrich totiž často domy kreslil z pohledu, který by fotograf, měl-li vůbec zájem objekt zaznamenat, nikdy nevolil. Ernst Hennrich totiž kreslil dvory domů, zachycoval průhledy průjezdy, často se zaměřil jen na zachycovaný objekt a pomíjel orientační body. Jediným vodítkem k určení nakresleného stavení je dnes jen popisné číslo v doprovodném popisku.

Z kreseb je patrné, že zobrazované objekty Hennrich nijak neupravoval ani redukcí, ani přidáním nebo nadsázkou. Kresebné nepřesnosti v konstrukci objektů nebo v perspektivě nezamýšlel a zvláště

Dnes již neexistující dům č. p. 204 na Bělidle v Jirkově, s poznámkami v těsnopise již dávno nepoužívané Gabelsbergerovy soustavy.

E. Hennrich, 22. 5. 1923, sbírka Oblastního muzea v Chomutově

s perspektivou si hlavu nelámá. Je to zřejmé zejména při zachycování celých ulic: Jsou v kresbách více otevřené než ve skutečnosti. Jako by se hlavně snažil zaznamenat linii domů, ty již věrně vykresleny jsou.

Data zapsaná ve skicách prozrazují autorovu mimořádnou pracovitost a vytvrdlost, s nimiž plnil povinnost, kterou cítil ke svému městu a kterou si sám uložil. Uchovával i kresby nevydařené, nedokončené, vytvořené zřejmě ve spěchu. A právě tyto kresby svědčí o postupu Hennrichova tvoření: letmé rozvržení plochy, občas sít záchytných bodů, tenkočárové kresby, nevýrazné, snad jako podklad pro následnou kresbu černou tuší nebo sépií. V perokresbách jsou následně stopy tužky vygumované. Některé tužkové kresby jsou však definitivní a odstupňovanou tloušťkou čáry jsou v nich zdůrazněny tvary s cílem zvýraznění prostoru. K modelaci světla a stínů nebo struktur ploch používal zrnění nebo šrafování. Jistě záměrně, s cílem vytvořit působivý kontrast, propracoval v některých kresbách nebo perokresbách jen určité partie a jiné ponechal v náznaku. Tyto kresby již dokládají vyšší stupeň výtvarného zobrazení.

Hennrichův smysl pro detail je znát v pečlivém prokreslení stavebních prvků, ať už střešních krytin, nebo trámových konstrukcí hrázděných domů, opadané omítky, plotů, oken. Zaznamenával však i všední předměty: káď, lavičku, koš, sud, nářadí, vozík a další.

Dvůr domu č. p. 40 v Jirkově. Hvězdička v horní části odkazuje k poznámce, že se v domě 23. 9. 1876 narodil E. Hennrich, některé poznámky v těsnopise Gabelsbergerovy soustavy. E. Hennrich, 7. 6. 1922, doplněno 28. 4. 1923, sbírka Oblastního muzea v Chomutově

Řada skic mu patrně posloužila i jako podklad k ilustracím, které za hotová díla považoval a časopisecky je zveřejnil.³

Barvou se Hennrich zabýval zřejmě jen ve svém počátečním výtvarném období a pouze zcela výjimečně, spíše se pokusil o kolorování původní kresby. Takové ilustrace pocházejí z roku 1911, anebo nejsou datované.

Cílevědomý patriot

Ernst Hennrich se narodil v sobotu 23. září 1876 v domě č. p. 40 naproti hostinci U Bílého koně (Zum weissen Ross)⁴ v Jirkově (Görkau) Marii Patzeltové (1854–1930). Otec, ševcovský tovaryš Ernst Hugo Hennrich (1855–1890), se k svému synovi hlásil, protože mu však nebylo 21 let a podle tehdejších měřitek ještě nemohl uzavřít sňatek, Marii pojal za manželku až v květnu následujícího roku. Prarodiče z otcovy strany bydleli v nedalekých Kundratcích (obec v polovině 70. let 20. stol. ustoupila dolům), odkud děd Josef Hennrich pocházel. O mnoho let později právě do Kundratic (Kunnersdorf), do sousedního Šimperku (Schimberg) a do Drmal (Türmaul) vyrážel se skicákem častěji než do jiných vsí a měst.

Ernst Hennrich,
fotografie z roku 1945

foto: archiv autora

Ševcova rodina bydlela v Jirkově v podnájmech. Na delší dobu se v letech 1882–1888 usadila v č. p. 80⁵, v domě městského radního Eduarda Täubnera v uličce Masné krámy (Fleischbankgasse). To už malý Ernst chodil do chlapecké obecné školy v Jirkově. Od roku 1887 do roku 1891 docházel na Měšťanskou školu v Chomutově, přestože se rodina ocitla v tíživé situaci. Ernstův otec zemřel po těžké nemoci počátkem prosince roku 1890, jen pět týdnů po svých třicátých pátých narozeninách. V ekonomické nejistotě čtrnáctiletý Ernst docházku na měšťanskou školu nepřerušil, ba naopak v září roku 1891 zahájil pětileté studium na Učitelském ústavu v Chomutově. Lze předpokládat, že pro vlastní soběstačnost a k úlevě matčiným starostem tehdy dával kondice, jak v těch dobách bývalo běžné, čili za honorář doučoval jiné studenty.⁶

Ihned po maturitě v roce 1896 zahájil Hennrich svoji učitelskou dráhu na národní škole v Strupčicích (Trupschitz), poté učil v Ervěnicích (Seestadt) a v pohraničním Kalku (Kallich). Zkoušku z odborné způsobilosti pro výuku na druhém stupni obecné školy složil pravděpodobně v roce 1905. Bylo na čase. V roce 1903 byl totiž položen základní kámen nové školy v Jirkově, koncipované jako měšťanská.

Absolventi Městské školy v Jirkově, 1910. Odborný učitel E. Hennrich

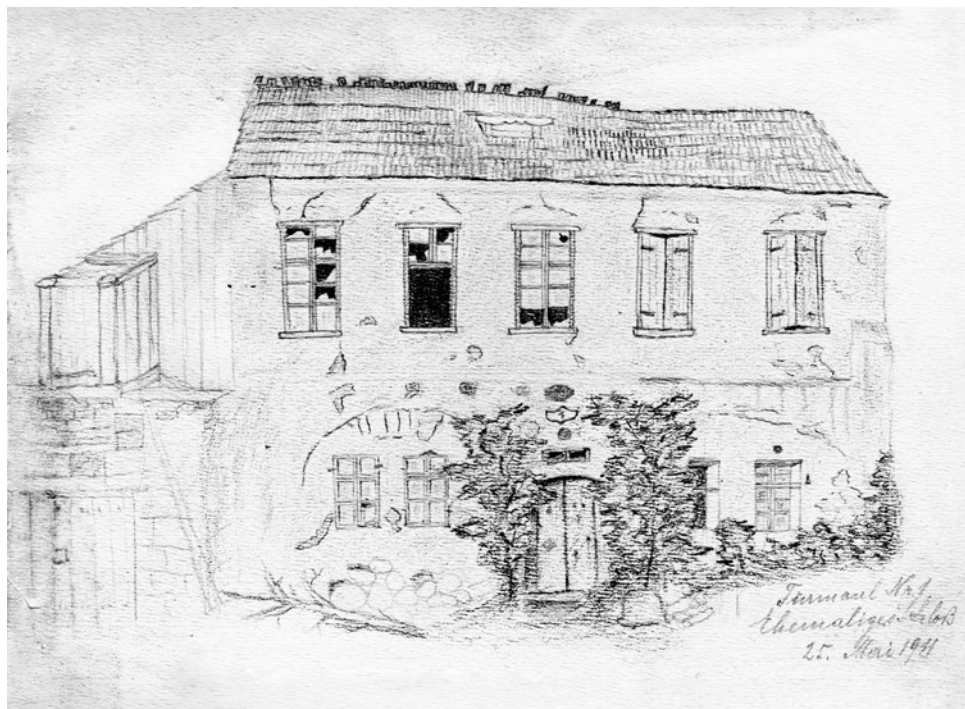
v 3. řadě zcela vlevo foto: archiv autora

Ernstu Hennrichovi se tak naskytla příležitost k návratu do rodného Jirkova natrvalo. A skutečně, s kvalifikací odborného učitele se stal jedním z prvních pedagogů na Městské škole v Jirkově, která v ještě rozestavěné budově v Nádražní ulici (Bahnhofstraße, dnes Chomutovská) zahájila výuku mší v kostele sv. Jiljí v neděli 1. října 1905.

Hennrich dosáhl počátkem 20. století ještě jedné odbornosti, když v roce 1902 složil v Jáchymově zkoušku z těsnopisu. Jeho znalosti později využil při vyučování, neboť těsnopis tehdy býval jedním z předmětů vyšších stupňů škol. Těsnopis však neužíval jen v profesním životě. Velmi hojně jím zapisoval své soukromé poznámky. Ty jsou bohužel velkým úskalím dnešních badatelů, rozšifrovat se je bohužel dosud nepodařilo.⁷

S návratem do Jirkova začal být veřejně činný. Stal se členem Německého mužského pěveckého sboru a měl v něm pozici druhého tenora, byl členem Místní skupiny školního spolku a působil v Okresním spolku péče o mládež. Pracoval také v Krušnohorském spolku (Erzgebirgsverein Böhmens) vzniklém v roce 1879 v Jirkově a záhy rozrostlém o členy a pobočky ve vsích a městech po celém Krušnohoří.

Ernst byl od 8. listopadu 1902 ženat s Elfriedou Annou, rozenou Hemprichovou (1879–1952), rodem z Košťan (Kosten) u Teplic.

Drmalský zámek. Jedna z mála Hennrichových kolorovaných kreseb, malý skicář

E. Hennrich, 25. 5. 1911, sbírka Oblastního muzea v Chomutově

Novomanželům se v polovině srpna 1904 narodila dcera Brunhilde Anna. Koncem února 1909 se učitelova rodina rozrostla o syna Siegfrieda Ernsta.

Slibnou Hennrichovu profesní kariéru a rodinný život však narušil válečný konflikt. 25. října 1915 obdržel povolávací rozkaz a o měsíc později odjel na italskou frontu. 11. října 1917 mu byla v italském Trentu vystavena identifikační vojenská legitimace v hodnosti poručíka s příslušností k Okresnímu velitelství č. 9 císařské a královské vojenské stavební jednotky.⁸ Až 17. ledna 1919 mohl Ernst Hennrich s úlevou odložit uniformu a již nikdy ji obléci nemusel.

Vrátil se do školy a ihned se zapojil do společenského dění v městě. Tehdy navázal nebo obnovil mnohá přátelství, nejsilněji s vrstevníkem a válečným kamarádem z první světové války Antonem Güntherem (1876–1937), krušnohorským básníkem, písničkářem a nadaným kreslířem z Božího Daru (Göttesgab), a s Gustavem Zindelem (1883–1959), vynikajícím malířem krajin i portrétů, který bydlel v nedalekém Radenově (Rodenau). A především založil a 20. srpna 1920 pro veřejnost otevřel městské muzeum a stal se městským archivářem. Protože nyní měl Ernst k radnici a samosprávě města blíže, velmi dobře věděl, které stavby v Jirkově musí

stihnout zachytit, než ustoupí tehdejší plánům na další rozvoj města. Právě z první poloviny 20. let pochází nejvyšší počet ucelených souborů skic Jirkova, které Ernst Hennrich vytvořil. V té době se stal populární postavou jirkovských ulic, až do konce příští, druhé světové války ho lidé často potkávali jako staršího laskavého pána, který se v každé volné chvíli zamyšleně prochází městem, tu a tam se zastaví a otevře skicář...

V roce 1924 byl Ernst Hennrich jmenován zastupujícím ředitelem obou jirkovských měšťanek, chlapecké a dívčí. A 1. září 1926 se stal třetím a posledním německým definitivním ředitelem měšťanky. V stejném roce byl už jako člen předsednictva Krušnohorského spolku jedním z organizátorů 50. výročí založení této organizace.

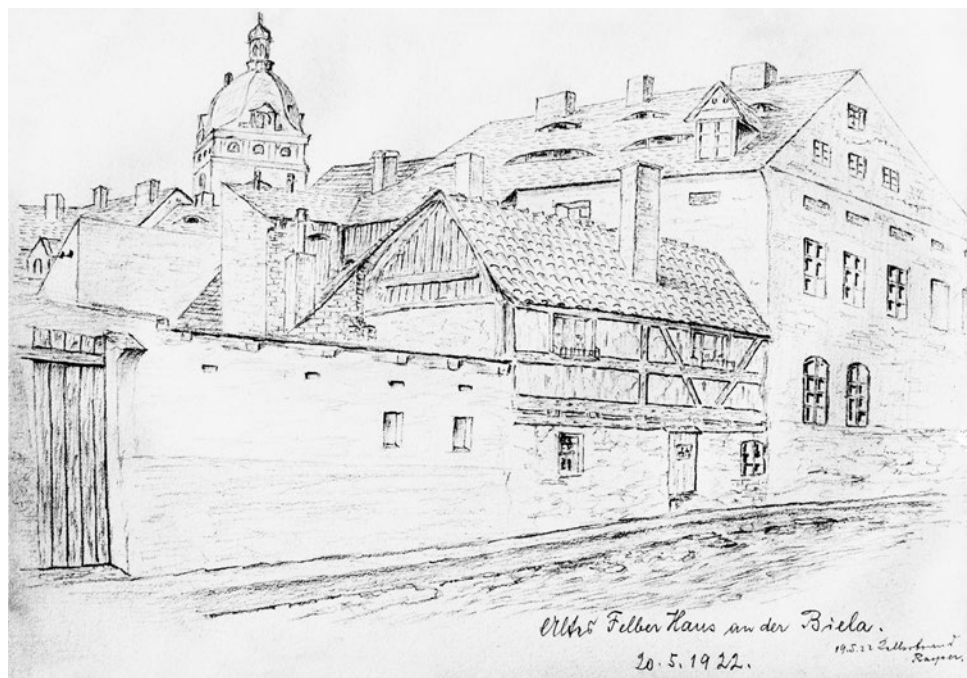
To už spolupracoval s kronikářem Rudolfem Penslerem na 2. vydání Dějin města Jirkova a zámku Červený hrádek⁹, do kterých přispěl zejména ilustracemi. Ucelená publikace vyšla v roce 1928 a mezi Jirkovany měla velký úspěch. Hennrichovy skici však v průběhu tohoto i dalšího desetiletí bývaly zveřejňovány také v řadě místních, regionálních a oblastních novin, publikací nebo ročenek. Od 4. července 1930 měl Hennrich k zaznamenávání historie města již zcela otevřený přístup, když byl jmenován městským kronikářem. Šedesátiletý Ernst Hennrich v roce 1936 do důchodu neodešel, laskavý a vstřícný pedagog byl i nadále pověřen řídit měšťanskou školu.¹⁰

V roce 1937 oženil syna a podruhé vdal dceru. Siegfried¹¹ se oženil v březnu v Praze a brzy s ženou Paulou odejel bydlet do Siemensstadtu u Berlína. Brunhilda, z prvního manželství Fischerová, se vdala v říjnu v Chomutově a s manželem Adolfem Franzelem a synem Ernstem Fischerem se na čas usadila v Lindenstraße (dnešní Palackého ulice) č. p. 472, v domku rodičů, v kterém Hennrichovi od 2. poloviny dvacátých let bydleli. Radostné události tohoto roku však v dubnu narušila dobrovolná smrt vzácného přítele Antona Günthera. Spolu s několika tisíci lidmi ho na poslední cestě doprovodil i hluboce dojatý a otřesený Ernst¹².

Hennrichovy postoje k projevům nacionalismu v Jirkově a v celém Krušnohoří známy nejsou, ale vřelé přátelství s Antonem Güntherem nasvědčuje tomu, že na dobové společenské změny hleděl se skepsí. Navíc v písemných historických pracích zveřejněných v místních a regionálních časopisech se Ernst Hennrich vyjadřoval s nadhledem, střídmě, bez emocí a bez důrazu na národní hrdost. Věcný přístup k popisování historie města a okolí z něho proto navždy činí vzácného muže této doby.

Zklamání z vývoje dějin musel Ernst Hennrich pocítit už na sklonku roku 1938. Tehdy navždy skončil i slavný Krušnohorský spolek. Byly zlikvidovány redakce takřka všech místních a regionálních novin a časopisů, zachované tiskoviny poté podléhaly přísné cenzuře. To se týkalo i obecních kronik, proto v té jirkovské, vedené Hennrichem, je autentických záznamů z let 1939–1945 jen velmi málo.

Pohár hořkosti a zoufalství během vlády říšských Němců v Jirkově musel do dna vypít i Ernst Hennrich. V posledních válečných hodinách na počátku května 1945 zahynul v Berlíně jeho syn Siegfried.

Starý Felberův dům u Běly. Již neexistující zástavba, v pozadí městská věž, stálá dominanta středu Jirkova.

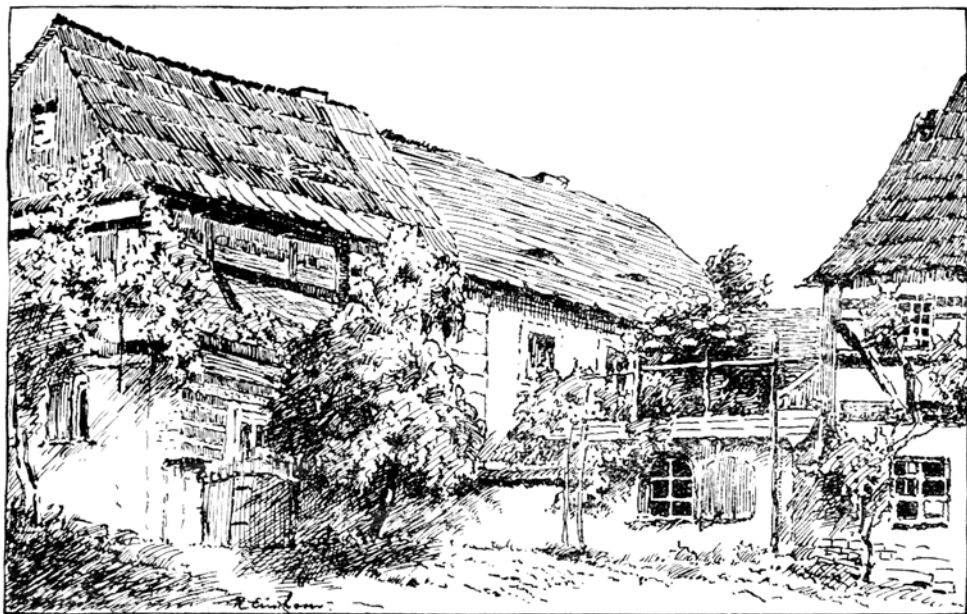
E. Hennrich, 19. a 20. 5. 1922, sbírka Oblastního muzea v Chomutově

Ve vyhnanství

O životě v „osvobozeném“ Jirkově v jarních a letních měsících od května roku 1945 si Ernst Hennrich vedl deník¹³, snad jako podklad pro kronikářské záznamy. Deník vypovídá o bezmoci původních Jirkovanů vůči nastalým poměrům doprovázeným drsnými a mnohdy brutálními projevy nových obyvatel a správců Sudet. Takřka ihned začaly divoké odsuny Němců za hranice Čech.

Tlak nového režimu byl neúprosný i pro devětašedesátiletého učitele. V úterý 10. 7. 1945 byl českou správní komisí definitivně zbaven funkce ředitele školy¹⁴. Hennrichovi někdejší němečtí žáci měli neskonale problémy se do výuky zapojit, protože při výuce převládala čeština. Snažil se jim být alespoň nápomocný a stejně jako jiní němečtí učitelé organizoval a pořádal po hospodách občasné doplňující výukové hodiny, aby žáci a studenti měli ukončený školní rok.

Na jaře následujícího roku ještě Ernstu Hennrichovi jako jedinému povolánému dovolili funkcionáři doplnit rozepsané záznamy jirkovské kroniky. Bylo to jeho poslední dílo pro milované město. Věty na několika stránkách jsou opět věcné, stručné, jako bývaly dříve, a v závěru popisují důsledky bezvýchodné situace obyvatel Jirkova a okolních obcí po květnu 1945¹⁵. Poslední zápis v kronice jeho rukou

Hospodářské stavení ve Vinařicích u Jirkova. E. Hennrich, Erzgebirgs-Zeitung 50, 192

je z 2. dubna 1946. Hovoří o předání svazku Místní správní komisi v Jirkově.

V Jirkově mohlo po zavedení oficiálních odsunů zůstat jen necelých 5 procent původních obyvatel, 307 lidí. Ernst Hennrich mezi nimi nebyl. O důvodech k jeho odsunu však není doloženo nic.¹⁶

Není také známo, proč osobní věci a skicáře ukryl v podkroví vlastního domu. Možná jeho počínání tkví v reakci na událost, jež se ho osobně velmi citlivě dotkla: Rabujícími sovětskými vojáky a tlupami revolučních gard byl spolu s dalšími horskými vsemi vypleněn Radenov. Vzácná díla malíře Gustava Zindela byla přes marný odpor samotného autora a jeho rodiny sebrána a zkonfiskována. O čtyři měsíce později, 24. září 1945, byl obdivovaný sudetský umělec bez skrupulí ze svého domu a ateliéru vyhnán. Ernst se o razii v domě přítele dozvěděl zřejmě hned, proto cenné věci své rodiny urychleně ukryl. Pravděpodobně tak učinil včas a důkladně, protože ani při jedné z razíí (9. a 10. května, 24. května a 11. června, 12., 19. a 20. července 1945)¹⁷ v Jirkově nebyly jeho osobní věci odhaleny.

Hennrichovými pohnutkami k ukrytí osobních věcí tak byly určité strach, aby o cenné materiály nepřišel, aby nebyly zničeny, a patrně iluze, že poměry se brzy zlepší. Bylo-li tomu tak, krutě se mýlil. Skrýš již nikdy neotevřel. Z rodného města odcházel Ernst Hennrich bezesporu zdrcený, zklamaný a zatrpklý. O úkrytu skic a dokumentů však nepromluvil, svěřil se snad jen svým nejbližším. Proto objevení skrýše po 60 letech bylo překvapením i pro jeho krajany.

Životní pouť Ernsta Hennricha krátce pokračovala v Německu. Vyhnán byl do východní sovětské zóny, v které s manželkou putoval z jednoho tábora do druhého. Později se manželům podařilo získat ubytování v noclehárně v Stettenu v Remstalu, v Bádensku-Württembersku na jihozápadě Německa. Po mnoha letech se tak znovu viděli se snachou Paulou a svými vnoučaty žijícími poblíž. Poslední dva roky života po smrti manželky Elfriedy v roce 1952 prožíval u dcery Brunhildy v Darmstadtu u Frankfurtu nad Mohanem.

V sobotu 13. března 1954 Ernst Hennrich náhle v darmstadtské nemocnici zemřel na následky neočekávané embolie po operaci žlučníku. Své poslední místo odpočinku našel na lesním hřbitově v Darmstadtu, daleko od rodného města.

Slova rodiny a přátel, vyřčená v nekrologu zveřejněném v Komotauer Zeitung v květnu roku 1954¹⁸, přinášejí dárné svědectví o neúnavném „*osamělém poutníkovi se skicářem a fajfkou v ústech*“, který se, i když zlomen žalem po násilné ztrátě vlasti, pustil v hloubi poválečného Německa do zpracování dějin Jirkova, aby vyhnaným sousedům, jejich dětem a příštím generacím zanechal památku na rodné město. Důležitá je zmínka, že „*uchoval po vyhnání z vlasti historický materiál ve svých kresbách a na tomto úkolu pracoval až do své smrti*“. Ernst Hennrich tudíž ve svém domě v Jirkově ukrýl jen část svého díla, i když podstatnou, některé skici se mu však podařilo vyvézt a patrně i dokončit. A řadu jeho skic a ilustrací zcela jistě uchovali jeho někdejší sousedé jako vzpomínku na nedobrovolně opuštěné město.

Na počátku léta roku 2007 se po upozornění na nález v Hennrichově domě v Jirkově pustil zástupce Krajského spolku Jirkovanů Görkauer Freundeskreis profesor Rudolf Jansche do pátrání po kresbách proslulého rodáka, jež se zachovaly v Německu. Rozličnými cestami a s pomocí regionální badatelky spolku Helgy Leikamové se mu podařilo zjistit podstatné informace o Hennrichově životě a práci a rozplést záhadu, kam se dílo po smrti Hennrichovy dcery Brunhildy v roce 1990 podělo. Nakonec se mu až v zámořské Kanadě podařilo nalézt Hennrichova vnuka Ernsta Fischera, Brunhildina syna z prvního manželství. Ten potvrdil, že z pozůstalosti po dědečkovi vlastní několik skic a drobných kreseb. Když se dozvěděl, že kresby by mohly být zveřejněny v Komotauer Heimatmuseum v Erlangenu, nadšeně souhlasil. Soubor skic, obrázků a kreseb nakonec lodní dopravou k rukám profesora Jansche doputoval.¹⁹ Skrovné dědictví po Ernstu Hennrichovi tak získalo načas přístřeší v Komotauer Heimatstube v Erlangenu²⁰, rozsáhlá sbírka nalezená v podkroví Hennrichova jirkovského domu našla stálý domov v depozitáři Oblastního muzea v Chomutově. A v úvodu zmíněnou výstavou v jirkovské galerii se Ernst Hennrich po šesti desetiletích přece jen do rodného města vrátil.

- 1 Michal BEČVÁŘ, *Jirkov očima Ernsta Hennricha*, Chomutov 2009.
- 2 Rozbor Hennrichových kreseb sepsal v roce 2009 J. Cinybyluk: Jaroslav CINYBYLUK, *Zamyšlení nad Hennrichovými kresbami*. Zakomponováno v publikaci: M. BEČVÁŘ, *Jirkov očima Ernsta Hennricha*, s. 27–30.
- 3 Například ve vlastivědném časopise *Erzgebirgs-Zeitung* 50, 1929.
- 4 Dům č. p. 40 stále stojí, hostinec je současná Jídlena Pražák.
- 5 Dům č. p. 80 zanikl při rozsáhlé demolici centra Jirkova na počátku 80. let 20. století.
- 6 Není dosud uspokojivě zodpovězeno, kdo na studia Ernstovi Hennrichovi přispíval, protože pocházel ze skutečně sociálně slabé rodiny. Vodítkem může být pobyt Hennrichových v domě výše zmíněného radního Taubnera. V roce 1929 v *Erzgebirgs-Zeitung*, roč. 50 zveřejnil E. Hennrich na stranách 86–89 článek věnovaný historii a rozvoji města a přímo Eduardu Taubnerovi složil hold jako „rozvážnému městskému radnímu“.
- 7 Hennrichovy stenopopisky, patrně spíše osobní povahy, jsou koncipovány v takzvané Gabelsbergerově soustavě (Franz Xaver Gabelsberger, 1789–1849), kterou od konce první světové války přestávaly české úřady postupně užívat (vládou Československa byl v dubnu 1921 pro výuku ve školách a pro úřední sféru ustanoven nový systém Herout-Mikulíkův).
- 8 Ani mezi frontovými liniemi nezapomněl kreslit. Těch několik skic s typickou jihotyrolskou architekturou poté přivezl s sebou do Jirkova.
- 9 Rudolf PENSLER, *Geschichte der Stadt Gorkau und des Schlosses Rothenhaus*, Gorkau 1928.
- 10 Ředitelem školy byl až do 22. 12. 1944, kdy byla škola uzavřena a uvolněna pro uprchlíky před frontou a raněné německé vojáky, poté pro zraněné vojáky Rudé armády a nemocné vězně navrátilví se z koncentračních táborů. Do vedení školy se Hennrich „vrátil“ až na přelomu června a července 1945, viz poznámku 14.
- 11 V dokumentování Jirkova následoval svého otce, tentokrát jako fotograf. Bohužel ucelená sbírka jeho dokonce barevných fotografií neexistuje, jsou známy jen ojedinělé snímky.
- 12 Ačkoli byli oba muži ryzí sudetoněmečtí patrioté, kromě přátelství je pojila také svornost v obavách z důsledků politického vývoje v Sudetech. Oba také trpěli psychickými potížemi spojenými s traumaty z bitevních polí Velké války. Ernst Hennrich se po pohřbu Antona Günthera zhroutil a po vyléčení hodlal na vedení školy rezignovat. Nakonec souhlasil s pozicí prozatímního ředitele školy, dokud nebude jmenován nový ředitel, což se až do konce roku 1944 – viz poznámku 10 –, respektive do července 1945 – viz poznámku 14 –, nestalo.
- 13 Zveřejněn v ročence krajského spolku: Herbert GÖHLERT, *Schicksalstage vor und nach dem 8. Mai 1945 in Gorkau – Hennrichs-Tagebuch Zeitraum 1. 5. – 21. 7. 1945*, Unvergessene Heimat, Gorkauer Freundeskreis 1997, s. 14–21.
- 14 Byla to formalita. Měšťanka začala znovu sloužit žákům, tentokrát již jen v českém jazyce, až 18. června 1945, vedli ji funkcionáři národní fronty a jen na jejich pokyn mohl Hennrich do školy ze správních důvodů vstoupit. Den po Hennrichově odvolání převzal funkci ředitele Václav Novák, jeden ze dvou učitelů, kteří byli schopni vyučovat v českém jazyce. Školní rok 1944/1945 v Jirkově byl pod Novákovým vedením ukončen už 19. července 1945.
- 15 Zajímavé je, že se mu formou tabulky podařilo v kronice uvést všech 139 padlých jirkovských mužů v uniformě wehrmachtu a dvou v řadách SS a data a místa jejich úmrtí.
- 16 Jeho hluboké znalosti Jirkova nikdo na zřetel nebral, důvodů k jeho vyhnání mohlo být více. Především byl v důchodovém věku, profesně byl v průmyslu a hornictví nezpůsobilý, jeho syn padl při obraně Berlína a – i to bylo tehdy na jazyčku vah – v roce 1938 byla ulice Lindenstraße, v níž bydlel, přejmenována na Horst-Wessel-Straße podle nacisty glorifikované oběti komunistů.
- 17 H. Göhlert, *Schicksalstage vor und nach dem 8. Mai 1945...*, 1997, s. 14–21.
- 18 *Herr Bürgerschuldirektor i. R. Ernst Hennrich gestorben*. Komotauer Zeitung, Mai 1954.
- 19 Rudolf JANSCHKE, *Die Spur fürthe nach Kanada*, Komotauer Zeitung – Heimat Chronik, März 2008, s. 16–18.
- 20 Tamtéž.

Die archivierte Geschichte von Jirkov (Görkau) in den Skizzenbüchern von Ernst Hennrich (1876–1954)

Ernst Hennrich (1876–1954), ein deutscher Görkauer, hat mit Bleistift, Kohle oder Feder die Winkel seiner Vaterstadt, aber auch der benachbarten Städte und Dörfer festgehalten. Die Zeitschriftenverlage im Erzgebirge-Vorland haben häufig die Illustrationen dieses handfertigen Zeichners reproduziert. Hennrichs Zeichnungen sind hauptsächlich ihres Inhalts halber wertvoll: Sie archivieren das Aussehen der Görkauer Stadthäuser sowie von Bauten aus den umliegenden Dörfern, als hätte er geahnt, dass für eine ganze Reihe der von ihm festgehaltenen Häuser und Höfe die Zeitläufte künftig ungünstig werden und sie früher oder später einer modernen Bebauung weichen müssen.

Hennrich entstammte bescheidenen Verhältnissen, hat aber dennoch am Lehrerinstitut studiert. Anfangs hat er an Dorfschulen unterrichtet, ab 1905 gehörte er dem Lehrerkollegium der Bürgerschule von Görkau an, wurde im Jahr 1926 deren Rektor und bekleidete dieses Amt bis Juli 1945. Im Jahr 1920 gründete er das Stadtmuseum in Görkau und war dort als Archivar tätig. Zwischen den Jahren 1930 und 1945 führte er die Stadtchronik. Hennrich und seine Ehefrau wurden im Jahr 1946 nach Deutschland ausgesiedelt. Mutmaßlich im Glauben, er könnte in der Zukunft nach Görkau zurückkehren, hat er seine Skizzenbücher, aber auch eine Vielzahl von persönlichen Gegenständen, Briefen und Dokumenten auf dem Dachboden seines Hauses versteckt. Diese wurden im Jahr 2005 durch Zufall gefunden und anschließend für die Sammlungen des Regionalmuseums Komotau angekauft.

Pohled do výstavního sálu muzea, 1965 foto: Oblastní muzeum v Chomutově

Vzpomínky na práci v okresním vlastivědném muzeu

Ladislava Charvátová

Vzpomínky na 60. léta

Do muzea jsem nastoupila po maturitě na gymnáziu (tehdy SVVŠ) v Chomutově v září 1965. Bylo to jen prozatím, pak že se uvidí, ale zůstala jsem 25 let, a kdybych se nepřestěhovala do Děčína, byla bych v muzeu určitě až do důchodu.¹

Vůbec jsem neměla ponětí, co se v takovém muzeu dělá. Když jsem se poprvé vrátila z muzea domů, naši se mě ptali, jaké to bylo, a já jim řekla, že mě přijímal takový starý hodný pán. Byl to ředitel Zdeněk Vachata, kterému bylo tehdy kolem třiceti. Mimo něj tam pracovali paní Františka Wünschová (důchodkyně, která zapisovala do přírůstkové knihy a byla k ruce řediteli), nedostudovaný archeolog Miroslav Jančák, Pavla Vetterová, knihovnice a manželka evangelického faráře. Byla v té době těhotná a dost špatně to snášela, takže ráno přišla, opřela se o psací stroj a každou chvíli usnula. Ta jediná měla malinkou oddělenou kancelář, jinak jsme všichni seděli u jednoho velikého stolu, který byl po celé délce místnosti a byl úplně plný všeho možného – štosů knih, papírů, fotografií, plných popelníků – a mezi tím se válela razítka. Zkrátka pořádek tam zrovna nebyl. Uklízet chodila na nějaký zkrácený úvazek paní Kamenická, ale ono to tam ani moc nešlo.

Zdeněk Vachata měl moc rád fotografování. Chodili za ním pan Pohanka a Václav Svoboda a dělali moc pěkné velkoplošné fotografie do expozice. Natírali je na podlaze a chodili je máchat do Chomutovky. Dokončovala se úplně nová a na svoji dobu podle mne moc hezká a moderní expozice. Navrhoval ji nějaký architekt z Karlových Varů.

Protože měl pan ředitel tak rád fotografování, rozhodl se, že udělá fotografa i ze mne. Ráno mi dal fotoaparát s filmem, já jsem měla chodit po Chomutově něco vyfotit, pak to vyvolat a zvětšit. To se mě, chudák, snažil všechno naučit. Temná komora byl takový pruh místnosti, oddělený dřevotřískovými deskami, úplně bez větrání. Pan ředitel kouřil asi 60 cigaret denně, takže i v té komoře. Já jsem byla těhotná a bylo mi tam strašně špatně. Fotografování jsem si opravdu neoblíbila. Brzy to pochopil a přidělil mi spoustu krabic se zaprášenými svitky filmů. Ty jsem musela vyprat, usušit, nastříhat po 4 snímcích, zrcadlově tuší na ně napsat čísla a uložit. Předpokládalo se, že později je bude někdo prohlížet a přidá popis, co na nich je. Toho jsem udělala docela hodně, ale myslím, že k popisu nikdy nedošlo. Stal se

¹ Fotografie na stránkách 80 a 83–88 pocházejí z Kroniky Brigády socialistické práce Vlastivědného muzea v Chomutově (1978–1988), jež je v současnosti zapsána v muzejní podsbírce Nové dějiny.

Ladislava Charvátová,
1978

mi přitom i docela průšvih, který mě mrzí dodnes. V jedné krabici byla fotodokumentace kostela v Hoře Svatého Šebestiána pořízená před jeho zbouráním. Já jsem to všechno namočila a vyprala (v Chomutovce, pozn. redakce), ale zapomněla jsem to pověsit a celá dokumentace do rána uplavala – tak na to opravdu pyšná nejsem.

Depozitář byl v evangelickém kostele u parku, na radnici byla jen knihovna a ta krásná expozice. V salonku, dnešní kanceláři na radnici, měl pan Vachata takový brloh, kde dost často i přespával.

Pracovalo se i v sobotu. Sobotní směny byly krátké, jen dopoledne, a navíc v té naší veliké kanceláři měli zázemí oddávající, protože obřadní síň byla hned vedle. A tak jsme občas dostali nějaké koláče a dortíky od svatebčanů a byla tam docela legrace. Jiřina Černá tam tehdy chodila z fotoslužby fotit svatby, a tak se jí tam zalíbilo, že přišla později do muzea pracovat.

Já jsem v roce 1966 odešla na mateřskou a v roce 1967 jsem se vrátila. Prováděla jsem nově otevřenou expozici, kde bylo mimo pondělí otevřeno každý den. V neděli jsme se střídali. Měli jsme služby buď v muzeu, nebo na Hasištejně, který jsme měli i v té době ve správě a také jsme tam prováděli. Později muzeum přijalo na Hasištejn průvodce. Paní Vetterová také odešla na mateřskou, ale zpět se už nevrátila, odstěhovali se do Prahy a pan Vetter byl později nějakým dost vysokým církevním hodnostářem. Místo ní nastoupila Zdena Binterová jako knihovnice a také Jiřina Černá jako fotografka. Poměry v muzeu se trochu změnily. Paní Binterová byla velice aktivní a ambiciózní. Snažila se udělat tam trochu pořádek, ale to se jí, přestože na ředitele Vachatu začala mít velký vliv, nedařilo.

V muzeu se v té době prodávalo kdeco, například Heimatskunde (kus za 5 a komplet za 100 Kčs), sádrové kachle, které jsme sami vyráběli, atd. Vyřazovali jsme ze sbírek předměty bez historické hodnoty jako porcelán, cín a zbraně. Prodávali jsme je při oslavách Dne tisku, který organizovala každoročně Okresní knihovna v Místě. Měli jsme v ten den na Hasištejně dva stánky a o prodávané předměty byl

Depozitář v zadním sále muzea, po vystěhování z evangelického kostela, 1970

foto: Oblastní muzeum v Chomutově

velký zájem. Šavle byla za 150 Kčs, puška za 300 Kčs, cínový talíř za 60 Kčs atd., zkrátka ceny mírné.

Dost peněz se vydělávalo také na tom, že se Němcům povolilo vystěhování do NSR. Na každém předmětu, který vypadal trochu umělecky (byly to hlavně obrazy), museli mít razítko, které zaručovalo, že nevyvezou historicky cenné předměty. Když toho měli méně, nosili to do muzea, když toho bylo více, chodili jsme k nim domů. Byla jsem jednou razítkovat obrazy v Novém Zvolání, kam jsem musela z nádraží ve Vejprtech s kufříkovým psacím strojem pěšky. Bylo to v zimě a dodnes si to pamatuji. Mimochodem jsem tomu vůbec nerozuměla a asi bych orazítkovala i nějakou cennost, protože bych to nepoznala. Němci platili 50 Kčs za jedno razítko, což bylo tenkrát dost peněz. Já jsem brala 700 a ředitel 1300 hrubého.

Hodně aktivní bylo muzeum v roce 1968. Z. Binterová měla stůl na náměstí a sbírala podpisy na protestní listy, J. Černá běhala po Chomutově s fotoaparátem, Z. Vachata s kamerou a já měla za úkol nahrávat vysílání místního rozhlasu na magnetofon.

Když zbouřali evangelický kostel, kde jsme měli depozitář (hrozný, všechno tam bylo na hromadách pokryté pavučinami), přestěhovali jsme sbírky do té krásné nové expozice a z muzea se stalo jedno velké neuspořádané skladiště. Dobře je to vidět na příloze k protokolu z prověrky. Sbírký měly moc mizernou evidenci, bylo toho hodně, co nemělo evidenci vůbec žádnou.

Vzpomínky na ředitele a kolegy

Ředitel Zdeněk Vachata (1960–1970)

Můj první ředitel, Zdeněk Vachata, byl malý zavalitý pán s pleší, stále ve špinavém, potrhaném plášti. Odmaturoval na gymnáziu a pak dálkově studoval historii na UK v Praze (v letech 1956 až 1960 nebo 1961, studia nedokončil, pozn. redakce). Byl to takový bohém, ale hodný. Po prověrce v roce 1969 nastaly v muzeu smutné časy. Pořád někdo chodil a vyšetřoval.

Podle mne však za vším byl náš inspektor Ivo Prager, ne Z. Vachata. To určitě nebyl žádný zločinec. Pan Prager byl velice schopný. V roce 1969 například zorganizoval exkurzi do Rakouska pro dobrovolné ochránáře a památkáře. Také jsem tam byla. Byl to moc hezký výlet. Týden jsme byli ubytováni v Salcburku a vyráželi odtamtud na výlety: na Großglockner, do Hallstattu, do Solné komory, na jezera atd. Pan Prager a dr. Kynčil (ředitel zámku v Klášterci nad Ohří) měli celou tu dobu v Salcburku nějaká obchodní jednání a na výlety s námi nejezdili. Později se ukázalo, že tam prodávali historické mapy, a dopadlo to tak, že dr. Kynčila zavřeli (ale podle mne to bylo stejné jako s Vachatou, iniciátorem byl určitě I. Prager). Pragera pouze vyhodili a v roce 1970, když začalo bourání Přísečnice, už dělal hospodského v Rusově. Pravda však je, že nám dal k dispozici svoji chalupu v Dolíně, kde jsme měli zázemí při sběrech v zátopovém území.

Zdeňka Vachatu vyhodili, dostal snad nějakou pokutu, a do odchodu do důchodu pracoval v dělnických profesích. Na počátku 80. let začal opět docházet do muzea, byl v muzejní radě a hodně pomáhal s PPŽ.

Po něm se v roce 1970 stala zastupující ředitelkou Zdena Binteurová. Ta o to místo moc stála, ale oni ji dlouho nechtěli jmenovat, tak odešla a ředitelem se nakonec stal Miroslav Jančák.

Ředitel Miroslav Jančák (1971–1974)

S M. Jančákem jsem od začátku seděla téměř u jednoho stolu a docela dobře jsem ho znala. Byl kamarádský, docela fajn. Ovšem současně se jmenováním ředitelem se úplně změnil. Museli jsme mít roční plán, což předtím vůbec nebylo, a on se stopkami měřil, za jak dlouho napíšeme inventární kartu. Hrůza, přitom já jsem moc dobře věděla, co on dělal před ředitelováním. Začali jsme se v té době stěhovat do fran-tiskánského kláštera v Kadani, takže plány byly nakonec stejně k ničemu. M. Jančák ředitele naštěstí moc dlouho nedělal. Chtěl, aby mu

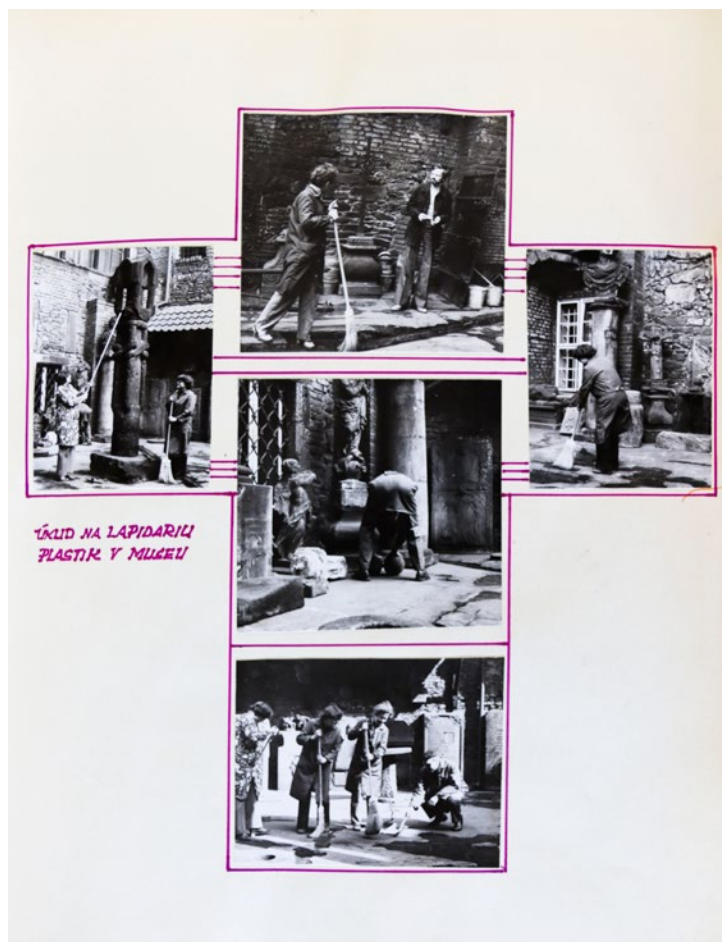
Upoutávka na Den muzeí, vstup do radnice, 1979

něco schválili na odboru kultury (nevím už, co to bylo), oni to nechtěli udělat, tak jim šel vyhrožovat výpovědí a oni ji k jeho překvapení přijali. Proto z muzea odešel, emigroval do NSR a prý se tam zabil v autě. Po něm nastoupil Jiří Řípa.

Ředitel Jiří Řípa (1974–1978)

Byl to učitel každým coulem a k nám se choval jako k žákům ZŠ. Největší konflikty s ním měla Marie Průšová. Byla moc šikovná, ale měla jednu vadu. Zásadně chodila pozdě. Pan ředitel Řípa to hodně špatně snášel, proto každé ráno seděl za jejím stolem a měl před sebou hodinky, aby přesně věděl, kdy přišla. Stejně mu to nebylo nic platné, tak ji chtěl vychovávat tím, že jí přeložil na pracoviště do Kadaně, aby musela včas na autobus. Ona si vypisovala cestáky a trvala na tom, že na ně má nárok. Pak se kvůli tomu snad i soudili a ona to vyhrála, ale z muzea stejně odešla a pracovala v Lounech v galerii. Několikrát jsem pak viděla, jak na ni plný pražský autobus, kterým jezdila do Loun, čeká a Maruška ho dobíhá.

Jinak byl J. Řípa docela hodný ředitel, ale myslím, že pro muzeum to žádný velký přínos nebyl. Po něm přišel A. Kallista a to bylo něco úplně jiného.

Ředitel Antonín Kallista (1978–1995)

Hned, jak nastoupil, začal v muzeu dělat generální pořádek. Děla-
li jsme inventuru, vše muselo být evidované, sbírky rozdělil a každý
měl za přidělené sbírky hmotnou odpovědnost. Měli jsme každý své
pečetidlo a pečeti li jsme všechny depozitáře. Dalo nám to hodně prá-
ce, než jsme vše uspořádali, ale A. Kallista v muzeu udělal opravdu
pořádek. Podle mne to byl do té doby nejlepší ředitel. Ty ostatní již
neznám.

Geolog Karel Rezek

Kolega Karel Rezek přišel do muzea v roce 1972. Bydlel v Klášterci
nad Ohří a pracoval předtím v Rudných dolech Měděnec. Měl geolo-
gickou průmyslovku a v muzeu úplně změnil atmosféru. Byl pro ka-
ždou legraci a v ničem neviděl problém. Za velice krátkou dobu dal do

**Úklid v nově přidělené
budově jezuitského
gymnázia v Palackého
ulici 86, 1981**

3. dubna bylo sjednáno vstoupání do objektu Františkánského kláštera v Kadani do depozitáře nábytku. Ve dnech 3. až 6. dubna byla ze čtení soudruha Fedotina a soudruhů Gerthmarové, Fenclové, Malinova a Bernáčka provedena kontrolní inventura.

V náleži dubnu byl přidělen Okresním muzeu objekt bývalého jezuitského gymnázia ze 17. stol., který byl pro muzejní účely nájemcem nákladem ONV v Chomutově. Objekt byl převzat po předchozím přeběhnutí uličníkem okresní knihovny.

Úklid prostor objektu po vyvalování prováděl BSP, současně byly vyklizeny prostory půdy a celý objekt vhodně připraven pro přemístění pracoven, knihovny, expozičních prostor, depozitářů a konzervátorských dílen.

V nájempracovní době tak bylo odpracováno 740 hodin.

Děle se BSP aktivně zapojila do příprav sbírek na stěhování z Františkánského kláštera do nových depozitářů v Chomutově. Shírky byly zabaleny a přemístěny v krátké době. Na tom má velkou zásluhu aktivní přístup BSP, která v nájempracovní době odvedla práci v celkovém počtu 145 hodin.

pořádku mineralogickou sbírku, nechal udělat bedny, ve kterých jsou předměty určité dodnes, a udělal si pracovnu v klášteře, hned vedle svého depozitáře. Těhle pracovní jsme říkali „Rezkárna“. Tam jsme se všichni scházeli při cestách do kláštera, kam jsme jezdili většinou hlavně uklízet a ukládat přestěhované sbírky. Já a K. Rezek jsme se spolu přihlásili na VZŠ v Praze. Já jsem to po roce vzdala, Karel ji samozřejmě dostudoval a skončil jako doc. Ing. CSc. a jako ředitel Ústavu nerostných surovin v Kutné Hoře, kam se přestěhoval. Jezdil po celém světě, ale na muzeum nikdy nezapomněl. Každý rok přijel a vyprávěl nám o svých cestách. Vždy jsme se na to těšili, byl velice vtipný a bývalo to nejen poučné, ale i moc příjemné setkání.

Kdy přesně zemřel, nevím, ale je to již hodně dlouho. Byl ročník 1940 a jestli si to dobře pamatuji, nebylo mu ani šedesát, když zemřel.

Botanika

Botanická sbírka v muzeu vznikla tak, že jsem jednou při kompletování Heimatskunde k prodeji zahlédla v knihovně až nahoře na regálu zaprášené balíky „s něčím“. Nikdo nevěděl, co to je. Byl to herbář z Červeného hrádku. Moc se mi zalíbil, a protože jsem kytky takřka vůbec neznala, začala jsem tím, že jsem k nim připisovala české názvy a počmárala jsem ty krásně napsané schedy propiskou. To mě dodnes mrzí podobně jako předtím zničená fotodokumentace kostela v Hoře Svatého Šebestiána.

Po přestěhování sbírek z evangelického kostela se objevil další balík. Byly to sběry ze zátopového území v Nechranicích. Položky byly založeny v novinách a ani nebyly všechny určeny. Myslím, že to vzniklo za jeden den, kdy tam vyjel aktiv dobrovolných ochranářů a posbíral, co tam zrovna rostlo. Aktiv byl tehdy opravdu aktivní (nevím, jak je to dneska). Vedli ho Milan Jindra a Josef Lorber. Mapovali chráněné rostliny a zeleň na nelesní půdě a byly toho opravdu štosy.

Nato jsem už něco nasbírala sama, většinou v oblastech likvidovaných kvůli dolům. Nejvíce sběrů bylo ze zátopového území v Přísečnici. Jezdila jsem tam s botaniky Františkem Charvátem a Milošem Hostičkou a s geogrfkou Norou Příbylovou. Zázemí jsme měli v chalupě I. Pragera v Dolině. Sběry jsme tam určili a já jsem je pak v muzeu sušila a zakládala.

Už v 60. letech, odkdy přesně nevím, fungoval aktiv dobrovolných ochranářů. Bylo jich kolem 30, scházeli se jednou za měsíc a nosili výsledky mapování. Mapovali chráněné rostliny a zeleň na nelesní půdě. Byli dost pilní a já jsem s nimi měla dost práce. Mapování rostlin jsem vyplňovala formulář, který jsem si předtím musela nacyklostylovat. Muselo to být čtyřikrát, jeden formulář zůstával v muzeu, jeden se dával na okres, jeden do Ústí nad Labem a jeden si bral Milan Jindra, okresní konzervátor ochrany přírody.

Vzpomínám si také, že jsme měli v muzeu rumunského gazíka, jezdil s ním Zdeněk Tollár. Vozil nás s ním do Kadaně, Evu Černou na vykopávky a kohokoliv tam, kam bylo třeba.

Náhlá úmrtí dvou zaměstnanců

V červenci 1982 zemřela muzejní fotografka Jiřina Černá. Její smrt nebyla nikdy úplně objasněna. Opravdu ji našli v příkopu mrtvou, jak se povídá. Byla na chatě, kterou měla na Bucku. To je rybník u Řevničova na Rakovnicku. Vypráví se to tak, že si šla koupit chleba do kiosku na Bucku a protože došel, jela na kole v plavkách do Třtice, což je nejbližší vesnice. Ani tam už chleba nebyl, a ona se tam tak rozčílila, že jí prodavačka dala svůj. Při zpáteční cestě se jí to stalo. Měla zranění na hlavě, ale neprokázalo se, jestli ji někdo uhodil, nebo jestli to byl nešťastný pád. V té době tam zrovna hledali nějakého uprchlého trestance. Pitvu dělali v Kladně, ale nic nezjistili, proto se prováděla ještě soudní pitva v Ústí nad Labem, ale ani tam už nebylo možné nic vysvětlit, protože to v Kladně nějak pokazili.

Červen 84

**OKRESNÍ MUZEUM
CHOMUTOV**

28.6.1984

Dovolujeme si Vás pozvat na vernisáž
2. muzejního léta

Dvoudní slovo dr. A. Kallisty
Vystoupení LÁU v Chomutově
Prohlídka expozic a výstav a beseda s členy BSP a
dr. F. Janáčkem ČSc

Lapidárium okresního muzea, nám. 1. máje v Chomutově,
čtvrtek 28. června 1984 v 17.00 hod.

Na úklidu Lapidária brigáda odpracovala celkem 65 brig.hodin.

Zajímavá osobnost byl také její manžel MUDr. Ota Černý. Ten mi pomáhal trochu uspořádat sbírku rašeliny. Byl také členem ochránářského aktivu a zároveň vášnivý alpínář, měl na chatě opravdu krásnou skalku. Ochranáři jezdili každý rok za odměnu na exkurzi po chráněných územích a on to prostě nevydržel a pokaždě si tam nějakou chráněnou kytku vydlobal. Mě používal jako hlídače, protože kdyby ho byl někdo viděl, byla by to dost velká ostuda. Nevydržel to tenkrát ani na tom Großglockneru tam jsem měla opravdu velký strach při hlídkování. Několik let Ota sepisoval slovník druhových jmen rostlin, to byl rovněž jeho velký koníček. Zemřel dříve než Jiřina a ona mi toho po Otovi přinesla do muzea krabici a myslela, že to dám nějak dohromady. Jenže já jsem se v tom moc nevyznala, tak jsem s tím nic neudělala.

Přípravy expozice gotiky na radnici, 1988

A ještě si pamatuji pana Šrámk. Na práce všeho druhu byli v muzeu dva kamarádi, důchodci. Takoví údržbáři. Pan Šrámek a druhý byl pan Mít, ten později dělal také průvodce v expozici. V době, o níž píši, jsme již každou sobotu nepracovali, ale byly pracovní soboty, už nevím, jak často. Jednu takovou sobotu v dubnu 1980 jsme byli na radnici v salonku já, Eva Černá, Zdeněk Vališ (to byl archivář a známý E. Šamšulové, který byl v Chomutově na vojně a v muzeu trávil všechnen volný čas) a také pan Šrámek a pan Mít. Pan Mít seděl u dveří a byl připraven provádět, pan Šrámek tam byl s ním. Pan Mít přišel za námi s tím, že pan Šrámek odešel na WC a že je tam už nějak dlouho. Tak jsme tam šli a bouchali na dveře, a protože se nic neozývalo, zavolali jsme záchranku. Doktor vyrazil dveře a zjistil, že je pan Šrámek mrtev (asi infarkt), zavolal proto pohřební službu. Jenže v sousední obřadní síni se odehrávaly svatby, proto bylo nutno počkat, až obřady skončí, aby bylo možné zemřelého odvézt. To WC bylo společné pro muzeum a obřadní síň, a tak se stalo, že pán, který hrál na svatbách, si odskočil, našel tam pana Šrámk, a byl proto v takovém šoku, že zbývající svatby již byly bez hudby.

Přírodovědné sbírky (Herbáře, Rašelina, Geologie a Hornictví) jsem ve druhé polovině 80. let minulého století předala tehdy novému kolegovi Čendovi Ondráčkovi, který mě při příležitosti 100. výročí otevření muzea požádal o sepsání mých vzpomínek na práci v muzeu. Text vznikl postupně v průběhu dvou let.

Erinnerungen an die Arbeit im komotauer Museum

Der Artikel enthält Erinnerungen von Ladislava Charvátová, einer Mitarbeiterin des komotauer Museums. In dieser Institution ist sie im Jahr 1965 angetreten und hat dort 25 Jahre gewirkt. Sie beschreibt das damalige Funktionieren des Museums und erinnert sich dabei auch an einstige Direktoren und Kollegen. Die gesamte Zeit über hatte das Museum mit Platzmangel für eine sachgerechte Aufbewahrung der Sammlungen zu kämpfen, aber auch mit Mangel Fachleuten für die einzelnen Bereiche der Museumstätigkeit. Die Autorin lässt auch nicht die politische Einflussnahme von Seiten des kommunistischen Regimes auf die Museumstätigkeit nach dem Jahr 1968 unkommentiert. Daneben streut sie auch kleine Episoden aus dem Museumsbetrieb ein, die sie liebenswürdig und mit Abstand wiedergibt. Sie konzentriert sich auf Ereignisse, Wissenswertes und Beobachtungen, die gleichzeitig heutige Leser sowohl aus Laienkreisen als auch unter Museumsleuten fesseln dürften und nicht in Vergessenheit geraten sollten.

Ihre Erinnerungen hat L. Charvátová anlässlich des 100. Jahrestags der Museumseröffnung auf die Bitte eines ehemaligen Kollegen hin, des Kurators der Naturwissenschaftlichen Sammlungen Ing. Čestmír Ondráček niedergeschrieben. Gerade ihm hatte sie in der zweiten Hälfte der 80er Jahre die Leitung der Teilsammlungen Herbarien, Torfe, Geologie und Bergbau übergeben.

Kniha a výstava

„Sto let muzea v Chomutově“

Milena Bílková – Renáta Klucová

Sto let od otevření muzea

Dne 8. září 1923 bylo v Chomutově slavnostně otevřeno městské muzeum (Stadtmuseum Komotau). Za sto let své historie muzeum několikrát změnilo svůj název a prošlo složitým vývojem na pozadí politických a společenských změn. Dnešní instituce se jmenuje Oblastní muzeum v Chomutově a je příspěvkovou organizací Ústeckého kraje.

Letošní oslavy stého výročí otevření muzea byly příležitostí k mnoha projektům a aktivitám pro veřejnost a setkaly se s velkým ohlasem a zájmem. Byly uspořádány přednášky, workshopy nebo komentované prohlídky sbírek. Stěžejními projekty oslav byly vydání reprezentativní knihy *Sto let muzea v Chomutově* a uspořádání rozsáhlé Výstavy století s podtitulem *Sto let muzea v Chomutově*. Oba projekty významně finančně podpořilo Ministerstvo kultury České republiky, finance na Výstavu století poskytlo také statutární město Chomutov.

Kniha *Sto let muzea v Chomutově*

Reprezentativní obrazová publikace pořízená ke stému výročí je kolektivním dílem kurátorů a historiků muzea. Byla slavnostně prezentována při oslavách výročí 21. září 2023 ve sklepení chomutovské radnice za účasti autorů textů, fotografií i tvůrce grafické podoby knihy. Knihu pokřtil „služebně nejstarší“ pracovník instituce Ing. Čestmír Ondráček a takto krátce promluvil ke shromážděným příznivcům muzea: *„Vážené dámy a pánové, milí hosté, bývalí i současní zaměstnanci muzea. Byl jsem pověřen milým úkolem, být kmotrem této naší společné knihy. (...) Dovoľte, abych ještě před vlastním křtem popřál knižce, aby se stala pomyslným mostem mezi minulostí a budoucností. Aby z ní mohli čerpat poučení a inspiraci ti, kteří přijdou po nás, a zároveň aby byla vzpomínkou na všechny, kteří stáli u zrodu a otevření muzea a kteří se podíleli na vzniku, budování a zpřístupňování sbírkových fondů. Vážení a milí čtenáři, otvíráme vždy tuto knihu s láskou a vzpomínkou, protože v ní každý z muzejníků nechal kousek svého života a srdce.“*

První část knihy pojednává o vývoji muzejní instituce od jejích počátků až po současnost, ve druhé části je představena muzejní sbírka. Historický oddíl je původní studií vzniklou na základě archivního

výzkumu. Přináší dosud nepublikované informace a interpretace dějin chomutovského muzea na pozadí doby. Historie muzea se počala psát roku 1911 při založení Muzejní společnosti Chomutov (Museums-gesellschaft Komotau), jejímž úkolem bylo shromažďování exponátů pro plánované městské muzeum. Chomutov byl městem s převážně německým obyvatelstvem a vznik muzea byl spojen i se snahami tento charakter města i regionu vyzdvihnout. Budování sbírky a přípravy expozic byly přerušeny první světovou válkou. Muzeum bylo slavnostně otevřeno v přidělených prostorách chomutovské radnice 8. září 1923. V kapitole jsou popsány významné osobnosti spjaté s muzeem, muzejní expozice i formování sbírek a odborných pracovišť.

Po druhé světové válce se charakter města i regionu proměnil a proměnilo se také muzeum. Od 50. let vznikala sbírková evidence. V 60. a 70. letech byly sbírky značně rozšiřovány v důsledku převodu ze zrušených muzeí v okolních městech, nejvíce předmětů přibýlo z muzea v Kadani. Chomutovské muzeum získalo statut muzea okresního. V období socialismu bylo muzeum do velké míry nástrojem komunistické ideologie, což ilustrují i muzejní programy a plakáty. Chomutovský region v poválečné době zakusil extrémní změny v souvislosti s odsunem německého obyvatelstva i s budováním průmyslu, těžbou uhlí i výstavbou přehrad. Zaniklo mnoho obcí i památek a muzeum schraňuje mnohdy i jediné zachované artefakty z těchto lokalit.

Po roce 1989 mohlo muzeum začít fungovat jako ideologicky nezatížená instituce, a tak je tomu doposud. Muzeum spravuje sbírkové fondy, vyvíjí vědeckou činnost v oborech svých odborných oddělení (archeologie, přírodní vědy, historie, historie umění), pořádá výstavy a vzdělávací a kulturní akce pro veřejnost, zaměřuje se na spolupráci se školami.

Cílem druhé části knihy je představit slovem i obrazem muzejní sbírku. Skládá se ze sbírky archeologické, sbírek přírodovědných, historických, uměleckořemeslných a uměleckých. Nejvíce předmětů je

uloženo ve sbírce archeologické, rozmanitá a obsáhlá je sbírka etnografická. Velké renomé v měřítku České republiky má sbírka herbářová. Nadregionální význam má také sbírka středověkého umění Chomutovska a Kadaňska vystavená v expozici Všem světu na útěchu. Poklady regionální historie se však nacházejí i v ostatních sbírkách. V textech psaných kurátory sbírek je nastíněn vznik a vývoj jednotlivých podsbírek, fond je stručně charakterizován a pozornost je věnována vzácným nebo zajímavým předmětům.

Sbírka muzea je rozdělena na 29 podsbírek:

Archeologie	Faleristika	Místní tisky
Herbáře	Militaria	a časopisy
Geologie	Textil	Písemnosti a tisky
Rašelina	Posamenty	Pohlednice
Etnografie	Výtvarné umění	Fotografie
Nábytek	Miniatury	Negativy
Cín	Lapidárium	a diapositivy
Hodiny	Porcelán	Nové dějiny
Lékárna	Sklo	Věda, technika
Terče	Staré tisky	a průmyslová
Numizmatika	Místní tisky	výroba

Cílem knihy je představit muzeum jako paměťovou instituci, která dokumentuje velký rozsah, rozmanitost i jedinečnost kulturního dědictví nejen chomutovského regionu, ale částečně i dalších lokalit severozápadních Čech, od pravěku po současnost. Role muzea je v tomto směru nezastupitelná nyní stejně jako před sto lety.

Základní informace o knize

Autoři textů v abecedním pořadí:

Michal Bečvář, Mgr. Milena Bílková, Th.D., Miroslava Brůnová, DiS., Mgr. Jan Hirsch, Mgr. Jiří Kopica, Romana Lichtenberková, Ing. Čestmír Ondráček, PhDr. Lenka Ondráčková, Mgr. Markéta Prontekarová, Mgr. Pavel Simet, Radek Zozulák

Grafický návrh a sazba:

MgA. Ondřej Bouška

Autoři fotografií:

MgA. Ondřej Bouška, Roman Dušek, Pavel Krásenský, Hugo Sedláček, MgA. David Stecker

ISBN 978-80-87898-34-5

Knihy byla vydána v nákladu 1 000 kusů a od konce září 2023 je v prodeji v pokladnách obou muzejních budov.

Vydání knihy podpořilo Ministerstvo kultury ČR z dotačního programu „Podpora projektů zaměřených na poskytování standardizovaných veřejných služeb muzeí a galerií“ pro rok 2023.

Vstup do Výstavy století, muzeum na radnici foto: Roman Dušek

Stroj času na začátku Výstavy století, muzeum na radnici foto: Roman Dušek

Výstava století – 100 let muzea v Chomutově

Na bezesporu nejnáročnějším výstavním projektu muzea poslední dekády pracoval tým odborných muzejních pracovníků již od roku 2021. Tehdy byly vytyčeny prvotní myšlenky a cíle výstavy. Konceptního, výtvarného, architektonického i scénografického řešení výstavy se odvážně zhostili sami muzejníci ve spolupráci s grafickým a filmovým studiem i s řemeslníky.

Výstava byla zahájena 18. května 2023 slavnostní vernisáží, jíž se účastnilo několik stovek návštěvníků, a byla ukončena 10. února 2024. Pro expozici byly využity výstavní sály v obou budovách muzea. Výstavní projekt v sobě propojil myšlenku důstojné oslavy významného milníku důležité kulturní instituce města Chomutova s prvky zábavy a interaktivity. Symbolickými průvodci výstavou byli členové muzejní společnosti, která stála u počátků městského muzea. Na návštěvníka promlouvali v komiksovém stylu z velkých, humorně pojatých panelů. Výtvarné a scénografické ztvárnění výstavy mělo být pro návštěvníky zážitkem, mělo působit na jeho pocity a navodit jedinečnou atmosféru, a především mělo návštěvníky zapojit „do děje“.

Část výstavy na radnici byla pojata jako cesta časem. U vstupu byl instalován interaktivní stroj času, po jehož spuštění návštěvník prošel temným prostorem a pomyslně se ocitl v muzeu 20. let 20. století. Do místnosti ho uvedl Dr. Rudolf Wenisch, druhý ředitel muzea a přední člen muzejní společnosti. Promlouval na návštěvníka z obrazovky v krátkém videu vytvořeném z dobové fotografie pomocí umělé inteligence. Na výstavě byly instalovány nejrůznější sbírkové předměty v duchu původních expozic, a to bez čiré fabulace: Muzeum totiž disponuje sbírkou dobových fotografií. Návštěvník se v expozici mohl také seznámit se stručnou historií muzea.

Z dobového muzea vstoupil návštěvník do „srdce“ výstavy ve velkém výstavním sále. Jejím základem byl výběr nejdůležitějších, nejzajímavějších a nejvzácnějších sbírkových předmětů. Nejdříve však bylo třeba použít druhé části stroje času, sestavy ozubených kol, která bylo nutno rozpohybovat a pomyslně se tak přesunout zpět do naší doby. Instalace sálu se nesla v duchu současných výstavních trendů, záměrně v kontrastu k předchozí místnosti. Vybrané exponáty byly doprovázeny rozšířenými popiskami a k různým tematickým okruhům vznikly informační panely. Na výstavě byly zastoupeny téměř všechny muzejní podsbírkové prostřednictvím předmětů různorodé tematiky, materiálů i stáří: od uměleckého řemesla, předmětů denní potřeby,

Výstava století, velký sál, muzeum na radnici foto: Roman Dušek

Výstava století, výtvarné umění, muzeum na radnici foto: Roman Dušek

Výstava století, každodenní život, muzeum na radnici foto: Roman Dušek

Výstava století, dokumenty, fotografie a staré tisky, muzeum na radnici foto: Roman Dušek

přes vojenství, oficiality a ceniny, přírodniny, fotografické nebo filmové materiály, dokumenty a knihy až po obrazy a sochy. Mnohé z předmětů mají přímý vztah k Chomutovu nebo okolním obcím a dokumentují jejich dějiny a význam. Zájem vzbuzují například sbor ostrostřelců, Německo-česká zemská výstava z roku 1913, spolek Schlaraffia nebo důležité podniky, jejichž význam často dalece přesahoval hranice regionu, ba i státu, či dokonce světadílu (hodinářská firma Kienzle, zvonařství Herold, tiskárna bratří Butterů, klášterská porcelánka a další). Návštěvník v sále našel také interaktivní pracovní skříň. Nedílnou součástí výstavy byly rovněž krátké videospoty s příběhy nejzajímavějších sbírkových předmětů a též prezentace sbírkových filmů a fotoalb.

Na výstavě nebyla prezentována největší muzejní podsbírka, archeologie, ale 3. června 2023 byla v hlavní budově muzea otevřena obnovená dlouhodobá expozice Pohledy do pravěku Chomutovska.

Část Výstavy století v hlavní budově v Palackého ulici byla plně interaktivní a cílená především na dětské a školní kolektivy, ale i rodiny s dětmi. Ve výstavním sále byla připravena hra Příběh starých věcí, při níž si hráči mohli vyzkoušet několik muzejních profesí, například historika, kurátora, restaurátora nebo etnografa. V přílehlé menší místnosti si zkusili celý proces zapsání předmětu do sbírky a jeho vystavení. Tam mohli návštěvníci přinášet i své vlastní předměty. Výročí

Výstava století, hornický verk a další předměty z podsbírky Etnografie, muzeum na radnici

foto: Roman Dušek

100 let muzea bylo také velkou výzvou k rozšíření nabídky muzea pro školní kolektivy.

Kurátorkou výstavy byla Mgr. Renáta Klucová. Autory výstavy byli Mgr. Renáta Klucová, Miroslava Brůnová, DiS. a Radek Zozulák. Grafické řešení a propagaci výstavy zpracovalo chomutovské grafické studio Trifor. Koncept i výrobu stroje času zajistilo ve spolupráci s firmou Moveo opět studio Trifor. Videospoty natočilo a zpracovalo mostecké studio Ponte Records. Část mobiliáře a výstavní architektury vyrobilo Střední odborné učiliště Hamr v Litvínově. Osvětlení a elektrické zapojení výstavních modulů a vitrín zajistil Jan Okénka.

Výstava století je i po svém ukončení přístupná virtuálně, a to pod odkazem <https://360.ponterecords.cz/100leti/>.

sto
letí

100 let muzea
v Chomutově

MINISTERSTVO
KULTURY

Chomutov

Výstava století, hra Příběh starých věcí, hlavní budova muzea foto: Roman Dušek

Výstava století, hra Příběh starých věcí, hlavní budova muzea foto: Roman Dušek

Muzejní kolektiv na Mnišském dvorku na radnici (nekompletní)

vpředu zleva: Jarmila Šebková, Lucie Řeháková, Ludmila Malá, Věra Karvánková, Markéta Prontekarová, Milena Bílková, Slávka Brůnová, Romana Lichtenberková, Nikola Maršálková, Štěpánka Dokonalová

vzadu zleva: Čestmír Ondráček, Jan Hirsch, Inka Janouškovcová, Radek Zozulák, Renáta Klucová, Jiří Kopica

vpravo: Pavel Simet

foto: Roman Dušek, 7. 12. 2023

Stálí zaměstnanci muzea ve výročním roce (k 31. 12. 2023)

Mgr. Markéta Prontekarová, ředitelka

Michal Bečvář, Mgr. Milena Bílková, Th.D., Miroslava Brůnová, DiS., Štěpánka Dokonalová, Bc. Zuzana Formánková, Bc. Markéta Havlíčková (mateřská dovolená), Mgr. Jan Hirsch, Mgr. Inka Janouškovcová, Věra Karvánková, Mgr. Jiří Kopica, Mgr. Renáta Klucová, Romana Lichtenberková, Ludmila Malá, Nikola Maršálková, Ing. Čestmír Ondráček, PhDr. Lenka Ondráčková, Radka Pašková, Mgr. Pavel Simet, Mgr. Jarmila Šebková, Mgr. Lucie Řeháková, Radek Zozulák
+ týmy průvodkyň v obou budovách

Buch und Ausstellung „Hundert Jahre Museum in Komotau“

Am 8. September 1923 wurde das Stadtmuseum von Komotau feierlich eröffnet. Im Laufe seiner hundertjährigen Geschichte hat das Komotauer Museum vor dem Hintergrund der politischen und gesellschaftlichen Veränderungen eine komplizierte Entwicklung durchlaufen. Die heutige Institution trägt die Bezeichnung Regionalmuseum in Komotau und wird finanziell vom Kreis Aussig (Ústí) getragen. Die Feiern zum hundertsten Jahrestag seiner Eröffnung boten Anlass zu zahlreichen Projekten und Veranstaltungen für die Öffentlichkeit, wo sie auf sehr großes Interesse stießen. In deren Rahmen wurden Vorträge gehalten, Workshops oder kommentierte Besichtigungen der Sammlungen geboten.

Zu den Leitprojekten der Feiern zählen die Herausgabe des Buches Hundert Jahre Museum in Komotau sowie die Veranstaltung einer umfassenden Jahrhundert-Ausstellung mit dem Untertitel Hundert Jahre Museum in Komotau. Das Jubiläumsbuch wird in einem Artikel von der Herausgeberin Milena Bílková beschrieben, die Ausstellung wurde von ihrer Autorin und Kuratorin Renáta Klucová präsentiert.

Beide Projekte wurden in erheblichem Umfang vom Ministerium für Kultur der Tschechischen Republik finanziell unterstützt.

Základní informace pro autory příspěvků

Populárně-naučný mezinárodní časopis se zaměřuje na historii, památky, archeologii, kulturu a přírodu regionu Chomutovska s možnými přesahy do přilehlých oblastí.

1. Časopis zveřejňuje původní práce z oboru historických a přírodních věd a dalších příbuzných oborů.
2. Maximální doporučený rozsah jednoho příspěvku je 15 normostran textu (1 normostrana = 1 800 znaků včetně mezer) + obrazové přílohy.
3. Článek může obsahovat poznámkový aparát v poznámkách pod čarou, ale možností je také publikování textu bez poznámkového aparátu. V tomto případě prosím uveďte za článkem přehled použité literatury.
4. Písmo: font Times New Roman, velikost písma 12 včetně nadpisů.
5. Dělení slov na konci řádků nepoužívejte.
6. Číslo poznámky v textu značte horním indexem bez mezery.
7. Způsob citování v poznámkách a forma seznamu pramenů a literatury se řídí zvyklostmi v daném oboru. V případě nejasností prosím kontaktujte naši redakci.
8. Obrazové přílohy dodávejte v tiskové kvalitě (minimální rozlišení je 300 dpi). Prosím o jejich umístění do zvláštních elektronických souborů. V samostatném souboru uveďte seznam příloh a jejich popisky.
9. Při použití obrazového materiálu je autorovou povinností vypořádání veškerých autorských práv.
10. Prosíme autory, aby s textem dodali i krátké resumé v rozsahu maximálně poloviny normostrany. Redakce zajistí jeho překlad do němčiny.
11. Na konci příspěvku prosím uveďte pracovní kontakt na sebe (e-mailovou adresu, případně adresu odborné instituce).
12. Příspěvky do daného ročníku posílejte prosím vždy nejpozději do 31. května.

Hodnocení textů a autorské korektury

Všechny příspěvky jsou podrobeny schvalovacímu procesu, který zajišťují odborní pracovníci muzea nebo externí odborníci.

Autoři jsou povinni reflektovat případné připomínky redakční rady k textu. Redakční rada má právo odmítnout publikování textů, které nesplní odborná kritéria daného oboru. Má též právo na formální úpravu textů v zájmu grafického zpracování časopisu.

Po redakčních úpravách bude autor požádán o autorskou korekturu. Po grafické úpravě textu pro tisk ve formátu pdf bude autor vyzván ke korektuře konečné sazby.

Počínaje ročníkem 50/2018 je časopis přístupný v elektronické podobě na internetových stránkách muzea. K publikování textů na internetu vydají jejich autoři písemný souhlas.

Za původnost a věcnou správnost textu zodpovídá autor.

Příspěvky nejsou honorovány. Každý autor obdrží zdarma dva výtisky časopisu a elektronickou verzi svého příspěvku ve formátu pdf.

Prosíme o zaslání textů v elektronické formě na e-mailovou adresu bilkova@muzeumchomutov.cz.

Pro informace a dotazy prosím kontaktujte redakci:
Mgr. Milena Bílková, Th.D.
bilkova@muzeumchomutov.cz.

